

7. VIII. 1954

EKONOMICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK II, ČÍSLO 4
1954

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED, BRATISLAVA

Redakčná rada: Štefan Heretik (hlavný redaktor), Vlastislav Bauch (tajomník redakcie), Ján Ferianc, Vlastimil Halaxa, Adela Hornová, Ján Svatoň, Ján Tomčáni, Pavol Turčan.

Adresa redakcie: Bratislava, Klemensova 27, tel. 259-32

O B S A H

Bránik J., Situácia a úlohy slovenských ekonómov po prvej konferencii	297
Turčan P., Miesto Slovenska pri výstavbe a prestavbe československého hospodárstva	304
Ferianc J., Rozbor niektorých hodnotových ukazovateľov v päťročnici v priemyselnej výrobe na Slovensku	324
Hornová A., Charakteristika ekonomiky tzv. slovenského štátu .	337
Ostrovský M., Poznámky k otázke pracovných síl a cenových relácií v poľnohospodárstve	349
Bauch V., K otázke palivovej a energetickej základne na Slovensku	355
Rašková P., Rast kultúrnej úrovne obyvateľstva v období socialistickej industrializácie Slovenska	361
Dudinskij I., O tovarovej výrobe v európskych ľudovodemokratických krajinách	369

Z VEDECKÉHO ŽIVOTA

Prvá konferencia slovenských ekonómov o otázkach socialistickej industrializácie Slovenska	387
--	-----

RECENZIE

Kočtúch H., Pôvodné dielo ku štúdiu ekonomických problémov socializmu	400
Valášek Fr., Ako znižovať vlastné náklady	404
Unčovský L., Príspevok k dejinám nášho baníctva v XVIII. storočí	406

EKONOMICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK II

ČÍSLO 4

JÚLIUS BRÁNIK

SITUÁCIA A ÚLOHY SLOVENSKÝCH EKONÓMOV PO PRVEJ KONFERENCII

Dňa 11. a 12. apríla konala sa prvá konferencia slovenských ekonómov. Konferencie sa zúčastnili pracovníci Slovenskej akadémie vied, profesori a prednášatelia katedier politickej ekonómie a iných ekonomických katedier vysokých škôl a hospodárski pracovníci. Z priebehu konferencie možno urobiť nanajvýš povzbudzujúci záver, že aj u nás na Slovensku začína sa rozvíjať marx-leninská ekonomická veda. Sú to len začiatky vedeckej tvorivej práce, naši vedeckí a pedagogickí pracovníci zápasia ešte s mnohými ťažkosťami, pracujú však, boria sa a čo je hlavné, majú všetky predpoklady ďalšieho rozvoja.

Ekonomická veda v našom ľudovodemokratickom zriadení má veľké a dôležité poslanie. Odstránením kapitalistických poriadkov boli rozbité okovy, ktoré spútnavali výrobné sily a uvoľnila sa cesta pre mohutný a nepretržitý rozvoj hospodárstva a kultúry. Na zabezpečenie takéhoto rozvoja hospodárstva a kultúry bolo potrebné, aby robotnícka trieda ako nová vedúca sila spoločnosti pod vedením KSČ, opierajúc sa o spoločenské vlastníctvo výrobných síl, rozvíjala hospodárstvo plánovite. Na rozdiel od *živelnosti* hospodárskeho vývinu vo všetkých predchádzajúcich ekonomických formáciách, základným princípom nového ľudovodemokratického zriadenia stala sa *plánovitosť* hospodárskeho a kultúrneho rozvoja. Ľudovodemokratický štát môže len vtedy úspešne riadiť a usmerňovať hospodársky vývin, ak je jeho hospodárska politika vedecky založená na poznaných zákonitostiach ekonomického vývinu a na ich cieľavedomom využívaní. Preto nie je a nemôže byť poslaním ekonomickej vedy len vysvetliť ekonomické javy, ale svojimi poznatkami tvorí *vedecký základ* politiky strany a vlády pri plánovitom riadení a organizácii hospodárskej výstavby socializmu. Vynikajúceho postavenia ekonomickej vedy musia si byť vedomí aj vedeckí pracovníci, ktorí majú svojou prácou významne prispievať k riešeniu otázok socialistickej výstavby.

Socialistická výstavba v našej vlasti priniesla ďalší presvedčivý dôkaz o pravdivosti a správnosti poučiek marx-leninskej politickej ekonómie

a o veľkých nevyčerpatelných možnostiach našich ekonómov prispieť na jej podklade plodnou a tvorivou vedeckou prácou k riešeniu rozvojových problémov nášho hospodárstva. V tejto súvislosti nie je bez úžitku pripomenúť si stav buržoáznej politickej ekonómie na Slovensku za kapitalistickej éry. Je známe, že od vydania Marxových prác buržoázna politická ekonómia, ktorá nechcela a nemohla prijať Marxovo vedecké učenie o nevyhnutnosti zániku kapitalistického zriadenia, skĺzla sa na vulgárne obhajovanie kapitalistického poriadku a čím ďalej tým viac sa vzdalovala od vedeckých metód práce. Buržoázna politická ekonómia, bezmocná vo vysvetľovaní vývinových zákonov kapitalizmu, hospodárskych kríz a pod., vyvíjala nemálo úsilia na skúmanie metód, ako zvýšiť a stupňovať vykorisťovanie pracujúcich v záujme dosahovania maximálnych ziskov pre kapitalistov, alebo metód, ako hromadne ožobračiť pracujúcich infláciou a inými finančnými operáciami. Buržoázni národohospodári, stojaci v službách jednotlivých kapitalistických skupín, fabrikovali veľké množstvo „teórií“, ktoré tieto využívali na presadzovanie svojich konkurenčných záujmov. Z tohto hľadiska je príznačný vývin buržoáznej politickej ekonómie v období všeobecnej krízy kapitalistickej sústavy a v celom období dravého úsilia imperialistických mocností podmaniť si cudzie krajiny. V zaostalých krajinách, ba nielen v zaostalých, ale aj vo vyspelých kapitalistických krajinách, časť buržoázie vidí v tomto období svoju záchranu v podriaďovaní sa imperialistickým záujmom a na tomto podklade vznikajú „teórie“ o užitočnosti prenikania zahraničných monopolov do krajiny, o prílive cudzieho kapitálu, o užitočnosti imperialistickej expanzie pre podmanenú krajinu.

Predstavitelia buržoáznej politickej ekonómie na Slovensku, ktorí nadväzovali na najvulgárnejšie úpadkové teórie, najmä na teórie prof. Engliša, preukázal svojimi prácami len naprostý marazmus a neschopnosť buržoáznej politickej ekonómie vysvetliť ekonomické javy a toľko riešiť problémy ekonomického rozvoja Slovenska. Nemohli si pritom nevšímať hlbokú hospodársku zaostalosť Slovenska a hlásali nevyhnutnosť jej industrializácie, ale ako jedínú možnosť propagovali príliv cudzieho kapitálu, čiže úplné zotročenie Slovenska zahraničným kapitálom. Takúto „industrializáciu“ začali ľudácki fašistickí renegáti za tzv. slovenského štátu aj uskutočňovať, na šťastie však nemohli dlho uskutočňovať svoju politiku rozhajdákania a rozkrádania slovenského národného majetku. Boli zmetení.

Marxovu politickú ekonómiu ďalej rozvíjal Lenin, ktorý odhalil zákonitosti imperialistického obdobia kapitalizmu a formuloval základné zákonitosti socialistickej ekonomiky a ekonomiky obdobia prechodu od kapitalizmu k socializmu. Marx-leninská politická ekonómia bola rozvinutá a obohatená Stalinom v úzkej súvislosti s praxou socialistickej výstavby v SSSR. Na vysokú úroveň pozdvihla socialistickú ekonomickú vedu

Stalinova práca *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, ktorá zúčtováva s niektorými mylnými a nesprávnymi názormi o politickej ekonomii socializmu, najmä s voluntaristickým poňatím vývinu socialistickej ekonomiky, v podstate popierajúcim existenciu objektívnych ekonomických zákonov socializmu. Marx-leninská politická ekonomia sa rozvíja ďalej v boji proti dogmatizmu, formalistickému a mechanistickému chápaniu jej poučiek. Mnohé názorové boje boli aj okolo výkladu novodobých javov kapitalistického sveta.

Nové dôležité poznatky zásadného významu prinášajú posledné opatrenia sovietskej vlády na úseku poľnohospodárskej výroby, ako aj výroby spotrebných predmetov. Veľa nových problémov nastoľuje vývin v ľudovodemokratických krajinách, v Nemeckej demokratickej republike, v Čínskej ľudovej republike a najmä vytvorenie nového svetového trhu, nové formy hospodárskej spolupráce medzi krajinami demokratického tábora. Osobitný rozbor si zasluhuje existencia Sovietskeho sväzu ako základného činiteľa socialistickej výstavby v ľudovodemokratických krajinách.

Materiálom pre rozvoj politickej ekonomie ako vedy je hospodársky život s celou svojou úžasnou rozmanitosťou, mnohotvárnosťou, vzájomnými vzťahmi a častými zmenami týchto vzťahov, búrlivo sa rozvíjajúca ekonomika SSSR, budujúceho komunizmus, a krajín demokratického tábora. Na tomto obrovskom materiáli sa overujú a znovu a znovu preverujú tézy politickej ekonomie, podľa potreby sa ďalej rozvíjajú a obohacujú a prípadne aj menia a nahrádzujú novými poučkami.

Československá ekonomická veda je povolaná riešiť zložité problémy socialistickej výstavby našej vlasti, tvorivo aplikujúc poučky marx-leninskej teórie a svetodejné výdobytky sovietskej ekonomiky na našu skutočnosť.

Slovenskí ekonómovia pochopiteľne venujú osobitnú pozornosť problémom socialistickej industrializácie Slovenska. Po dlhých desaťročiach hospodárskeho úpadku a stagnácie nastalo na Slovensku nové obdobie nepretržitého rastu a rozvoja hospodárstva. Aj v našej vlasti sa potvrdila pravdivosť a správnosť geniálneho učenia Marxa — Engelsa — Lenina — Stalina o socialistickej industrializácii hospodársky zaostalých krajín. Naši ekonómovia, či už ide o vedeckých, politických, pedagogických alebo hospodárskych pracovníkov, venujú sa svojej práci s radostným, povznášajúcim vedomím, že po oslobodení našej vlasti Sovietskou armádou prispievajú k úspešnému riešeniu takej veľkej historickej úlohy, ako je socialistická industrializácia Slovenska a socialistická výstavba našej republiky, že sa im dostalo možnosti naplno rozvíjať ekonomickú vedu pre dobro a blahobyt pracujúcich.

Prvá konferencia slovenských ekonómov zároveň odhalila vážne nedostatky a slabiny vo vedeckej a pedagogickej práci na úseku politickej

ekonómie. Bude treba vyvíjať veľa úsilia, aby sa u našich vedeckých a pedagogických pracovníkov neudomácnili nesprávne metódy a vulgari-zátorské tendencie.

Za najvážnejšiu slabinu treba považovať, že v prácach mnohých vedec-kých pracovníkov prevláda ešte *popisnosť*, niet dostatočnej snahy vniknúť od povrchu k podstate javov. Presná a spoľahlivá registrácia javov, ich správne roztriedenie je veľmi dôležitým predpokladom vedeckej práce. Vedecká práca vôbec a v ekonomike zvlášť začína však tam, kde sa od popisu javov prechádza ku skúmaniu a odhaľovaniu vnútorných súvislostí a zákonitostí, k zovšeobecňovaniu.

V práci našich ekonómov sa neuplatňuje ešte dostatočne princíp *stra-níckosti*. Politická ekonómia je nástrojom výstavby socializmu, ktorá sa uskutočňuje v podmienkach triedneho boja, a to nielen proti zvyškom vykorisťovateľských tried, proti zúrivému odporu všetkých reakčných síl, ale aj v nie menšej miere proti zvyškom kapitalistickej ideológie. Preto sa vyžaduje, aby práce ekonómov boli predchnuté bojovým duchom, aby boli nezmieriteľné k nesprávnym názorom a nezdravým záporným javom v našom hospodárskom živote, ktoré prekážajú nášmu úspešnému napre-dovaniu k socializmu. V tejto súvislosti treba tiež vyzdvihnúť požiadavku presných a jasných formulácií a neochvejného úsilia hlboko principiálneho posudzovania všetkých otázok.

Vážnym nedostatkom vedeckej práce — a dodajme hneď aj pedagogic-kej práce — je jej *odtrhnutosť od praxe*. Prejavuje sa to v tom, že sa nevenuje dostatočná pozornosť konkrétnym problémom našej socialistickej výstavby, že sa aj otázky politickej ekonómie socializmu skúmajú bez súvislosti s aktuálnymi problémami a niekedy aj bez dostatočnej znalosti aktuálnych problémov. Pravda, požiadavka jednoty teórie a praxe nesmie nijako znamenať oslabovanie záujmu o teoretické otázky, sklíznutie do praktikizmu. Naopak, od vedeckých pracovníkov treba očakávať podstatné zvýšenie teoretickej úrovne ich práce. Čím hlbšia bude teoretická práca našich vedeckých pracovníkov, tým konkrétnejšia bude ich pomoc praxi. Táto požiadavka neznamená ani oslabovanie záujmu o históriu národného hospodárstva a národohospodárskych teórií, ktorých význam neslobodno nijako podceňovať.

Treba ďalej poukázať na niektoré prípady nesprávneho, ba splotujúceho výkladu poučiek marx-leninskej politickej ekonómie a konkrétnych otázok socialistickej výstavby v našej republike. Platí to napr. o poňatí *objektív-nej platnosti* ekonomických zákonov. Fakt, že ekonomické zákony platia objektívne, t. j. nezávisle od vôle ľudí, neznamená, že „pôsobenie týchto zákonov je neodvratné, že spoločnosť je voči nim bezmocná. To nie je pravda. To je fetišizácia zákonov, vzdávanie sa zákonom do otroctva". (Stalin.) Odvolávajúc sa na nesprávne chápanú objektívnu platnosť eko-nomických zákonov ospravedlňovali sociálnodemokratickí reformisti počí-nanie buržoázie, ktorá vraj nenesie zodpovednosť za biedne polozenie pra-

cujúcich, lebo toto vyplýva z objektívnej platnosti ekonomických zákonov. Poukazom na objektívnu nevyhnutnosť zániku kapitalizmu odôvodnili sociálnodemokratickí reformisti, prečo netreba viesť proletariát do revolučného boja za zvrhnutie kapitalizmu a skončili tým, že sa spojili s buržoáziou proti revolučnému boju proletariátu. S nesprávnym chápaním objektívnej platnosti ekonomických zákonov stretávame sa aj v podmienkach našej socialistickej výstavby. Základný ekonomický zákon socializmu vytvára objektívnu možnosť zabezpečiť neustály rast hmotnej a kultúrnej úrovne celej spoločnosti, čo za kapitalistických výrobných vzťahov nemožno dosiahnuť. Ako sa však základný ekonomický zákon socializmu presadzuje v praxi, to závisí od nášho pracovného úsilia, od účelnej a správne organizovanej del'by práce, od toho, akým tempom zabezpečujeme technický pokrok. Správne a hlboké osvojenie si učenia o objektívnej platnosti ekonomických zákonov a o konkrétnych formách ich pôsobenia je dôležitou úlohou našej ekonomickej vedy.

Niekedy sa stretávame s nesprávnym, vulgárnym chápaním otázok industrializácie Slovenska. Požiadavka pozdvihnúť hospodársku úroveň Slovenska na úroveň českých krajov sa chápe niekedy tak, ako by šlo o to, aby Slovensko malo rovnakú hospodársku a sociálnu štruktúru ako české kraje a aby všetky kraje mali rovnakú intenzitu priemyselnej výroby. Niet však sporu o tom, že by pre Slovensko nijako nebolo ani žiadúce, ani priaznivé, dosiahnuť taký pomer medzi priemyselným a poľnohospodárskym obyvateľstvom, ako je v českých krajoch. V skutočnosti vyplývajú úlohy hospodárskeho rozvoja Slovenska z požiadavky socialistickej ekonomiky plne mobilizovať ľudské a materiálové zdroje podľa konkrétnych rozvojových potrieb celého národného hospodárstva v tom-ktorom období v zhode s miestnymi potrebami tej-ktorej oblasti a jej prírodných a iných podmienok. Toto hľadisko musí byť smerodajné aj pri socialistickej rozmiestovaní výrobných síl. V tomto zmysle vyhlásil aj K. Gottwald, že socializácia industrializácia Slovenska je nevyhnutným predpokladom úspešnej socialistickej výstavby republiky.

V boji proti nedostatkom, proti povrchnosti a proti vulgarizátorským tendenciám rozvinie sa u nás ekonomická veda. Pre ďalší rozvoj vedeckej práce bude mať veľký význam dôslednejšie rozvíjanie *kritiky a sebakritiky*. Malo by sa stať pravidlom, aby každá práca, či už ide o stať alebo väčšie dielo, bola predmetom dôkladnej kritiky, a to kritiky principiálnej, nezmieriteľnej. Je to najúčinnější prostriedok ako pozdvihnúť našu ekonomickú vedu na vyššiu teoretickú úroveň. Je to najúčinnější forma pomoci vedeckým pracovníkom.

Naliehavo sa žiada zvýšenie úrovne vyučovania politickej ekonómie na katedrách vysokých škôl, kde je ešte veľa školometa. Podstatne väčšiu pozornosť treba venovať aj otázke vedeckého dorastu. Veľa nedostatkov je ešte v koordinácii vedeckej práce.

Úlohou našej ekonomickej vedy je osvojiť si dôkladne výdobytky sovietskej ekonomickej vedy, systematicky sledovať rozvoj marx-leninskej politickej ekonómie aj v iných ľudovodemokratických krajinách, ako aj v kapitalistických krajinách. Treba ďalej starostlivo sledovať vývin hospodárstva v kapitalistických štátoch a súčasne aj vývin úpadkovej buržoáznej politickej ekonómie a odhaliť rozličné „teórie“, ktoré slúžia okrášľovaniu a udržiavaniu imperializmu. Najväčšiu pozornosť našich vedeckých pracovníkov si však zasluhujú otázky našej socialistickej výstavby, skúmanie toho, ako sa konkrétne uplatňujú ekonomické zákony socializmu v našej socialistickej výstavbe.

V socialistickej výstavbe našej vlasti vstúpili sme do novej významnej etapy vládnym vyhlásením zo dňa 15. septembra m. r. Po úspešnom skončení prvej päťročnice vytýčila KSC úlohu zabezpečiť rýchlejšiu rast životnej úrovne pracujúcich. Do popredia vystupuje otázka podstatného zvýšenia poľnohospodárskej výroby. Treba rozvíjať základné odvetvia, aby sa zabezpečil proporcionálny rozvoj celého národného hospodárstva. Veľké úlohy sa ukladajú v zhospodárňovaní výroby.

Zvlášť veľkú pozornosť si zasluhujú otázky *poľnohospodárskej výroby*. Pred celým pracujúcim ľudom stojí úloha podstatne zvýšiť v najbližších rokoch poľnohospodársku výrobu, čo je základný predpoklad ďalšieho rastu životnej úrovne. Ide o úlohu veľkého dosahu pre celú ďalšiu socialistickú výstavbu. V tejto súvislosti treba riešiť mnohé zložité problémy rozšírenej socialistickej reprodukcie, problémy štátnych majetkov, JRD, otázku technického rozvoja, mechanizácie a elektrifikácie, krmovínovej základne, správnej organizácie práce, primeraného systému odmeňovania, ekonomických vzťahov JRD a STS, neustáleho ekonomického upevňovania JRD, správneho výrobného zamerania ŠM a iné.

Významný podiel na poľnohospodárskej výrobe majú *individuálne hospodáriaci* roľníci. Treba odhaliť rezervy zvýšenia produktivity práce v súkromnom sektore a hlbšie sa zapodievať ekonomickými stimulmi, ktoré v zhode s národohospodárskymi záujmami majú povzbudzovať zvýšenie poľnohospodárskej výroby a zvlášť výroby technických plodín, ako aj mlieka, mäsa, vlny a iných živočíšnych výrobkov.

Osobitnú pozornosť si vyžaduje otázka pracovných síl v poľnohospodárstve, zabezpečenie dorastu, získavanie odborných pracovníkov.

Donedávna bola rozšírená predstava, že spoločenskú produktivitu práce možno zvýšiť len zvýšením priemyselnej výroby. Žiada sa podrobiť podrobnému rozboru, aké možnosti zvýšenia spoločenskej produktivity vyplývajú zo zvýšenia poľnohospodárskej výroby a z jej zintenzívnenia. Treba tiež ukázať, aké nevyčerpatelné zdroje hospodárskeho rozkvetu a blahobytu pre každú oblasť sú skryté v poľnohospodárstve, v jeho všestrannom rozvoji na základe modernej techniky. Treba ukázať, ako sa socialistická veľkovýroba v poľnohospodárstve, založená na mechanizácii a elektrifikácii, na uplatňovaní pokrokových agrotechnických a zootech-

nických zásad, blíži svojou formou k priemyselnej výrobe a poskytuje široké pole pre technický a kultúrny rast svojich pracovníkov.

Mnoho aktuálnych problémov vyzdvihuje politika strany a vlády v priemysle, obchode a doprave a bude treba vypracovať rozbor základných ekonomických problémov jednotlivých odvetví národného hospodárstva. Zvlášť dôležité je skúmať novú techniku v jednotlivých odvetviach a jej ekonomický účinok. Nedostatočne sa skúma, ako sa zlepšuje využitie surovinových a energetických zdrojov Slovenska pre socialistickú výstavbu republiky. Dôkladné spracovanie si vyžaduje aj otázka zdrojov industrializácie Slovenska.

Veľký význam pre zvyšovanie životnej úrovne má ďalšie *zhospodárnenie výroby a obehu tovarov*. Máme veľké rezervy znižovania vlastných nákladov v úspore surovín, vo zvyšovaní produktivity práce, v lepšom využití základných fondov, v zrýchľovaní obratu obratových prostriedkov, v znižovaní a v likvidácii nadnormatívnych zásob, v úsilí o odstránenie zmetkovitosti, v účinnejšom boji za zníženie režijských a neproduktívnych nákladov. Nedostatočne sa využívajú ešte veľké prednosti socialistických výrobných vzťahov na rýchle prenášanie nových dokonalejších technologických postupov, zlepšovacích návrhov a vynálezov, ako aj na racionálnu organizáciu práce.

Vážnou prekážkou dôslednejšieho uplatňovania režimu hospodárnosti sú stále ešte v značnej miere sa vyskytujúce nivelizačné tendencie, nedostatočná hmotná zainteresovanosť pracovníkov na hospodárskych výsledkoch, chyby a nedostatky pri uplatňovaní *socialistickej zásady odmeňovania podľa vykonanej práce*.

Všetky tieto otázky a mnohé ďalšie si vyžadujú dôkladný rozbor a hlboké osvetlenie, ktoré pomôžu našim hospodárskym pracovníkom, robotníkom a technikom odhaliť nové a nové rezervy zníženia vlastných nákladov, ďalšieho podstatného zhospodárnenia výroby a obehu tovarov.

Konferencia slovenských ekonómov nastolila dôležité otázky a dala významné podnety. Treba si želať, aby našli patričný ohlas a aby sa vyvinulo všetko úsilie pre ďalší rozvoj ekonomickej vedy na Slovensku.

PAVOL TURČAN

MIESTO SLOVENSKA PRI VÝSTAVBE A PRESTAVBE ČESKOSLOVENSKÉHO HOSPODÁRSTVA

I.

V období medzi dvoma vojnami patrila ČSR podielom priemyslu na národnom hospodárstve, objemom výroby v základných priemyselných odvetviach, stupňom koncentrácie výroby a kapitálu, hustotou železničnej siete, účasťou na svetovom obchode medzi významné kapitalistické mocnosti. V priemysle bolo r. 1937 činných vyše 1330 tisíc osôb. Celkovou ťažbou uhlia (hnedé a kamenné spolu r. 1937 34 673 tisíc ton), výrobou surového železa (1675 tisíc ton), ocele (2318 tisíc ton) a iných dôležitých priemyselných výrobkov patrila ČSR medzi desať najpriemyselnejších kapitalistických štátov.

Avšak *štruktúra* československého priemyslu bola krajne nezdravá, historickým vývinom a kapitalistickým hospodárením deformovaná. Bola to štruktúra zdedená z Rakúsko-Uhorska, budovaná z hľadiska potrieb a pre rozsiahly trh starej monarchie. Po rozpade monarchie ostali na území ČSR takmer $\frac{4}{5}$ rakúsko-uhorského priemyslu. Vnútorňý trh, pre ktorý tento priemysel vyrábala, podstatne sa zúžil a otázka odbytu sa stala krajne páčivou. Rastúce odbytové ťažkosti na svetovom trhu pred druhou svetovou vojnou veľmi ťažko doliehali na ČSR, v ktorej hral zahraničný obchod s ohľadom na štruktúru jeho priemyslu osobitne veľkú úlohu.

Československý priemysel bol vo veľkej miere závislý od zahraničných surovinových zdrojov, od dovozu dôležitých výrobných nástrojov a od svetových odbytových trhov. Táto závislosť, stupňovaná skladbou československého vývozu, v ktorom prevládali spotrebné predmety, a dovozu, v ktorom prevládali najmä suroviny, robila z ČSR jeden z hospodársky najcitlivejších kapitalistických štátov. Z rozboru československého zahraničného obchodu r. 1936 vyplýva, že v celkovom dovoze stála na prvom mieste bavlna, potom vlna, surové kože, teda suroviny pre textilný a kožiarsky priemysel a vo vývoze popri železnom a oceľovom tovare, kokse, uhlí a dreve hrali vedúcu úlohu bavlnené a vlnené priadze a tkaniny, hodvábné tkaniny, stávkový a pletený tovar, kožená obuv a rukavice, jablonecký tovar, porcelán, slad, cukor, chmel a iné spotrebné predmety.

Je príznačné, že aj československý kovopriemysel bol i pri svojej pomernej vyspelosti budovaný jednostranne, bol od cudziny závislý nielen

v dovoze rúd a kovov, ale dovážali sa aj stroje a elektrické prístroje, obrábacie stroje pre textilný priemysel, prístroje a súčiastky, nástroje; všade tu dovoz prevládal nad vývozom.

Za týchto okolností udržiaval československý spotrebný priemysel konkurenčnú schopnosť na svetových trhoch na základe hladových miezd svojich robotníkov (ako to bolo vo výrobe rukavíc, hračiek atď., čiastočne aj vo výrobe sklárskej a textilnej) alebo na základe dumpingu (ako to bolo u cukru). Z nezdravej štruktúry priemyslu vyplývalo, že už malé konjunkturálne výkyvy v kapitalistických krajinách sa v stupňovanej miere prenášali do nášho hospodárstva, spôsobovali silný pokles výroby a zamestnanosti. Dôsledky závislosti československého hospodárstva od situácie na svetovom trhu sa zvlášť silne prejavili v rokoch hospodárskej krízy 1930—1934. Obrat zahraničného obchodu klesol zo 40 486,8 mil. Kč r. 1929 na 12 048,2 mil. Kč r. 1933. Ani v ďalších rokoch — pri vcelku stúpajúcej tendencii — nedosiahol československý zahraničný obchod už úroveň roku 1929. Ťažkosti s odbytom priemyselných výrobkov a v dôsledku toho aj ťažkosti so zabezpečovaním surovín a s využitím výrobnjej kapacity priemyslu nevykazovali v rokoch buržoáznej republiky tendenciu po zmiernovaní, ale boli chronické a z roka na rok sa prehlbovali.

Zvláštna citlivosť československého priemyslu na krízové výkyvy z kapitalistického sveta sa v rokoch svetovej hospodárskej krízy názorne prejavila v hlbokom poklese priemyselnej výroby. Oproti roku 1929 klesol oficiálny index priemyselnej výroby r. 1933 na 60,2. Úroveň z roku 1929 priemysel buržoáznej ČSR už nedosiahol ani v ďalších rokoch. Práve tak nedosiahol ani stav zamestnanosti z roku 1929. Počet nezamestnaných — podľa oficiálnej štatistiky — ktorý bol r. 1929 41,6 tisíc, vzrástol r. 1933 na 738,3 tisíc (s maximom vo februári — 920,2 tisíc). Nezamestnanosť v ďalších rokoch pomaly klesala, ostávala však stále mnohonásobne vyššia ako v rokoch pred krízou.

Pre charakter hospodárstva buržoáznej ČSR bolo popri nezdravej štruktúre priemyslu príznačné aj jeho krajne *neracionálne rozloženie*, ktoré neprihliadalo na objektívne predpoklady rozvoja výrobných síl v jednotlivých oblastiach a nechávalo nevyužitú prírodnú bohatstvá a ľudskú pracovnú silu veľkej časti republiky. Toto rozloženie bolo predovšetkým dôsledkom nerovnomerného hospodárskeho a politického vývinu dvoch častí republiky — Českých zemí a Slovenska a prejavom kapitalistických zákonitostí rozmiestovania výrobných síl.

V buržoáznej ČSR bol priemysel sústredený v niekoľkých priemyselných oblastiach, najmä v oblasti stredočeskej, ostravskej, čiastočne v oblasti stredomoravskej a v Plzni. V samých českých krajoch ostali rozsiahle hospodársky zaostalé oblasti, ako južné Čechy, Českomoravská vysočina a iné. Charakteristická bola však predovšetkým hospodárska zaostalosť Slovenska. Z 1000 prítomných obyvateľov bolo r. 1930 činných v priemysle v Českých zemiach 111, na Slovensku 31. Ešte r. 1949, po skončení dvoj-

ročnice, keď stav zamestnancov v priemysle na Slovensku bol dvakrát vyšší ako pred vojnou, bolo zo 114 hospodársky zaostalých okresov v ČSR (s menej ako 5% obyvateľov prislúchajúcich k priemyslu) — 64 okresov, t. j. 57%, na Slovensku, hoci sa Slovensko účastní na celkovom počte okresov v republike len 33%. V týchto zaostalých okresoch žilo 60—65% obyvateľstva Slovenska. Na úhrnnom počte hospodársky vyspelých okresov (s viac ako 15% obyvateľov prislúchajúcich k priemyslu), ktorých bolo v ČSR 105, účastnilo sa Slovensko asi 3%.

Prenikavý nedostatok priemyslu na Slovensku viedol v čase buržoáznej ČSR k obrovskej latentnej nezamestnanosti, ktorá sa prejavovala predovšetkým v preťaženosti pôdy na Slovensku. Tvorivé sily slovenského ľudu ostávali nevyužitú, bohatstvo prírody ležalo ladom, ľud Slovenska hospodársky, sociálne a kultúrne zaostával.

Štruktúra československého hospodárstva, najmä priemyslu, ktorá zodpovedala politickým a hospodárskym potrebám Rakúsko-Uhorska, bola už v rozpore s potrebami buržoáznej ČSR a jej vládnucej triedy.

Kapitalistické výrobné vzťahy sa stali neprekonateľnou prekážkou širokého rozmachu výrobných síl v predmníchovskej republike. Československá buržoázia za všeobecnej krízy kapitalizmu, pri chronickom nevyužití kapacity výrobného zariadenia, nebola už schopná ozdraviť štruktúru priemyslu a zlepšiť jeho rozloženie. Zmena nevyhovujúcej skladby priemyslu a prekonanie jeho jednostranného rozmiestenia by si bolo vyžadovalo obrovské investície, ktoré nezabezpečovali dosiahnutie maximálnych ziskov a ktoré preto boli neuskutočniteľné za vlády monopolistického kapitálu. Až pracujúci ľud v podmienkach diktatúry proletariátu je povolaný a jediný schopný riešiť túto historickú úlohu a vybudovať mohutný socialistický priemysel, ktorý už nikdy nebude škrupinkou na rozbúrenom mori svetového kapitalistického hospodárstva.

Robotnícka trieda je schopná splniť túto úlohu preto, lebo zvrhnutím moci buržoázie, likvidovaním kapitalistických výrobných vzťahov razí voľnú cestu pôsobeniu ekonomického zákona záväzného súladu medzi výrobnými vzťahmi a charakterom výrobných síl. Opierajúc sa o pôsobenie tohto zákona, robotnícka trieda vo zväzku s pracujúcim roľníctvom zabezpečuje všestranný rozvoj hospodárstva.

Z národnej a demokratickej revolúcie sa zrodila v našej vlasti politická moc bloku proletariátu a roľníctva s národnou buržoáziou, za vedúcej úlohy robotníckej triedy. Hlavným výdobytkom prvej etapy revolúcie bola u nás okrem obnovy národnej nezávislosti pozemková reforma a znárodnenie rozhodujúcej časti veľkopriemyslu a peňažníctva. Tieto opatrenia likvidovali triedu statkárov a podstatne otriasli pozíciou domácej veľkoburžoázie a zahraničného kapitálu. Politika ľudovej moci, najmä pridelenie pôdy roľníkom, viedlo k upevneniu zväzku robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom.

Národná a demokratická revolúcia, uskutočnená za hegemonie proleta-

riátu, prerástla bezprostredne do svojej druhej etapy, v ktorej už robotnícka trieda riešila základné otázky socialistickej revolúcie. Obsahom tejto druhej etapy bol boj robotníckej triedy za neobmedzenú politickú moc v krajine. V tejto etape vybojovala robotnícka trieda v bojovom zväzku s masami pracujúceho roľníctva štátnu moc a tým rozhodla vo svoj prospech najzákladnejšiu otázku každej revolúcie. Prvým opatrením vládnúcej robotníckej triedy bolo dovŕšenie znárodnenia priemyslu, rozšírenie sféry socialistickeho sektoru v národnom hospodárstve. Kapitalistická trieda bola zbavená politickej moci, ľudovodemokratický štát, ktorý začal plniť funkcie diktatúry proletariátu, zmocnil sa vedúcich pozícií v národnom hospodárstve.

Takýto vývoj revolúcie v Československu bol umožnený vďaka tomu, že Sovietsky sväz oslobodil našu vlasť od fašistickej okupácie, že zabránil pokusom medzinárodného kapitálu o zorganizovanie kontrarevolučnej intervencie a týmto, ako aj sústavnou morálnopolitickou a materiálnou pomocou vytvoril priaznivé predpoklady pre úspešný rozvoj ľudovodemokratickej moci.

Zospoločenšením rozhodujúcej časti výrobných prostriedkov prevládli v našom národnom hospodárstve socialistické výrobné vzťahy, ktoré aktívne podporujú ďalší rozvoj výrobných síl. Zúžila sa podstatne sféra pôsobenia ekonomických zákonov kapitalizmu a vytvorili sa podmienky pre pôsobenie ekonomických zákonov socializmu. Tieto zákony vedú k ustavičnému rozširovaniu výroby a k neprestajnému rastu blahobytu ľudových mäs.

Aj po druhej etape znárodnenia ostali však v našom národnom hospodárstve popri socialistickej sektore naďalej sektory kapitalistický, reprezentovaný malými priemyselnými podnikmi, časťou obchodu a kulackými hospodárstvami na dedine, a malovýrobný, reprezentovaný státisícami individuálnych roľníkov na dedine a remeselníkmi a živnostníkmi v meste. Triedny boj sa v nových podmienkach nezmiernil, ale sa vyostřil a prebieha čiastočne v zmenených formách.

Zospoločenšenie rozhodujúcej časti výrobných prostriedkov, sústreďenie vedúcich pozícií v národnom hospodárstve v rukách štátu umožnilo ľudovodemokratickej moci pristúpiť k uskutočňovaniu socialistickej industrializácie v Československu.

Socialistická industrializácia je rozhodujúca časť politiky vládnúcej robotníckej triedy v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu. Je zameraná 1. na výstavbu mohutného priemyslu, schopného technicky rekonštruovať celé národné hospodárstvo, zabezpečiť nezávislosť krajiny od kapitalistickej cudziny, stupňovať obrannú schopnosť štátu a vyrábať dostatok spotrebných tovarov pre rastúce nároky obyvateľstva; 2. na upevnenie socialistickej výrobných vzťahov v priemysle a na vytlačenie kapitalistických výrobných vzťahov; 3. na vytvorenie materiálno-technických predpokladov pre víťazstvo socialistickej výrobných vzťahov v poľ-

nohospodárstve; 4. na vytvorenie takých proporcií v národnom hospodárstve a najmä v priemysle, ktoré zodpovedajú požiadavkám základného ekonomického zákona socializmu.

Industrializácia, ktorej tempo závisí od tempa rozšírenej reprodukcie, od rastu akumulácie, vytvára sama urýchleným rozvojom výroby výrobných prostriedkov predpoklady pre ďalší vzrast rozšírenej socialistickej reprodukcie, pre rýchlejší rast akumulácie. Rozšírená socialistická reprodukcia je v ČSR, ako v každej krajine v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu, zameraná na likvidáciu mnohosektorovosti hospodárstva, na zabezpečenie víťazstva socialistického sektoru v celom národnom hospodárstve. Rozšírená socialistická reprodukcia vedie v priebehu industrializácie ČSR k nepretržitému rastu spoločenského produktu a k zväčšeniu materiálneho bohatstva spoločnosti; znamená súčasne rozšírenú reprodukciu nielen kvalifikovanej pracovnej sily, ale aj socialistických výrobných vzťahov a postupnú likvidáciu kapitalistického a malovýrobného sektoru.

Zabezpečením rozsiahlej výroby najmodernejších traktorov, kombajnov a poľnohospodárskych strojov, umelých hnojív, zásobovaním strojových a traktorových staníc vysokovýkonnou technikou vytvára industrializácia takú technickú základňu pre poľnohospodárstvo, vyzdvihuje na takú úroveň výrobné nástroje, že ich charakter si nevyhnutne vyžaduje zmenu zastaralých malovýrobných vzťahov v poľnohospodárstve, prechod tovarových malovýrobcov na družstevnú veľkovýrobu. Na základe úspechov, dosiahnutých pri socialistickej industrializácii, pristupuje strana a vláda v ďalšej etape výstavby socializmu — opierajúc sa o zákon záväzného súladu výrobných vzťahov s charakterom výrobných síl — ku kolektivizácii, k nahradeniu malovýrobných vzťahov socialistickými výrobnými vzťahmi aj v poľnohospodárstve. Víťazstvo socializmu v poľnohospodárstve zabezpečí konečné víťazstvo novej spoločenskoekonomickkej formácie vôbec.

V miere, do akej sa nové, socialistické výrobné vzťahy, zodpovedajúce novým formám socialistického vlastníctva: štátneho — celonárodného a družstevného — skupinového, stávajú postupne vládnúcimi v celom národnom hospodárstve, prestávajú pôsobiť aj ekonomické zákony kapitalizmu a vytvárajú sa podmienky pre plné pôsobenie základného ekonomického zákona socializmu, ktorý naďalej určuje všetky hlavné stránky hospodárskeho vývoja, podstatu nového výrobného spôsobu.

Úroveň výrobných síl, ktorú ľudovodemokratická moc prevzala po kapitalizme, nevyhovuje však požiadavkám základného ekonomického zákona socializmu, nie je schopná maximálne uspokojovať rastúce požiadavky spoločnosti. Štruktúra, rozmiestenie a technická úroveň týchto výrobných síl rástli a formovali sa na základe pôsobenia ekonomických zákonov kapitalizmu, pod rozhodujúcim vplyvom zákona nadhodnoty, zákonov konkurencie a anarchie a nemôžu preto zodpovedať požiadavkám, ktoré vyplývajú z ekonomických zákonov socializmu. Preto je hlavnou ekonomickou úlohou vládnúcej robotníckej triedy zabezpečiť taký plánovitý,

proporcionálny rozvoj národného hospodárstva, ktorý prekoná nedokonalosť a jednostrannosť zdedeného hospodárstva a zabezpečí víťazstvo novej spoločenskoekonomickej formácie. Spoločnosť musí od základov prebudovať výrobu, rozloženie výrobných síl, musí dosiahnuť nové proporcie, urýchlene rozvíjať niektoré výrobné odvetvia atď. Na túto okolnosť upozornil s. Gottwald už koncom prvého roku dvojročnice, keď hovoril o nevyhnutnosti premeniť štruktúru československého priemyslu, orientovať sa „na také priemyselné odvetvia, pre ktoré máme zvlášť priaznivé predpoklady, umožňujúce uplatnenie výrobkov týchto odvetví na zahraničných trhoch, ako v prípade kovopriemyslu, najmä ťažkého strojárstva a chemického priemyslu. Keby sme zotrvali pri tejto dnešnej nevyhovujúcej priemyselnej skladbe, je zrejmé, že by sa naše hospodárstvo vystavilo nebezpečným otrasom a že by sa nemohol zaručiť jeho úplný rozvoj a zvýšenie životnej úrovne. Výstavba a prestavba nášho priemyslu je teda prvým predpokladom zvýšenia našej životnej úrovne. Touto prestavbou súčasne umožníme ďalší rozvoj československého priemyslu na zdravšej a pevnejšej základni.“¹ Základným prostriedkom pre splnenie tejto úlohy je socialistická industrializácia Československa.

Základný ekonomický zákon socializmu vytvára možnosti a priam si nevyhnutne vyžaduje všestranný rozvoj výrobných síl krajiny. Socialistická výroba, ktorá nie je zameraná na dosahovanie maximálnych ziskov, ale na uspokojovanie rastúcich potrieb spoločnosti, umožňuje v historicky veľmi krátkom období riešiť také otázky hospodárskeho rozvoja, ktoré sú neriešiteľné na báze kapitalizmu. Príkladom tejto nadradenosti socialistického výrobného spôsobu nad kapitalistickým je práve Československo, výstavba a prestavba jeho hospodárstva, racionálne rozmiestovanie výrobných síl a predovšetkým ekonomický rozvoj Slovenska.

Hoci v zásadných črtách obsah socialistickej industrializácie je v každej krajine, ktorá buduje socializmus, v podstate rovnaký, jednako konkrétne uskutočňovanie industrializačnej politiky je zakaždým závislé od úrovne priemyslu, zdedeného po kapitalistickom zriadení, od jeho podielu na národnom hospodárstve, od jeho rozmiestenia, od prírodných predpokladov krajiny, od konkrétnych cieľov, ktoré si vládnúca robotnícka trieda stavia a ďalej vo veľkej miere od medzinárodného postavenia, v ktorom sa krajina nachodí. Tieto okolnosti ovplyvňujú tak tempo socialistickej industrializácie, ako aj pomer medzi výstavbou priemyslu výrobných prostriedkov a priemyslu spotrebných predmetov — pri prirodzenom zachovaní priority výstavby priemyslu prvej skupiny — ako aj dôraz, kladený na rozvoj jednotlivých priemyselných odvetví v rámci prvej i druhej skupiny.

Socialistická industrializácia Československa rieši teda popri všeobecných úlohách, charakteristických pre socialistickú industrializáciu

¹ K. Gottwald, 1946—1948, 282—283.

každej krajiny, s veľkým dôrazom niektoré osobitné úlohy, ktoré vyplývajú z charakteru československého hospodárstva. Ide po prvé o to, premeniť štruktúru československého hospodárstva a zvlášť priemyslu s ohľadom na naše surovinové a odbytové predpoklady a na úlohu, ktorá pripadá republike pri deľbe práce v rámci socialistického tábora. Druhou úlohou je prekonať dôsledky kapitalistického rozmiestovania výrobných síl, využiť najmä ľudské a materiálne zdroje Slovenska, a to predovšetkým socialistickou industrializáciou. Hoci podstata týchto úloh vyplýva zo socialistickej industrializácie vôbec, ich osobitný význam a konkrétne rozvedenie tvorí osobitosť obsahu socialistickej industrializácie Československa.

Socialistická industrializácia Československa sa uskutočňuje z jednej strany za zvlášť priaznivých predpokladov, daných sústavnou pomocou Sovietskeho sväzu, účinnou spoluprácou krajín socialistického tábora a existenciou relatívne vyspelého priemyslu, zdedeného po buržoáznej ČSR. Súčasne je však úloha výstavby a prestavby československého hospodárstva neobyčajne ťažká a zložitá práve preto, že ide o podstatné prebudovanie dlhým historickým vývinom vzniknutej hospodárskej štruktúry relatívne vyspelého priemyselného štátu. Porážkou buržoázie a víťazstvom robotníckej triedy, zospoločenštením podstatnej časti výrobných prostriedkov sa vytvorili a sústavne upevňujú nové, socialistické výrobné vzťahy a v súvislosti s tým prestávajú pôsobiť objektívne ekonomické zákony kapitalizmu, ktoré znemožňovali buržoázii, i keď by si to bola subjektívne želala, ozdraviť nevyhovujúcu štruktúru československého hospodárstva. Nové výrobné vzťahy vytvárajú podmienky pre pôsobenie ekonomických zákonov socializmu a tie objektívne umožňujú a nevyhnutne si vyžadujú uviesť do správnych proporcií vývin národohospodárskych odvetví a odvetví priemyslu a tak isto zabezpečiť aj proporcionálny rozvoj jednotlivých oblastí republiky. Premeniť túto možnosť a nevyhnutnosť na skutočnosť je veľmi ťažká a zložitá úloha našej hospodárskej politiky. Sebamenší ústupok samočinnosti a živelnosti zo strany riadiacich orgánov hospodárskej politiky, nedostatok hlbokých rozborov skutočného hospodárskeho vývinu a vytyčovanie hoc aj čiastkových nereálnych úloh, ktoré vyplývajú z voluntaristických predstáv o dosahu plánov a uznesení, vedie k porušeniu požiadaviek objektívnych ekonomických zákonov, ku vzniku disproporcií a hospodárskych a politických ťažkostí a porúch.

II.

Socializmus ako nová, vyššia spoločenskoekonomická formácia sa oproti kapitalizmu nevyhnutne musí vyznačovať vyššou spoločenskou produktivitou práce, vyššou, ustavične zdokonaľovanou úrovňou výroby na maximálne krytie sústavne rastúcich hmotných a kultúrnych potrieb spoloč-

nosti. Krajina budujúca socializmus usiluje preto o plánovité a čo najplnšie využitie všetkých zdrojov bohatstva. V tom zmysle je vyrovnanie medzi Českými zemami a Slovenskom — ako to formuloval s. Gottwald — nielen jedným z cieľov socializmu v našej krajine, ale priam predpokladom jeho víťazstva.

Zo zákona plánovitého rozvoja národného hospodárstva, podriadeného základnému ekonomickému zákonu socializmu, vyplýva požiadavka proporcionálneho rozvoja jednotlivých oblastí krajiny. Socialistická industrializácia Slovenska je objektívnou nevyhnutnosťou, ktorá vyplýva z výstavby socializmu v Československu.

Pritom treba zdôrazniť, že nejde o hocikaké hospodárske povznesenie zaostalej časti štátu, o prosté zaradenie nevyužitých pracovných síl do výrobného procesu, ale ide o socialistickú industrializáciu výraznej oblasti v rámci republiky. Z toho vyplýva, že od samého začiatku bola vytýčená jednak úloha ozdraviť hospodársku štruktúru Slovenska a súčasne prekonať aj príkre nerovnomernosti v rozložení výrobných síl v rámci samej oblasti.

Pri určovaní obsahu socialistickej industrializácie Slovenska vychádzala strana vždy z potrieb proporcionálneho rozvoja celého československého národného hospodárstva. Požiadavky všestranného ekonomického rozvoja s výstavbou ťažkého priemyslu, s úsilím o výstavbu energetickej základne, o rozvoj ťažby surovín pri súčasnom rozmachu spotrebného priemyslu je práve výrazom totožnosti záujmov hospodárskeho rozvoja republiky a záujmov prekonávania hospodárskej zaostalosti Slovenska. Výstavba ťažkého priemyslu na Slovensku je súčasťou ozdravenia štruktúry československého priemyslu, dôraz na rozširovanie energetickej a surovínovej základne, na rozvoj moderného strojárstva vyplýva z požiadaviek zabezpečenia zdravých základov rozmachu hospodárstva v celom štáte. Výstavba spotrebného priemyslu na Slovensku v súlade so socialistickými zásadami rozmiestovania výrobných síl približuje spracovateľský priemysel k zdrojom jeho surovín a k oblastiam spotreby, čím sa zamedzujú nehospodárne straty práce vo výrobnom procese. Hospodársky rozvoj Slovenska s výstavbou ťažkého priemyslu je súčasne najvladnejším záujmom slovenského ľudu, lebo vedie k zvyšovaniu spoločenskej produktivity práce, k rastu zamestnanosti, kvalifikácie pracovníkov, k zvyšovaniu reálnych miezd, k ustavičnému zlepšovaniu hmotného a kultúrneho postavenia obyvateľstva.

Nepochopenie podstaty socialistickej industrializácie Slovenska a jej zamieňanie s prostým hospodárskym povznesením zaostalej oblasti, značná živelnosť vo výstavbe priemyslu, to všetko viedlo v začiatkoch industrializácie k vážnym omylom a chybám, ktoré sa prejavovali vo výstavbe „hocikakého priemyslu“, v neúmernom rozvíjaní ľahkého priemyslu, v zanedbávaní rozširovania ťažby surovín a výstavby energetiky, v nedostatočnej starostlivosti o rozvoj ťažkého priemyslu.

Socialistická industrializácia Slovenska je organickým článkom výstavby a prestavby československého hospodárstva, je nerozlučnou súčasťou socialistickej industrializácie republiky. Z faktu, že plná politická rovnoprávnosť Slovákov v novej republike bola základom národnostného programu Komunistickej strany Československa nevyhnutne vyplývalo, že prekonanie hospodárskej zaostalosti Slovenska, jeho hospodárske, sociálne a kultúrne povznesenie sa stalo hneď od počiatku výstavby ľudovodemokratickej republiky jednou zo základných dlhodobých úloh, presadzovaných stranou. V industrializácii Slovenska a v súvislosti s ňou v zabezpečení všestranného rozvoja Slovenska vidí komunistická strana hlavný obsah svojej politiky v slovenskej otázke.

Nevyhnutnosť všestranného rozvoja výrobných síl na Slovensku, zmeny jeho hospodárskej štruktúry, predovšetkým nevyhnutnosť socialistickej industrializácie Slovenska, vyplýva teda z dvoch požiadaviek tvoriacich dialektickú jednotu: z požiadavky hospodárskeho rozvoja celej republiky, všetkých jej krajov, v záujme začlenenia všetkých materiálnych a ľudských síl do výrobného a hospodárskeho procesu a po druhé z požiadavky riešiť slovenskú otázku, ktorá existovala „vo forme hospodárskej, sociálnej a kultúrnej nerovnosti Slovenska v pomere k vyspelejším a vyvinutejším Českým krajinám”. (Široký na IX. sjazde KSČ.)

Už v čase intenzívnych rekonštrukčných prác, keď strana vytýčila ako hlavnú úlohu obnoviť vojnou rozrušené hospodárstvo, rozpracovalo vedenie strany konkrétny obsah a ciele industrializácie Slovenska. V znamení industrializácie sa konalo už zasadnutie Ústredného výboru KSS 11.—12. marca 1946.

Keď z volieb r. 1946 vyšla komunistická strana víťazne a s. Gottwald ako ministerský predseda predkladal parlamentu budovateľský program svojej vlády a v ňom základné tézy dvojročného plánu, vyhlásil: „Položiť základ industrializácii Slovenska patrí tak isto k dôležitým úlohám dvojročného plánu. Súdržnosť a jednota štátu nevyhnutne vyžadujú, aby sa hospodárska úroveň Slovenska urýchlene približovala hospodárskej úrovni Českých zemí. To znamená utvoriť predpoklady, aby sa mohli plne využiť surovínové a energetické zdroje, ako aj rezervy pracovných síl na rozšírenie starého a na vytvorenie nového moderného priemyslu na Slovensku.”² Industrializácia Slovenska sa tak stala už v dvojročnici jednou zo základných úloh strany a vlády.

Najúplnejší rozbor základných otázok industrializácie Slovenska dal s. Široký na IX. sjazde KSČ. Po historickom rozbere charakteru slovenskej otázky za éry maďarskej feudálno-kapitalistickej vládnúcej triedy a v období vlády českého finančného kapitálu ukázal s. Široký, že „slovenská otázka v ČSR je problémom socialistickej industrializácie a ďalšieho rozvoja výrobných síl v hospodárskom živote, problémom zvýšenia výrobnosti

² K. Gottwald, 1946—1948, I, 28.

poľnohospodárstva a výstavby škôl každého druhu a všetkých stupňov”.³ Riešenie takto formulovanej slovenskej otázky zahrnula KSČ do číslíc našich hospodárskych plánov, ktoré určovali rýchlejšim rozvojom výrobných síl na Slovensku prekonať jeho zaostalosť a postupne sa približovať k úrovni Českých zemí.

S. Široký sústavne zdôrazňoval, že industrializácia Slovenska sa usku-točňuje v záujme celého štátu, že je nerozlučnou súčasťou hospodárskeho rozvoja celej republiky. Industrializácia krajiny, ktorej prírodné a ľudské rezervy kapitalizmus nechával nevyužitú, je nevyhnutná na to, aby pláno-vané hospodárstvo štátu budujúceho socializmus zabezpečilo plný rozvoj výrobných síl, rýchlejši, než dosiahol kapitalizmus.

Línia KSČ v otázke industrializácie Slovenska vychádzala teda z jedine správneho hľadiska ekonomickej jednotnosti ČSR, z hľadiska využitia všetkých rezerv, ktoré republika má a ktorých využitie prispeje k rastu jej hospodárskej moci. Túto líniu musela KSČ prebojovávať proti nepria-teľským, nacionalistickým tendenciám aj v Českých zemiach, najmä však na Slovensku.

Česká buržoázia pokračovala v hlásaní nepriateľských téz o „obetiach”, ktoré České zeme prinášajú v záujme politického upevňovania republiky a volala za svedkov boha, prírodu i zemepis, len aby dokázala, že „sprie-myslenie Slovenska je veľkou škodou pre štát”. Národnosocialistický Svobodný zítřek z 9. mája 1946 napísal: „Premiestovanie priemyslu na Slovensko je obeťou zo strany Českých zemí...”. Peroutkov plátek ne-únavne dokazoval, že „Slovensko má oveľa horšie predpoklady pre sprie-myslenie ako České zeme pre svoju uhoľnú chudobu, zemepisnú polohu a pre nedostatok priemyslovej tradície obyvateľstva... Jeho priemyslovú chudobu nezavinila nijaká politika alebo liberalistický režim, ale ten, kto priviedol Slovákov do Karpát a Tatier a nie na brehy Labe... Slovensko je od prírody najchudobnejšou časťou republiky... Boh ho neobdaril zo stránky priemyslových predpokladov tak štedro, ako historické zeme.” Svobodný zítřek sa napokon pýta s naivitou, hodnou reprezentačného žur-nálu českej veľkoburžoázie: „Bránil niekto Slovákom, aby sporili a vyučili svoje obyvateľstvo a vypracovali sa v priemysle?”

Reakční politici českej buržoázie sa, pravda, neuspokojili s takýmto „komentovaním” industrializácie Slovenska, ale štváním zaostalých vrstiev obyvateľstva v pohraničí, skadiaľ sa v rokoch 1946—1947 premiestovala časť výrobného zariadenia na Slovensko, svojím nepriateľským postupom vo vláde a v hospodárskych rezortoch sabotovali začiatky výstavby prie-myslu na Slovensku.

Slovenská buržoázia, ktorá v minulosti nariekala na nedostatok kapitálu a privolávala zahraničný kapitál na vykorisťovanie slovenského ľudu a jeho prírodného bohatstva, stavala sa nepriateľsky k industrializácii, ktorú na

³ V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, 169.

Slovensku uskutočňovala československá ľudovodemokratická moc. Je vhodné spomenúť, ako predstavitelia slovenských „podnikateľských kruhov“, reprezentovaní Ústredným združením slovenského priemyslu, lákali čoskoro po založení tzv. slovenského štátu nemecký kapitál poukazom na prírodné bohatstvá a populačnú schopnosť slovenského ľudu: „Tvorba nových trvalých pracovných príležitostí je v terajších mimoriadnych pomeroch ťažká... Vzhľadom na priaznivý vývin hospodárskej spolupráce medzi našou republikou a Nemeckou ríšou možno odôvodnene počítať s novými impulzmi zo strany nemeckého podnikateľského kapitálu práve na tomto poli. Predpoklady úspešného vývinu týchto vecí sú dané v našich prírodných bohatstvách a v populačnej schopnosti nášho obyvateľstva.“⁴

Predstavitelia tej istej slovenskej buržoázie, ktorá volala hitlerovských kapitalistov drancovať Slovensko, chceli sa po oslobodení naraz opierať len o vlastné sily a nechceli ani počuť o českej pomoci. Tí, ktorým vyhovovala hitlerovská nadvláda nad Slovenskom, mali naraz strach, že by Slovensko muselo za českú pomoc príliš draho platiť politicky. Aby svojmu zastrašovaniu a očerňovaniu pomoci zo strany českého ľudu dodali viac váhy, dávali napr. v lettrichovských Nových prúdoch hovoriť „najpovolanejším odborníkom“, ktorých vyberali neraz z radov najšovinistickejších českých reakcionárov. S tými sa v boji proti industrializácii Slovenska dojemne zhodovali.

V 3. čísle Nových prúdov z roku 1948 píše takýto „expert“ dr. Miloslav Skácel v článku, nadpísanom *Predpoklady dorozumění mezi Čechy a Slovákvy okrem iného*: „Bud' sa teda Slováci uspokojia so svojou dočasnou »nižšou« životnou úrovňou a budú sa usilovať predovšetkým vlastnými silami o jej zvýšenie. Táto cesta nie je síce rýchla a pohodlná, rozhodne je však bezpečnejšia a hospodársky zdravšia a úspešnejšia. Ak sa však rozhodnú pre politiku okamžitého úspechu, môžu počítať na určito s postupujúcou proletarizáciou za pochybného hospodárskeho pokroku a rozhodne musia očakávať, že za problematické zvýšenie životnej úrovne s umelou českou pomocou budú platiť politicky.“

Ani slovenská buržoázia sa, pravda, neuspokojila so štváním proti industrializácii v časopisoch, ale usilovala sa provokovať protičeské nálady medzi pracujúcimi aj v závodoch, sabotovala akciu premiestňovania výrobných zariadení z českého pohraničia, podminovávala industrializáciu v tých priemyselných odvetviach, na ktoré mala vplyv.

Proti línii KSČ v otázke industrializácie Slovenska vystupovali aj buržoázni nacionalisti, zahniezdení v KSS, ktorí boli nepriateľmi hospodárskej výstavby Slovenska z hľadiska potrieb a proporcií československého hospodárstva, z hľadiska upevňovania jeho jednoty, ale stavali proti tomu tendencie hospodárskej „samostatnosti“ Slovenska, nezávislosti od českých zemí, tendencie vybudovať hospodárstvo s takou istou štruktúrou,

⁴ Slovenský priemysel r. 1939, výročná zpráva ÚSSP, str. 8.

akú má hospodárstvo Českých zemí, bez ohľadu na historické, prírodné, geografické a iné osobitosti Slovenska. Tieto nepriateľské názory, ktoré hrozili napáchať vážne škody pri rozhodovaní o výrobnéj náplni novobudovaného priemyslu, strana zavčas odhalila a s. Široký ich vyvrátil definitívne na IX. sjazde KSČ.

Buržoázni nacionalisti, ktorí boli ako reprezentanti KSS v Sboře povereníkov a na dôležitých miestach v štátnom a hospodárskom aparáte, škodili socialistickej industrializácii Slovenska aj svojím bojom proti „pražskému centralizmu“, lebo tým oslabovali jednotu československej robotníckej triedy v jej zápase proti kapitalizmu a za víťazstvo socializmu v našej vlasti. Svojím bojom proti Prahe podryvali nacionalisti v zhode so slovenskou buržoáznou reakciou, predstavovanou špičkami Demokratickej strany, silné a jednotné centrálné vedenie plánovaného hospodárstva, ktoré bolo nevyhnutným predpokladom plnenia programu socialistickej industrializácie Slovenska. Práve preto, že industrializácia Slovenska v sebe nerozlučne zjednocuje záujmy celého štátu i osobitné záujmy Slovenska — učí nás s. Široký — musia slovenské hospodárske a politické orgány neľútostne bojovať proti tendenciám izolovať hospodársky vývin Slovenska od vývinu československého hospodárstva a sústavne usilovať o čo najorganickejšie začlenenie Slovenska do hospodárskeho rozvoja jednotného československého hospodárstva.

* * *

Historický prerod, ktorým doteraz prešlo Slovensko v podmienkach výstavby socialistického Československa, nám plne vynikne, keď si pripomenieme aspoň niektoré základné údaje, charakterizujúce ekonomiku Slovenska v čase kladenia základov industrializácie r. 1946.

Veľmi vysoký podiel v našom hospodárstve mala malovýroba, a preto aj prvé znárodnenie v októbri 1945 nezohralo na Slovensku takú úlohu, ako v Českých zemiach. Práve pre malovýrobný charakter nášho hospodárstva, pre vysoký podiel drobných výrobcov a pre pomerne nízky podiel robotníkov, najmä priemyselných, budovala reakcia svoje rozvratné plány do veľkej miery na tom, že chcela urobiť zo Slovenska slabé miesto republiky, páku reakčného zvratu vývinu v našom štáte.

Z 1 381 000 činných osôb v slovenskom hospodárstve r. 1946 pracovalo 233 000 (16,9%) v socialistickom sektore, 265 000 (19,2%) v kapitalistickom sektore a 883 000 (63,9%) v malovýrobe. Taký bol obraz triednej štruktúry slovenského hospodárstva podľa podielu troch sektorov na činných osobách pred februárom 1948. Je zaujímavé porovnať aj triednu štruktúru obyvateľstva podľa súpisu zo 4. X. 1946 na Slovensku so štruktúrou obyvateľstva v Českých zemiach, lebo aj v nej sa plne prejavuje, o čo Slovensko po oslobodení zaostávalo za Českými zemami.⁵

⁵ V Českých zemiach bol súpis 22. V. 1947.

Príslušnosť obyvateľov	Slovensko	České zeme
	%	
Námezdné pracujúci	46,3	67,1
Drobní výrobcovia	46,2	24,0
Kapitalisti	7,3	6,0
Ostatní	0,2	2,9
Spolu	100,0	100,0

Slovensko sa účastnilo asi pätinou na tvorbe národného dôchodku ČSR. Podstatne odlišná bola však skladba národného dôchodku, vytváraného na Slovensku a v Českých zemiach. Pre nedostatok podkladov, ktoré nám stoja k dispozícii, môžeme len približne povedať, že poľnohospodárstvo sa účastnilo na tvorbe národného dôchodku na Slovensku asi o 60% väčším podielom než v rámci celého štátu a oproti tomu podiel priemyslu na tvorbe národného dôchodku na Slovensku bol o 30% nižší než na národnom dôchodku ČSR. K poľnohospodárstvu prislúchalo r. 1946 ešte 48,08% obyvateľstva, kým k priemyslu, výrobným živnostiam a stavebníctvu len 22,69%.

Slovenský priemysel, ktorého výroba bola r. 1946 o 21,4% vyššia oproti roku 1937, zamestnával v decembri 1946 140 380 osôb a participoval asi 12% na priemyselnej výrobe ČSR. Vlastnícke vzťahy v slovenskom priemysle koncom roku 1946, merané podľa podielu činných osôb, poskytovali takýto obraz: národné podniky zamestnávali 63,5% priemyselných zamestnancov, ostatný socialistický sektor, t. j. konfiškáty, štátne, komunálne a družstevné podniky spolu 10% a kapitalistický sektor 26,5%.

Pre štruktúru slovenského priemyslu r. 1946 je príznačné, že podľa hodnoty odbytu — podľa vtedajšej organizácie priemyslu — mal najväčšiu váhu z priemyselných odvetví textilný a odevný priemysel, po ňom nasledoval priemysel chemický, hutnícky a kovorobný, drevársky, kožiarsky a gumársky, papiernický atď.

Krajne nepriaznivá bola situácia slovenského pôdohospodárstva, prenikavo poznačeného kapitalistickým vývinom. Keď aj druhá pozemková reforma radikálne zasiahla do štruktúry držby pôdy a do veľkej miery uspokojila hlad bezzemkov a poľnohospodárskych robotníkov po pôde a keď tým aj značne posilnila vrstvu stredných roľníkov, pôda ostávala naďalej preťažená, roztrieštená a neposkytovala možnosť podstatného zvýšenia produktivity práce v poľnohospodárstve. Koncom roku 1946 boli poľnohospodárske pozemky roztrieštené na vyše 12 miliónov parciel. Priemerná veľkosť pozemku dosahovala 0,3—0,4 ha. Značne zaostalé boli spôsoby obrábania zeme. O preťaženosti pôdy svedčí skutočnosť, že koncom roku 1946 pripadalo na 1 príslušníka poľnohospodárstva len 1,79 ha poľnohospodárskej a 1,15 ha ornej pôdy — oproti 2,66, resp. 1,98 ha v Českých zemiach. Hrubá hodnota poľnohospodárskej výroby na jedného príslušníka poľnohospodárstva na Slovensku nedosahovala ani polovicu hodnoty v Českých zemiach. Pri nízkej produktivite práce v poľnohospo-

dárstve a pri vysokom podiele príslušníkov k poľnohospodárstvu na Slovensku bola tu spoločenská produktivita práce relatívne veľmi nízka, podstatne nižšia ako v Českých zemiach, a preto bola na Slovensku značne nižšia aj osobná spotreba a celková životná úroveň.

Za takýchto okolností, charakterizovaných malou váhou priemyslu v slovenskom hospodárstve a zaostalým, roztriešteným poľnohospodárstvom, pri súčasnej existencii státisícov nedostatočne využitých pracovných síl a značného nevyužitého prírodného bohatstva, začalo sa s kladením základov industrializácie Slovenska.

III.

Začiatok dvojročného plánu znamenal aj začiatok plánovitej industrializácie Slovenska. Predpoklady pre jej plné rozvinutie dal však až víťazný február. Proces industrializácie so svojimi ekonomickými a sociálnymi dôsledkami hral však aj sám závažnú úlohu pri zabezpečovaní februárového víťazstva, pri upevňovaní základov ľudovej demokracie.

Prvým krokom pri výstavbe priemyslu na Slovensku bolo popri zlepšovaní využitia kapacity existujúcich závodov premiestovanie strojového zariadenia z českého pohraničia, ktoré vytvorilo na Slovensku v prvých rokoch po oslobodení pracovné príležitosti pre 23 871 nových pracovných síl. Z toho pripadlo — pred februárom 1948 — asi 74% na socialistický sektor a 26% na súkromný, hlavne kapitalistický sektor. Premiestovacia akcia posilnila predovšetkým odvetvie textilné, kde takto vzniklo 8034 nových pracovných príležitostí. Premiestovanie bolo vcelku čiastkovou akciou, ktorá nemala a ani nemohla mať za úlohu podstatnejšie ovplyvnenie štruktúry slovenského hospodárstva. Posilnenie jednotlivých odvetví priemyslu sa tu nedialo plánovite, ale bolo určované tým výrobným zariadením, ktoré bolo možno premiestiť z českého pohraničia. Význam tejto akcie bol však jednako značný, lebo umožnila odčerpať hlavne z poľnohospodárstva a zamestnať v priemysle takmer 24 000 pracovných síl, čo bolo vyše 17% počtu priemyselných zamestnancov z decembra 1946.

Dvojročný plán určoval investovať do rozvoja slovenského hospodárstva 22,14 miliárd Kčs, t. j. 31,6% celoštátnych investícií, z toho 6,8 miliárd Kčs do priemyslu čo bolo 27,4% celkových priemyselných investícií ČSR. Týmto uprednostňovaním Slovenska sa kladli základy prekonávania zaostalosti Slovenska voči Českým zemiám. Počas dvojročnice vzrástol objem priemyselnej výroby na Slovensku o 61,6%, o niečo viac ako v Čechách a na Morave. Podiel Slovenska na československom priemysle sa zvýšil z vyše 12% na 13,9%. Počet zamestnancov v priemysle sa zvýšil od decembra 1946 do decembra 1948 o 43 145, t. j. o 30,7%.

Pokiaľ ide o vzájomný vzťah medzi tempom rozvoja ťažkého a ľahkého priemyslu, možno v doterajšom priebehu industrializácie Slovenska rozoznávať dve etapy. V prvej etape, ktorá trvá až do revízie a zvýšenia

pôvodného päťročného plánu r. 1950, rozvíja sa ľahký priemysel na Slovensku nadmieru rýchle, do roku 1950 dokonca rýchlejšie ako ťažký priemysel.

Z celkových investícií v dvojročnici vo výške 6,8 miliárd Kčs plánovalo sa len 54,57% na priemysel bankský, energetický, hutnícky, chemický a na kovopriemysel, teda na odvetvia ťažkého priemyslu. Pritom sa však investičný plán v dvojročnici vcelku splnil len na 70% a v ťažkom priemysle ešte menej, na 69,12%. Úlohy dvojročného plánu v rozvoji ťažkého priemyslu, ktoré boli vcelku nedostatočné, ostali nesplnené. Je príznačné, že práve bankský a energetický priemysel, ktorý sa mal rozvíjať najrýchlejšie, ostal v tempe rozvoja za celkovým tempom rastu priemyslu v dvojročnici. Prvenstvo v tempe rastu výroby v dvojročnici udržali odvetvia: textilný a odevný, kožiarsky a gumársky.

O tempe rastu priemyselnej výroby a osobitne o ročných prírastkoch v ťažkom, ľahkom a potravinárskom priemysle v rokoch 1947, 1948 a 1949 svedčia tieto údaje (predchádzajúci rok = 100):

	1947	1948	1949
Priemysel dovedna (bez ťažby dreva)	138,2	116,6	117,5
Ťažký priemysel	136,6	116,8	115,4
Ľahký priemysel	153,8	115,3	109,3
Potravinársky priemysel	99,2	119,4	128,0

Do roku 1950 sa v našom hospodárskom vývine výrazne uplatňovali prvky živelnosti. Platí to najmä o období pred februárom 1948, keď buržoázia ešte ovládala dôležité miesta v hospodárstve a keď strana presadzovala líniu industrializácie v ostrom triednom boji. Vymýtiť prvky živelnosti a ovládnuť hospodársky vývin, zabezpečiť plnú autoritu štátneho plánu na všetkých miestach od riadiacich orgánov až po závody, to neprišlo samo ani hneď po februári, na to bol potrebný čas, skúsenosti a sústavné zvyšovanie úrovne vedúcich kádrov.

V začiatkoch industrializácie Slovenska uplatňovalo sa zrejme úsilie vytvárať proste „pracovné príležitosti“, uplatňuje sa „závrat z industrializácie“, buduje sa do značnej miery „hocijaký priemysel“ a neuskutočňuje sa Stalinova poučka o tom, že nie každý rozvoj priemyslu znamená industrializáciu, ale že ťažiskom industrializácie, jej základom je rozvoj ťažkého priemyslu, je rozvoj výroby výrobných prostriedkov, predovšetkým rozvoj silného strojárstva. Dochádzalo doslova k takému stavu, na ktorý varovne upozorňoval J. V. Stalin už r. 1926, že sa totiž mnohí súdruhovia nazdávali, že úlohou industrializácie je — aspoň v prvých rokoch — viesť národné hospodárstvo ako celok k tomu, aby sa v ňom proste zvýšil podiel priemyslu, pričom strácali zo zreteľa hľadisko nevyhnutnej priority ťažkého priemyslu. Tieto nesprávne, líniu strany skresľujúce tendencie sa odôvodňovali poukazom na to, že existuje vyspelý ťažký priemysel v Českých zemiach a že preto nie je potrebné budovať ho prednostne na Slo-

vensku. V dôsledku takéhoto postupu zaostávala veľmi ťažba rúd, výroba elektrickej energie (typické sú nezodpovedné prietahy pri výstavbe Oravskej priehrady), pomaly postupovala aj ťažba uhlia. Oproti tomu sa nepodstatnane a nadmerne rozširovali a budovali nové závody textilného priemyslu, rozširoval sa kožiarsky priemysel; neskôr, po revízií päťročného plánu, museli byť niektoré z týchto závodov prevedené na iný, najmä strojársky výrobný program.

Roztrieštenosť, nepripravenosť a iné značné nedostatky našej investičnej politiky, ktoré sa udržali čiastočne aj po roku 1950, prejavili sa takmer vo všetkých priemyselných odvetviach, kde sa často rozostavali závody bez toho, že by bol vopred presne známy ich výrobný program; pri výstavbe sa nedbalo dostatočne na zásady najvyššej hospodárnosti a efektívnosti vložených prostriedkov. Roztrieštenosť investícií a prietahy pri uvádzaní nových kapacít do prevádzky viedli k tomu, že sa umŕtvovali obrovské materiálne prostriedky, že sa takto umele brzdil rozmach výrobných síl. Pri krajne nízkej smennosti v existujúcich závodoch takmer všetkých priemyselných odvetví budovali sa nové závody — zvlášť výrazné to bolo v kovopriemysle — pri súčasnom zaostávaní v rozvoji ťažby uhlia a výstavby energetického priemyslu, čo viedlo k stupňovanému napätiu v našej energetickej bilancii. Strana dôsledne upozorňovala na vážne nedostatky v našej investičnej politike, avšak až neskôr, po odhalení Slánskeho záškodníckej bandy sa ukázalo, že tu mal ruku v hre rafinovaný triedny nepriateľ, usalašený na veľmi zodpovedných miestach v straníckom a štátnom aparáte.

Vážne nedostatky, ktorých sme sa dopustili v prvých rokoch industrializácie Slovenska, podrobil kritike s. Široký na IX. sjazde KSS. Upozornil na nadmerný rozvoj textilného a kožiarskeho priemyslu a výslovne povedal: „V priemysle sme sa dopustili ďalších chýb. Keďže výstavba ťažkého priemyslu je veľmi zložitá, narážali sme pri realizácii plánov ťažkého priemyslu na veľké ťažkosti. Namiesto toho, aby sme sa sústredili na prekonávanie týchto ťažkostí a zabezpečili plnenie plánu predovšetkým v odvetviach ťažkého priemyslu, uspokojili sme sa s tým, že sa plán na tomto úseku neplní, zatiaľ čo v ľahkom priemysle je plánovaná kvóta vysoko prekročená.“⁶ S. Široký jednoznačne zdôraznil, že vo výstavbe treba klásť hlavný dôraz na rozvoj ťažkého priemyslu, že hlavným ohnívom výstavby musí byť energetika, baníctvo a ťažké strojárstvo.

K podstatnému presunu v rozvoji nášho priemyslu na základné odvetvia — na uhlie, železnú rudu, na rudy farebných kovov, na výrobu hutnícku a na urýchlenie výstavby energetiky došlo v plnej miere r. 1951. Svedčí o tom porovnanie ročných prírastkov celkovej priemyselnej výroby s ročnými prírastkami v ťažkom, ľahkom a potravinárskom priemysle (predchádzajúci rok = 100):

⁶ V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, 220.

	1950	1951	1952	1953
Priemysel dovedna (bez ťažby dreva)	128,1	118,0	122,1	113,2
Ťažký priemysel	131,6	131,8	132,1	121,9
Lahký priemysel	126,2	110,1	112,9	103,4
Potravinársky priemysel	127,0	110,8	112,9	108,8

Podiel investícií do ťažkého priemyslu na celkových priemyslových investíciách sa zvýšil z 64% r. 1949 na 85% r. 1953. Pre sústreďovanie investícií do kľúčových odvetví ťažkého priemyslu je príznačné, že investície do energetického priemyslu vzrástli r. 1953 oproti r. 1949 o 181%, investície do ťažby palív osemkrát, do ťažby rúd viac ako jedenásťkrát, do hutného priemyslu viac ako sedemkrát.

Pri celkovom vzraste objemu priemyselnej výroby v rokoch päťročnice o 136% zvýšil sa objem výroby výrobných prostriedkov o 153% a výroby spotrebných predmetov o 116%. V dôsledku toho zvýšil sa podiel hrubej výroby výrobných prostriedkov (s ťažbou dreva) na celkovom objeme priemyselnej výroby z 54,4 na 58,3%.

Najrýchlejšie sa pritom rozvíjalo strojárstvo, ktorého objem výroby sa zvýšil oproti roku 1948 o 369,8%, ďalej priemysel hutnícky o 254,2%, potom priemysel gumársky, ťažba palív atď. Pre zmenu štruktúry priemyslu je príznačný predovšetkým vzrast strojárenského priemyslu, v ktorom pribudlo v päťročnici 26 nových závodov a ktorého podiel na celej priemyselnej výrobe sa zvýšil z 12,7% r. 1948 na 25,5% r. 1953.

* * *

Pre správne hodnotenie miesta socialistickej industrializácie Slovenska pri výstavbe a prestavbe československého hospodárstva treba mať na pamäti podmienky, v ktorých sa industrializácia Slovenska uskutočňuje. Tieto podmienky sú z jednej strany neobyčajne priaznivé preto, že industrializácia Slovenska sa uskutočňuje za rozhodujúcej pomoci Českých zemí.

V rokoch výstavby socializmu v ČSR sa v plnej šírke ukázalo, že vyspeľý český priemysel, ktorého vlastníci za vlády buržoázie hamovali napredovanie Slovenska, predstavuje práve veľkú pomoc rozvoju Slovenska. Verná zásadám proletárskeho internacionalizmu česká robotnícka trieda si v pomere k slovenskému národu osvojila slová J. V. Stalina: „Je potrebné, aby víťazný proletariát pokročilých národov prispel na pomoc, aby skutočne a trvale pomáhal pracujúcim masám zaostalých národov v ich kultúrnom a hospodárskom rozvoji, aby im pomáhal pozdvihnúť sa na vyšší stupeň vývoja a dohoniť národy, ktoré sa dostali dopredu.“

V záujme rozvíjania hospodárstva a najmä výstavby priemyslu uskutočňujú sa na Slovensku rozsiahle investície, ktoré by neboli nijako uskutočniteľné len zo slovenských zdrojov. Podiel investícií na Slovensku na celo-

štátnych investíciách dosiahol v päťročnici 27% a podstatne prekročuje podiel Slovenska na celoštátnej akumulácii.

Slovensko sa pri svojej industrializácii neopiera len o materiálne zdroje Českých zemí, ale dostáva sa mu aj rozsiahlej pomoci kvalifikovanými kádrami, preberaním skúseností českých závodov, školením pracovníkov zo Slovenska v českom priemysle atď.

Slovensko, ktorému sa dostávalo a dostáva veľkej pomoci pri industrializácii od Českých zemí, prispieva samo rastúcou priemyselnou výrobou najmä niektorých zvlášť dôležitých výrobkov, ako je železná ruda, magnetit, alumínium, umelé vlákna, umelé hmoty, niektoré výrobky strojárstva, drevo, drevárske výrobky a iné, čoraz významnejším podielom pri hospodárskom rozvoji ČSR, pri raste jej hospodárskej moci. Výstavbou ťažkého priemyslu prispieva Slovensko k prestavbe československého hospodárstva, k ozdraveniu štruktúry jeho priemyslu.

Popri týchto priaznivých predpokladoch pôsobia pri industrializácii Slovenska aj okolnosti, ktoré neobyčajne sťažujú a komplikujú socialistickú industrializáciu. Na rozdiel od ťažkostí pri hospodárskej výstavbe Českých zemí, kde ide o to, napraviť chyby a deformácie, ktoré so sebou priniesol kapitalistický vývin, musíme my doháňať, čo sa zameškalo nedostatkom kapitalistického vývinu na Slovensku.

Na ceste socialistickej industrializácie Slovenska bolo treba od samého začiatku riešiť zložité problémy, ako je predovšetkým nedostatok ťažby palív, najmä uhlia na Slovensku, nedostatok známych nálezísk rúd, naprosto nedostatočná úroveň energetickej základne, nedostatočná a nevyhovujúca dopravná, najmä železničná sieť, primitívne a roztrieštené poľnohospodárstvo, nestačiace zásobovať veľký priemysel, naprostý nedostatok kádrov skúsených a kvalifikovaných priemyselných pracovníkov, schopných ovládať vyspelú súčasnú techniku. Veľkým problémom bolo a ešte ostáva rozmiestenie výrobných síl v rámci samého Slovenska, najmä prekonanie hlbokoj hospodárskej zaostalosti okresov východného Slovenska.

Zvykli sme si do veľkej miery vidieť len tie priaznivé stránky podmienok industrializácie Slovenska a považujeme preto často za prirodzené obrovské úspechy, ktoré sme doteraz dosiahli. Okolnosť, že sa strácajú zo zorného uhla veľké prekážky, ktoré treba postupne prekonávať v procese industrializácie, a že sa nedostatočne hlboko skúmajú úlohy a obsah samej industrializácie, zväzda často na pomýlenú a nesprávnu líniu hodnotenia výsledkov industrializácie len podľa toho, nakoľko sa vyrovnáva hospodárska úroveň Slovenska s úrovňou Českých zemí. Tento prístup k skúmaniu priebehu a výsledkov industrializácie vedie k vulgarizácii obsahu industrializácie a odvádza pozornosť od vážnych problémov, daných ekonomickými a historickými osobitosťami Slovenska.

Obsahom hesla „rovnomerného vývinu“, „hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho vyrovnávania Slovenska s úrovňou Českých zemí“ je pláno-

vitý, proporcionálny rozvoj Slovenska práve tak, ako všetkých ostatných oblastí republiky, vťahnutie všetkých materiálnych a ľudských zdrojov do hospodárskeho procesu, ustavičné zdokonaľovanie výroby v celej republike s cieľom čoraz plnšieho zabezpečovania rastúcich hmotných a kultúrnych potrieb obyvateľstva všetkých krajov štátu. Obsahom vyrovnávania Slovenska s Českými zemami, obsahom a cieľom socialistickej industrializácie Slovenska teda nijako nie je dosiahnuť ten istý stupeň priemyselnej intenzity, rovnakú štruktúru priemyslu a celého hospodárstva. Cieľom socialistickej industrializácie ČSR a v tom aj Slovenska je vybudovať materiálno-technickú základňu socializmu pri plnom využití všetkých materiálnych a ľudských zdrojov každej oblasti republiky.

Pritom je prirodzeným dôsledkom procesu industrializácie, rozvíjania v minulosti nevyužitých výrobných síl, že sa rýchlo prekonáva sociálna a kultúrna zaostalosť Slovenska a že sa Slovensko približuje k úrovni Českých zemí. Budujeme na Slovensku silný priemysel, rozvíjame jeho energetickú a surovinovú základňu, rýchlo rastie naše strojárstvo, hutníctvo, priemysel stavebných hmôt, ako aj odvetvia spotrebného priemyslu, rozvíjame slovenské poľnohospodárstvo. Cieľom tejto výstavby je stupňovať hospodársku moc našej vlasti a zabezpečiť bohatý a kultúrny život slovenského ľudu.

Mechanické porovnanie hospodárskej úrovne dvoch tak rozličných oblastí, ako sú České zeme a Slovensko, je ekonomicky naprosto neprijateľné. V dôsledku odlišných prírodných a historických podmienok, rozdielnej situácie v surovinách, v pôdnych pomeroch, v geografickej polohe bude sa vyvíjať pomer medzi priemyslom a poľnohospodárstvom, celková štruktúra priemyslu a celková hospodárska skladba v oboch častiach republiky do značnej miery rozdielne. Požiadavkou pri určovaní týchto proporcií však je, aby zaručili maximálny rozvoj výrobných síl tak priemyselnej, ako aj poľnohospodárskej výroby na Slovensku.

O tom, že socialistickej industrializácii Slovenska prináša, prirodzene, so sebou približovanie stupňa priemyselnej intenzity Slovenska k úrovni Českých zemí svedčí skutočnosť, že Slovensko prevýšilo — merané na jedného obyvateľa — predvojnovú úroveň priemyselnej výroby vyspelých Českých zemí. Podiel Slovenska na celkovej priemyselnej výrobe ČSR, ktorý bol r. 1946 asi 12%, zvýšil sa do roku 1953 na 16,1%.

Už doterajší priebeh socialistickej industrializácie Slovenska priniesol so sebou podstatnú zmenu štruktúry slovenského hospodárstva. Podiel hrubej hodnoty výroby priemyslu na hrubej hodnote výroby priemyslu a poľnohospodárstva sa zvýšil zo 40% r. 1937 na 55% r. 1948 a na 70% r. 1953.

Podstatne sa zmenila aj triedna štruktúra obyvateľstva na Slovensku. Podiel skupiny drobných výrobcov, ktorý bol výrazným ukazovateľom hospodárskej zaostalosti Slovenska v minulosti, obmedzil sa do roku 1953 na 22,5% a oproti tomu podiel robotníkov a zamestnancov (spolu s dô-

chodcami) sa zvýšil na 66,8% a podiel skupiny družstevných výrobcov dosiahol 9,4%.

Zmenila sa, prirodzene, aj skladba obyvateľstva podľa príslušnosti k povolaniu. Počet obyvateľstva, prislúchajúceho do poľnohospodárstva, znížil sa z 56,7% r. 1930 na 40% r. 1953 a počet obyvateľstva, prislúchajúceho do priemyslu a stavebníctva, za to isté obdobie sa zvýšil z 18,8% na 28,2%.

Hlavným zmyslom socialistickej industrializácie Slovenska ako súčasti výstavby a prestavby československého hospodárstva je zvyšovať a zdokonaľovať socialistickú výrobu v záujme stupňovania hospodárskej moci a sily nášho štátu a maximálneho uspokojenia rastúcich potrieb obyvateľstva.

V procese socialistickej industrializácie Slovenska sa upevňuje hospodárska a politická sila a jednota nášho štátu. Zocel'uje sa nerozborná jednota českej a slovenskej robotníckej triedy a na nej budovaná jednota všetkého českého a slovenského ľudu. Všestranný hospodársky, politický a kultúrny rozmach Slovenska v podmienkach výstavby socialistického Československa je mocnou zbraňou proti zvyškom buržoázneho nacionalizmu na Slovensku. Vytvorili sa všetky podmienky pre zabezpečenie bratského spolunažívania národov našej hospodárskej i kultúrnej republiky.

JÁN FERIANC

ROZBOR NIEKTORÝCH HODNOTOVÝCH UKAZOVATEĽOV V PÄTŔOČNICI V PRIEMYSELNEJ VÝROBE NA SLOVENSKU

Úspešné splnenie úloh prvého päťročného plánu na Slovensku za pomoci českej robotníckej triedy umožnilo ohromný hospodársky rozvoj našej krajiny. Pokračujúci proces industrializácie zmenil od základu ekonomickú štruktúru Slovenska. Zmenila sa hospodárska a sociálna skladba; došlo k podstatnému vzrastu produktivity práce vo všetkých odvetviach národného hospodárstva, v priemysle, poľnohospodárstve, stavebníctve, doprave, obchode; podstatne sa zvýšil počet kvalifikovaných a vysokokvalifikovaných pracovníkov vo všetkých odvetviach, najmä v priemysle; zmenila sa váha jednotlivých odvetví na celom objeme výroby; rozvinuli sa práce na intenzívnom prieskume najmä nerastných ložísk, vytvorili sa predpoklady pre trvalé zaistenie rastu hmotnej a kultúrnej úrovne pracujúcich; nová technika prenikla do všetkých odvetví národného hospodárstva.

Päťročnica premenila Slovensko zo zaostalej agrárnej krajiny na krajinu priemyselno-poľnohospodársku s moderným priemyslom. Objem priemyselnej výroby r. 1953 vzrástol na Slovensku v porovnaní s rokom 1937 na 4,5-násobok a 2,36-krát oproti roku 1948. Ak podiel hrubej výroby priemyslu v celkovom objeme priemyselnej a poľnohospodárskej výroby bol r. 1937 40%, r. 1948 bol tento podiel 55% a r. 1953 dosiahol už 70%.

Počas päťročnice sa ukončil proces socializácie priemyslu. Kým r. 1948 podiel zamestnancov v kapitalistickom sektore bol 30%, r. 1951 boli už všetky výrobné prostriedky v priemysle v socialistickom sektore. Vzostup priemyselnej výroby v rokoch 1948—1953 priniesol aj zmeny štruktúry priemyselnej výroby. Podiel výroby výrobných prostriedkov stúpol z 54,4% r. 1948 na 57,9% r. 1953.

Industrializácia Slovenska sa uskutočňovala predovšetkým investíciami do nových priemyselných podnikov, najmä do výstavby ťažkého priemyslu. Do prevádzky sa uviedlo 125 nových veľkých priemyselných závodov a rekonštruovalo sa ďalších 109 väčších závodov. Do prevádzky sa uviedlo

päť väčších hydrocentrál o celkovom výkone 87 tisíc kW, z čoho štyri v poslednom roku 5RP, dve menšie hydrocentrály o výkone 2 tisíc kW, časť veľkej parnej elektrárne v Novákoch, viacej závodných elektrární a teplární, nové rozvodne a vedenia o vysokom napätí.

V rokoch päťročného plánu sa vo všetkých odvetviach národného hospodárstva zavádzala mechanizácia ťažkých a namáhavých prác, vybudovali a uviedli sa do činnosti vysokoúčinné stroje a zariadenia. Uvedením nových veľkých závodov a elektrární do prevádzky, rozširovaním výroby v jestvujúcich závodoch a zavádzaním nových technologických procesov, nových výrobných metód a automatizácie do výroby, mohli sme začať vyrábať nové výrobky, ako napr. feromolybdén, ferovolfrám, hliník, zariadenia pre chemický priemysel, diglykol, kofein, ofedrín, zhustené drevo na textilné články, pilinobetónové platne, montované podlahy, celosilonové ponožky, dlho skladovateľné maslo, sušené mlieko, sušené vajcia, nové druhy hydri-nárskych konzerv a veľa potravinárskych tovarov.

Pri takom prudkom raste priemyselnej výroby, ktorá umožnila rozvoj všetkých odvetví národného hospodárstva — poľnohospodárstva, stavebníctva, dopravy a obchodu — bol rast produktivity práce základným činiteľom pre vytváranie zdrojov industrializácie, pre zvyšovanie akumulácie potrebnej na vysoké tempo rastu investícií, ako aj zdrojov potrebných na krytie hospodársko-organizačných a kultúrno-výchovných výdajov. Produktivita práce v porovnaní s rokom 1948 stúpila r. 1953 o 68,7%. Druhým činiteľom rastu priemyselnej výroby bol rast počtu pracovníkov, ktorých počet sa v rokoch päťročného plánu zvýšil do roku 1953 v porovnaní s rokom 1948 na 155%.

Mohutne rastúci socialistický priemysel má všetky možnosti pre vytváranie potrebných zdrojov znížením množstva vynaloženej práce. Znížovaním vlastných nákladov vytvárajú sa predpoklady pre znižovanie cien, pre rozširovanie výroby a tým aj pre rast materiálnej a kultúrnej úrovne pracujúcich.

Vlastné náklady sú dôležitou ekonomickou kategóriou. Znížovaním vlastných nákladov sa nerieši len otázka hospodárnosti ako základ, na ktorom možno robiť politiku neustáleho, systematického znižovania cien, ale vlastné náklady, ich celkový objem a skladba majú podstatný význam aj pre zabezpečenie správnych hodnotových proporcií. Jednotlivé zložky vlastných nákladov v podnikoch i v odvetviach národného hospodárstva určujú hodnotové proporcie národného hospodárstva vzatého vcelku. To vyplýva zo samej podstaty vlastných nákladov, ktoré vyjadrujú nielen proces výroby, ale aj proces rozdeľovania. Od ich úrovne závisí objem akumulácie (pri danej cenovej hladine), ktorá je základným predpokladom rozvíjania výroby. Pri rastúcom objeme akumulácie, ktorý určujú potreby rozvoja národného hospodárstva, za predpokladu, že by sa vlastné náklady neznižovali, alebo ak by sa znižovali v nedostatočnej miere, muselo by celkom zákonite dôjsť k zvyšovaniu cien spotrebných tovarov, ku klesaniu

hodnoty meny a tým k celému radu ďalších hospodárskych a politických ťažkostí.

Skladba vlastných nákladov, podiel nákladov na zhmotnenú a živú prácu, ako aj podiel jednotlivých nákladových druhov je zase určený úrovňou rozvoja národného hospodárstva, podielom účasti výrobných prostriedkov a živej práce vo výrobnom procese.

Avšak pri danej štruktúre a úrovni národného hospodárstva po stanovení nevyhnutných hodnotových proporcií, ktoré si vynucujú konkrétne podmienky rozvoja národného hospodárstva (nevyhnutnosť rastu akumulácie v miere potrebnej pre dané tempo rozvoja, rast priemerných miezd, rast objemu výroby a rast mzdových fondov, tempo znižovania cien a nevyhnutnosť uplatňovania meny), závisí objem vlastných nákladov, ako aj ich zloženie od toho, do akej miery sa ľudia naučia ovládať ekonomiku výroby.

Teda subjektívny činiteľ, ľudia vo výrobe, ako bezprostredne vo výrobnom procese, tak aj vedúce orgány hospodárskej politiky, sú rozhodujúcim činiteľom, pôsobiacim na znižovanie vlastných nákladov výroby. Preto ukazovateľ vlastných nákladov a tempo ich znižovania je aj ukazovateľom kvality práce hospodárskych pracovníkov.

Vieme, že napriek prenikavým úspechom industrializácie ostali otázky hospodárnosti výroby nezvládnuté, že vlastné náklady v rokoch 1949—1951 neklesali, ale naopak stúpali, že k obratu k procesu znižovania vlastných nákladov dochádza až r. 1952 a 1953, avšak aj v týchto rokoch sa vyskytujú také nedostatky, že si zasluhujú pozornosť, aby sme sa nimi podrobnejšie zaoberali.

Prv ako prejdeme k rozboru ukazovateľov hospodárnosti, k rozboru vlastných nákladov v roku 1953, treba sa v krátkosti zaoberať otázkami, ktoré v prvých rokoch päťročnice viedli k zvyšovaniu vlastných nákladov. Zákon o päťročnom pláne neriešil otázku hospodárnosti, neurčoval ukazovateľov pre znižovanie vlastných nákladov ani v priemyselnej výrobe, ani v ostatných odvetviach národného hospodárstva. Ponechával takých ukazovateľov, ako je znižovanie vlastných nákladov, rast priemerných miezd, rast mzdových fondov, otázky cien, formy vytvárania akumulácie atď. na jednorôčné plány. Vzhľadom na to, že v prvých rokoch päťročnice sa v mnohých odvetviach národného hospodárstva, aj v priemysle uskutočňoval proces socializácie, že existoval ešte súkromný sektor, vyvíjali sa mnohé vyššie uvedené kategórie mimo vlastný plánovací proces.

Dvojiročný plán bol len plánom čiastkovým, plánom pre vytvorenie predpokladov pre socialistické plánovanie národného hospodárstva. Jeho ťažiskom bol súbor výrobných úloh, zdôvodnených len niektorými dielovými bilanciami (základných surovín, niektorými bilanciami investícií, pracovných síl). Dôležité úseky hospodárstva, ako obchod a spotreba ostávali mimo rámec plánu, pretože v tejto oblasti vládol ešte kapitalistický sektor. V dôsledku toho nemohlo sa v tom čase pristúpiť k plánovaniu nákladov

na výrobu a na obeh, plánovaniu vlastných nákladov a tým ani k plánovaniu cien.

Z ekonomického hľadiska je pre toto obdobie charakteristická základná disproporcja, spočívajúca v tom, že nie je splnená jedna zo základných marxistických poučiek, rozhodujúca pre ovládnutie hodnotových proporcií, že prakticky od oslobodenia až do roku 1952 sú kúpne fondy obyvateľstva stále vyššie ako objem spotrebných tovarov na trhu. V dôsledku toho bolo nevyhnutné ponechať prídelové hospodárstvo. Menová reforma z roku 1945 postavila cenovú hladinu asi na úroveň trojnásobku cien z roku 1938 a ponechala v obehu tiež asi trojnásobok obeživa. Táto relácia by bola bývala správna jedine za predpokladu, že by jej bol zodpovedal aj objem tovarov na úrovni roku 1938. Táto podmienka však nebola splnená, lebo hospodárstvo bolo vojnou zničené a vydrancované. Až do roku 1948 dochádza k rapidnému rastu obeživa, po roku 1948 dochádza k miernemu poklesu, pričom však nadmerné množstvo obeživa sa udržalo až do menovej reformy v roku 1953.

Pri zachovaní prídelových cien prenikali prebytočné peniaze na čierny trh, na ktorý boli otvorené kanály zo súkromného obchodu, a na čiernom trhu dochádzalo k prudkému vzostupu cien. Túto skutočnosť využívali odvetvia ľahkého priemyslu a poľnohospodárstvo, kde vládol ešte súkromný sektor. Okrem toho v priemyselnej výrobe existovali pomerne veľké cenové rozpätia medzi cenami výrobných prostriedkov a cenami spotrebných statkov. Vieme, že výrobné prostriedky sa vyrábali v odvetviach ťažkého priemyslu, teda v znárodnenom priemysle, naproti tomu odvetvia ľahkého priemyslu väčšinou v súkromných rukách, v dôsledku nákupu výrobných prostriedkov za nízke ceny a predaja tovarov za vysoké ceny dosahovali vysoké zisky. Tak dochádzalo k presunu akumulácie zo socialistického sektoru do súkromného sektoru. Toto cenové rozpätie medzi výrobnými prostriedkami, ktorých ceny sa odchyľovali smerom dolu a pri spotrebných tovaroch smerom nahor, vzniklo ešte v časoch vojny a buržoázia, ovládajúca v tom čase cenotvorné orgány, toto rozpätie ešte prehlbovala. Koniec tomuto presúvaniu akumulácie do súkromného sektoru urobila až druhá etapa znárodnenia. Avšak v otázkach cien sa neurobila žiaduca náprava a tak odvetvia ťažkého priemyslu boli aj v prvých rokoch päťročnice stratové, čo nepôsobilo mobilizačne pre zhospodárňovanie výroby a vynucovalo si dotácie systémom cenových intervencií, ktoré sa ukazovali ako brzda ďalšieho rozvoja národného hospodárstva.

Tieto cenové rozpätia, ktoré sa prevzali aj do plánovacej metodiky pre „stále plánovacie ceny“ platné k 1. I. 1948 pre počítanie hrubej výroby až do roku 1952, spôsobili veľké ťažkosti pri analyzovaní vzťahov národného hospodárstva, pričom každoročná zmena metodiky plánovania a štatistiky v týchto obdobiach znemožňuje serióznejší rozbor dôležitých vzťahov v národnom hospodárstve. Práve tak systém dotácií stratovým odvetviam a zmeny v evidencii, zmeny v rozsahu a definovaní jednotlivých

ukazovateľov, znemožňujú hlbší ekonomický rozbor hospodárnosti v tomto období.

Uvedenú základnú disproporciu medzi objemom kúpnych fondov obyvateľstva a objemom spotrebných tovarov od r. 1949 zmierňovali na jednej strane dvojaké ceny, voľného a viazaného trhu, na druhej strane rast objemu spotrebných tovarov v jednotlivých rokoch päťročnice, o ktorom uvádzame údaje v ďalšej časti.

Politika dvojakých cien vychádzala zo sovietskych skúseností. Na jednej strane mala odčerpať prebytočné množstvo peňazí, ktoré sa nahromadili a udržali najmä v rukách buržoázie až do menovej reformy. Druhou úlohou, ktorú mala riešiť politika zavedenia voľných cien, bolo vytváranie možnosti, aby si pracujúci za svoje zvýšené zárobky mohli nakupovať aj na voľnom trhu. Strana a vláda pri zavedení dvojakých cien vychádzala z toho, že sa voľné ceny v závislosti od rastu výroby a od upevňovania hospodárnosti budú znižovať, aby sa približovali k cenám viazaného trhu, čím sa postupom času dospeje k odstráneniu viazaného hospodárstva vcelku.

K odstráneniu viazaného hospodárstva bolo nevyhnutné splniť dva predpoklady:

1. Dosiahnuť, aby sa príjmy obyvateľstva po odpočítaní daní, poplatkov a úspor — čiže kúpne fondy — rovnali úhrnu spotrebných tovarov na trhu pri danej cenovej hladine. Splnenie tejto podmienky sledovala naša strana a vláda neustále.

2. Na splnenie uvedenej podmienky bolo nevyhnutné zachovať jednu z najdôležitejších proporcií v národnom hospodárstve, dosiahnuť predstih miery rastu produktivity práce pred mierou rastu priemerných miezd. Vzhľadom na existujúcu disproporciu (prevyšovanie kúpnych fondov nad objemom spotrebných fondov tovarov) bolo nevyhnutné zabezpečiť oveľa rýchlejší vzrast produktivity práce pred rastom priemerných miezd, a to z dvoch príčin: a) aby sa zabezpečil taký vzrast výroby výrobných prostriedkov, ktorý by umožnil splnenie všeobecnej úlohy päťročného plánu — výstavby a prestavby nášho hospodárstva, vysoké tempo rozšírenej socialistickej reprodukcie; b) aby sa takto súčasne zabezpečil potrebný rast výroby spotrebných tovarov.

Vieme, že priaznivá proporcia medzi rastom produktivity práce a miezd sa zachovala len r. 1949, že v rokoch 1950 a 1951 dochádza k porušeniu tejto proporcie, že naše hospodárske orgány neudržali túto dôležitú proporciu, v dôsledku čoho došlo k porušeniu základných princípov hospodárnosti, že k obratu dochádza až po zasadaní ÚV KSC vo februári 1951, čo sa odráža už vo výsledkoch roku 1952, menej v roku 1951.

Na zhoršenie disproporcie medzi kúpnyimi fondami a fondami spotrebných tovarov pôsobila najmä záškodnícka politika sprisahaneckého centra na čele so Slánskym. V dôsledku tejto politiky dochádza k nehospodárnemu rozptyľovaniu investičných prostriedkov.

Uvedené skutočnosti vedúce k zvyšovaniu vlastných nákladov platia v rovnakej miere pre Slovensko, odrážajú sa na úrovni vlastných nákladov aj v priemysle, ktorým sa budeme ďalej zaoberať. Po vytvorení politických a organizačných predpokladov dochádza v rokoch 1952 a 1953 k znižovaniu vlastných nákladov. Je to dôsledok uskutočňovania celého radu opatrení, najmä uznesení strany a vlády o jednotlivých odvetviach národného hospodárstva, zavedenia novej metodiky plánovania a evidencie, dobudovania finančnej sústavy, zlepšenia kvality riadenia. Všetky tieto činitele viedli k tomu, že sa vlastné náklady v roku 1952 oproti roku 1951 v priemysle na Slovensku znížili.

Najväčšie zníženie vlastných nákladov r. 1952 zaznamenali podniky v odvetví palív a energetiky, kde vlastné náklady poklesli o 8,3%, ťažké strojárstvo (teraz podniky Ministerstva strojárstva) o 6,7%, polygrafický priemysel o 6,5%, ľahký priemysel o 6,3%, chemický priemysel o 5,3%, lesy a drevársky priemysel o 5,1%, stavebné hmoty o 4,7% a potravinársky priemysel o 3,8%.

V boji za znižovanie vlastných nákladov dosiahli naši pracujúci r. 1953 pomerne priaznivé výsledky. V celom priemysle klesli vlastné náklady porovnateľnej tovarovej výroby r. 1953 v porovnaní s rokom 1952 o 5,6%. Najväčšie zníženie vlastných nákladov dosiahli podniky Povereníctva dopravy ČSAD, kde dokázali znížiť vlastné náklady až o 17%, podniky Ministerstva strojárstva o 10,7%, Povereníctva stavebníctva o 9,4%, podniky Povereníctva ľahkého priemyslu o 6,6% a podniky Ministerstva chemického priemyslu tiež o 6,6%.

Menšie zníženie zaznamenali podniky Povereníctva potravinárskeho priemyslu — o 4,8%, lesov a drevárskeho priemyslu o 2,2%. Nedostatky v znižovaní vlastných nákladov sa prejavujú v odvetví palív a energetiky, kde sa vlastné náklady znížili len o 0,8%, v hutníckom priemysle a rudných baniach, kde dokonca stúpili o 0,7% a v odvetví mlynárskeho priemyslu, kde vlastné náklady stúpili o 1,5%.

Uvedené skutočnosti svedčia o tom, že sa vedúci hospodárski pracovníci otázkami znižovania vlastných nákladov pri rozboroch plnenia plánu doteraz vážne nezaoberajú, nezisťujú príčiny vedúce k znižovaniu vlastných nákladov. So stavom nehospodárnosti je nevyhnutné skončiť. K tomu však je nevyhnutné analyzovať čísla, študovať faktický materiál, robiť nevyhnutné opatrenia na odstraňovanie zistených nedostatkov.

Celoštátne pokroky v znižovaní vlastných nákladov umožnili uskutočniť menovú reformu pri súčasnom znížení cien r. 1953, druhé zníženie cien na jeseň toho istého roku, ako aj najväčšie zníženie cien k 1. aprílu 1954.

Napriek týmto úspechom vyskytuje sa v slovenskom priemysle rad vážnych nedostatkov, ktoré je nevyhnutné riešiť, ak má byť zabezpečený ďalší významný krok k znižovaniu vlastných nákladov, k upevňovaniu hospodárnosti. Len tak možno zabezpečiť úspech znížených cien a vytvoriť predpoklady pre ich ďalšie systematické znižovanie.

Najdôležitejšou proporciou, ktorá vplýva priamo na úroveň vlastných nákladov, ako aj na podiel miezd vo vlastných nákladoch je pomer produktivity práce a priemerných miezd. Všimnime si preto, ako sa táto proporcia vyvíja v päťročnom pláne na Slovensku v priemyselnej výrobe.

Vývoj produktivity práce a priemerných miezd v priemysle na Slovensku, index 1948 = 100

Ukazovateľ	1949	1950	1951	1952	1953
Produktivita práce na robotníka	112,1	122,0	133,9	153,5	168,7
Priemerné mzdy na robotníka	103,4	112,3	120,3	134,0	147,6
Produktivita práce na zamestnanca	108,2	117,0	120,0	147,0	152,0
Priemerné mzdy na zamestnanca	101,5	111,0	118,0	124,8	137,6

Vidíme, že vo všetkých rokoch päťročného plánu má produktivita práce počítaná na jedného robotníka rýchlejšie tempo rastu, ako priemerná mzda počítaná na jedného robotníka. Toto je priaznivá proporcia, vedúca k tomu, že podiel miezd robotníkov vo vlastných nákladoch na hrubú výrobu má, ako to uvedieme, nižšie klesajúcu tendenciu. Takáto relácia vedie k znižovaniu vlastných nákladov, pretože mzda na jednotku výroby je nižšia.

Keď však analyzujeme rast produktivity práce na jedného zamestnanca a rast priemernej mzdy na jedného zamestnanca vidíme, že sa tu objavuje nezdravý pomer v roku 1951, keď produktivita práce vzrastá v porovnaní s rokom 1948 na 120,0%, pričom priemerné mzdy stúpajú na 118,0%. Toto vedie za ostatných nezmenených podmienok k zvyšovaniu podielu miezd vo vlastných nákladoch. O tom svedčia aj nasledovné údaje:

Podiel mzdových nákladov v hrubej výrobe

Ukazovateľ	1948	1949	1950	1951	1952	1953
Podiel miezd robotníkov	13,8	17,4	17,3	16,9	16,3	16,5
Podiel miezd zamestnancov	24,6	23,1	23,4	24,2	22,2	22,7

V tabuľke, ako vidíme, odráža sa zákonitá tendencia, že ak sa dívame z hľadiska niekoľkých rokov, podiel nákladov na živú prácu sa znižuje, podiel nákladov na zhmotnenú prácu sa zvyšuje, avšak tak, že sa celkové

množstvo vynaloženej práce a teda aj celkové náklady znižujú. Uvedené údaje potvrdzujú túto Marxom formulovanú poučku o vzťahu medzi produktivitou práce a množstvom vynaloženej práce, avšak len pokiaľ ide o podiel miezd pripadajúcich na robotníkov. Vidíme, že podiel miezd robotníkov od roku 1948 do roku 1952 neustále klesá. Mierny vzostup tohto podielu je len v roku 1953, to však nie je absolútny vzostup, ale je spôsobený zmenou štruktúry výroby, zmenou podielu národohospodárskej skupiny A a skupiny B, ktorý rozoberieme neskôr.

Ak sa však pozrieme na podiel miezd všetkých zamestnancov, vidíme, že tu nie je trvalá klesajúca tendencia. V jednotlivých rokoch dochádza k odchýlke od uvedenej základnej tendencie, ktorú sme mohli pozorovať u prvého ukazovateľa; po poklese podielu miezd r. 1949 na 23,1% dochádza r. 1950 k vzostupu na 23,4% a r. 1951 dokonca na 24,2%. R. 1953 dochádza zase k vzostupu podielu miezd, kde po poklese r. 1952 na 22,2% vzrastajú na 22,7%.

Súvislosť uvedených údajov, ukazovateľov produktivity práce, priemerných miezd, ako aj podielu mzdových nákladov je zrejmá na prvý pohľad. Z toho vyplýva, že naše hospodárske orgány musia neustále strážiť túto proporciu, zabezpečovať rast produktivity práce najmä uplatňovaním novej techniky vo výrobe, skutočným prenikaním nových foriem práce do výroby, vytváraním predpokladov pre rozvíjanie socialistického súťaženia.

Podiel miezd vo vlastných nákladoch, aj keď z hľadiska samého objemu vlastných nákladov má v ich objeme neustále menšiu váhu, je dôležitým hodnotovým ukazovateľom v národnom hospodárstve. Princíp odmeňovania podľa množstva a kvality práce je najpodstatnejšou zásadou chozrasčotného hospodárenia, pretože v podstatnej miere rieši ako tempo znižovania vlastných nákladov, tak aj v podstatnej miere určuje proces rozdeľovania.

Uviedli sme niektorých ukazovateľov charakterizujúcich priemerné mzdy a produktivitu práce a ich vplyv na zmenu štruktúry vlastných nákladov. Avšak na podiel miezd vo vlastných nákladoch nepôsobí len tempo vzrastu priemernej mzdy, ale aj celkové tempo rastu mzdových fondov v pomere k tempu rastu hrubej výroby. Pri danej priemernej mzde určuje rast počtu pracovníkov celkový rast mzdových fondov.

Mzdové fondy sú súčiniteľom ukazovateľov priemerných miezd a počtu pracovníkov. Počet pracujúcich v priemyselnej výrobe vzrástol v rokoch päťročnice na Slovensku na 155% r. 1953 v porovnaní s rokom 1948. Druhý činiteľ rastu mzdových fondov je rast priemerných miezd, ktoré v rokoch päťročnice vzrástli na Slovensku r. 1953 v porovnaní s rokom 1948 na 151%. V dôsledku týchto dvoch činiteľov vzrástli aj mzdové fondy na 213,6%.

Z vyššie uvedených údajov vidíme, že až do roku 1951 má výroba spotrebných statkov rýchlejšie tempo rastu ako výroba výrobných pro-

striedkov. Zmena tempa nastáva až r. 1952, keď výrobné prostriedky vzrastajú na 210,4% a spotrebné statky na 200,8%. Avšak ešte rýchlejšie tempo rastu zaznamenáva výroba výrobných prostriedkov r. 1953, keď dosahuje 252,8% úroveň z roku 1948, kým spotrebné statky vzrastajú na 215,9%.

Index 1948 = 100

Ukazovateľ	1949	1950	1951	1952	1953
Hrubá výroba	115,6	146,9	170,1	206,0	236,0
Skupina A	107,7	136,6	166,3	210,4	252,8
Skupina B	125,0	159,1	175,9	200,8	215,9
Priemerné mesačné zárobky	101,5	111,0	118,0	124,8	137,6
Počet zamestnan- cov	106,8	125,5	141,7	148,5	155,2
Mzdové fondy	108,5	139,3	167,3	185,4	213,6

Vzrast výroby výrobných prostriedkov r. 1953 spôsobuje najmä uvádzanie nových podnikov do prevádzky a v dôsledku toho rast počtu pracovníkov v odvetviach ťažkého priemyslu. Rýchlejšie tempo rastu výroby výrobných prostriedkov vedie k tomu, že r. 1953 dochádza k miernemu vzostupu podielu miezd vo vlastných nákladoch pri mzdách počítaných na robotníkov z 16,5% r. 1952 na 16,7% r. 1953 a miezd počítaných na všetkých zamestnancov z 22,2% r. 1952 na 22,7% r. 1953. Tento vzrast podielu miezd vo vlastných nákladoch na hrubú výrobu spôsobuje to, že vo výrobe výrobných prostriedkov sú vyššie priemerné mzdy ako vo výrobe spotrebných statkov, čo za ostatných nezmenených podmienok vedie k vzostupu podielu miezd vo vlastných nákladoch. To dokazuje tá skutočnosť, že zatiaľ priemerné mzdy v celom priemysle predstavujú r. 1953 Kčs 1073,—, v odvetví palív a energetiky Kčs 1358,—, v hutníckom priemysle a rudných baniach Kčs 1476,—, kým v odvetviach vyrábajúcich spotrebné statky sú priemerné mzdy na úrovni okolo Kčs 1000,—.

Z uvedeného vyplýva záver: Ak sa zvyšuje tempo výroby výrobných prostriedkov a ak toto vyššie tempo nie je dôsledkom rastu produktivity práce, ale dôsledkom rastu počtu pracovníkov, dochádza k vzostupu podielu miezd vo vlastných nákladoch a tým aj celkovému poklesu tempa znižovania vlastných nákladov. Z toho tiež vyplýva nevyhnutnosť mechanizácie, energetického vybavenia práce, chemizácie atď. Tak dochádza na jednej strane k rastu produktivity práce, na druhej strane k znižovaniu podielu miezd vo vlastných nákladoch a tým aj k celkovému ich zníženiu, za súčasného odstraňovania ťažkých a namáhavých prác.

Hoci vysoké tempo vzrastu pracovníkov v priemyselnej výrobe v rokoch

industrializácie Slovenska nepriaznivo pôsobilo na rast produktivity práce v samej priemyselnej výrobe, pretože novoprichádzajúci pracovníci sa len učili ovládať výrobu a ekonomiku výroby, ohromne zvýšilo produktivitu celkovej spoločenskej práce. To vytvorilo podmienky pre ďalší rozvoj nášho národného hospodárstva, ak uvážime, že v rokoch industrializácie došlo k prudkému vzostupu kvalifikovaných a vysokokvalifikovaných pracovníkov, čo nemá obdoby v dejinách nášho národa. Tento činiteľ bude v súčasnom období a v ďalšom stále viac pôsobiť na znižovanie vlastných nákladov, bude treba s ním počítať v ďalších obdobiach.

Rast priemerných miezd bol jedným z podstatných stimulov rastu produktivity práce v rokoch päťročnice. Ak r. 1948 pozorujeme na ukazovateľoch priemerných miezd z hľadiska jednotlivých odvetví národného hospodárstva rovnostárske tendencie, potom v roku 1953 pozorujeme väčšiu diferenciáciu priemerných miezd podľa jednotlivých odvetví, prejavuje sa tu už dôležitosť jednotlivých odvetví. Na raste priemerných miezd sa odráža aj vzostup kvalifikácie pracovníkov.

Pre zabezpečenie materiálnej zainteresovanosti na znižovaní vlastných nákladov má rozhodujúci význam správna mzdová politika. V tomto smere sú aj na Slovensku veľké nedostatky, spočívajúce v tom, že sa zvyšovanie priemerných miezd neodráža na zhospoďárňovaní výroby, na znižovaní vlastných nákladov. Tak napr. priemerné mzdy v odvetví palív a energetiky vzrástli r. 1953 o 15%, kým vlastné náklady sa znížili len o 0,8%; v hutníckom priemysle a rudných baniach, kde priemerné mzdy stúpili o 14,5%, vlastné náklady stúpili dokonca o 0,7%.

Pričiny nedostatkov v mzdovej politike spočívajú v tom, že základné mzdy nie sú dostatočne diferencované podľa kvalifikácie pracovníkov. Druhý podstatný nedostatok spočíva v tom, že prémieová sústava nie je správne postavená na konkrétnych ukazovateľoch, ktorými sa vytvárajú podmienky pre znižovanie vlastných nákladov.

Sovietske skúsenosti učia, že správna mzdová politika a v nej najmä prémieová sústava sú najdôležitejším činiteľom v chozrasčotnom hospodárení v boji za uplatňovanie nových foriem práce, za využívanie novej techniky, za znižovanie spotrebných noriem všetkého druhu, za znižovanie vlastných nákladov.

Preto pri zavádzaní chozrasčotu je nevyhnutné budovať prémieovú sústavu v závislosti od úloh znižovania vlastných nákladov, vytvárať systém prémieových miezd za nové formy práce, za úspory surovín, materiálu, palív a energie, za využívanie mechanizačných prostriedkov, za znižovanie dielenskej a celopodnikovej réžie, za znižovanie nepodarkov, za údržbu atď. Tieto otázky čakajú na riešenie nielen našich praktických pracovníkov, ale aj na pracovníkov teoretického frontu. Vieme, že otázky prémieovania a uplatňovania princípu odmeny podľa množstva a kvality práce sú neustále stredom pozornosti sovietskych ekonómov, že tieto problémy sú predmetom mnohých kandidátskych a doktorských prác.

Veľkú starostlivosť treba venovať týmto otázkam najmä v praxi, pretože praktické uplatnenie prémievej sústavy v konkrétnych podmienkach daného pracoviska je jednou z najťažších a najzložitejších ekonomických otázok, vyžaduje nielen teoretickú prípravu, ale aj praktické skúsenosti, poznanie konkrétnych podmienok, úloh a hlavných článkov znižovania vlastných nákladov a rastu produktivity práce.

Zložitosť týchto otázok spočíva v tom, že v závislosti od konkrétnych ekonomických podmienok daného podniku, odvetvia, vystupujú do popredia raz tie, druhý raz iné úlohy. Prémiová sústava musí byť postavená tak, aby pôsobila komplexne, aby prémie za zvýšené výkony nemali za následok vzrast nepodarkovej výroby, prekročovanie noriem spotreby zhmotnenej práce, vyššiu spotrebu energie a palív, zhoršenie kvality, neplnenie sortimentu a pod. Preto je nevyhnutné postavené normy, či už normy výkonové alebo spotrebné a kapacitné, spolu s kontrolou kvality, ako aj prémievú sústavu neustále študovať v daných podmienkach, aby bol medzi nimi zabezpečený neustály súlad v žiadanom smere, ktorý umožní ako znižovanie nákladov, tak aj zvyšovanie materiálnej a kultúrnej úrovne pracujúcich.

Vysoké tempo rozvoja priemyselnej výroby ako dôsledok industrializácie Slovenska, prenikanie novej techniky do výroby (mechanizácie, elektrifikácie, chemizácie a automatizácie výroby), zabezpečované rozvíjaním výroby výrobných prostriedkov, zmenilo štruktúru vlastných nákladov v tom smere, že v jednotlivých odvetviach priemyslu, aj v priemysle ako celku, zvýšila sa váha nákladov na zhmotnenú prácu a relatívne sa znížil podiel na živú prácu. Podiel nákladov na zhmotnenú prácu predstavuje v celom priemysle na Slovensku r. 1953 až 65,7% (z čoho suroviny a základný materiál 58,5%, palivá a energia 3,7% a odpisy 3,5%).

Z uvedeného vyplýva, že normy spotreby surovín a základných materiálov a v strojárstve aj náklady na kooperované dodávky sa musia stať stredom pozornosti všetkých hospodárskych pracovníkov, pretože len na tomto základe možno urobiť podstatný krok vpred pri zabezpečovaní vysokého tempa socialistickej industrializácie Slovenska v ďalších obdobiach pre vytváranie zdrojov akumulácie, ako aj pre ďalšie znižovanie cien.

Znižovanie vlastných nákladov sa uskutočňuje pôsobením týchto činiteľov: rastom produktivity práce, rozsiahlym zavádzaním novej techniky do výroby, uplatňovaním nových foriem práce, systematickým zvyšovaním kvalifikácie robotníkov, inžinierskotechnických pracovníkov a najmä hospodárskych pracovníkov, znižovaním noriem spotreby materiálu, surovín, palív a energie na jednotku výroby, využívaním výrobných kapacít, znižovaním nákladov na obeh, znižovaním administratívnych nákladov, skracovaním prepravných vzdialeností, rozsiahlejším využívaním miestnych zdrojov, zavádzaním vysokoakostných avšak umelých hmôt, odstraňovaním všetkých druhov strát a nevýrobných nákladov.

Tieto činitele však nemajú rovnaký význam v jednotlivých odvetviach priemyslu. Náklady na mzdy majú rozhodujúci význam v priemyselných podnikoch na Slovensku v týchto odvetviach: v odvetví palív a energetiky, kde ich podiel vo vlastných nákladoch bol r. 1953 43,9%; v hutníckom priemysle a rudných baniach 45,5%, vo výrobe stavebných hmôt 54,0%, v podnikoch Povereníctva dopravy 41,6% a v polygrafickom priemysle 53,3%.

Naproti tomu hlavným článkom znižovania nákladov sú suroviny, základný a pomocný materiál (včítane kooperovaných dodávok) v strojárstve, kde podiel týchto nákladov je 64,5%, v chemickom priemysle 63,0%, v ľahkom priemysle 63,1%, v potravinárskom priemysle 72,7% a v mlynárskom priemysle až 87,2%.

Najväčší podiel odpisov je v podnikoch Ministerstva palív a energetiky, kde je až 14% vo vlastných nákladoch. Pritom treba poznamenať, že podiel odpisov v tomto odvetví v jednotlivých štvrtrokoch má nie klesajúcu, ale stúpajúcu tendenciu, čo ukazuje na nedostatočné využívanie základných fondov. Stúpajúcu tendenciu podielu odpisov vo vlastných nákladoch zaznamenáva aj odvetvie lesov a drevárskeho priemyslu, čo tiež ukazuje na nedostatočné využívanie základných fondov.

Z hľadiska nákladových druhov predstavuje pomerne vysoký podiel všeobecná dielenská a celopodniková réžia, ktorá je r. 1953 v celom priemysle na Slovensku v I. štvrtroku až 19,47% úplných vlastných nákladov na vyrobený tovar. Ale ešte väčším nedostatkom je to, že podiel dielenskej a celopodnikovej réžie vykazuje r. 1953 vzostupnú tendenciu a v IV. štvrtroku dosahuje až 21% úplných vlastných nákladov na vyrobený tovar. Vysoký podiel týchto nákladov a ich stúpajúca tendencia jasne dokazuje, že sa otázkam režijných nákladov v našom priemysle nevenuje pozornosť. Z uvedeného vyplýva, že pri zavádzaní chozrasčotného hospodárenia do našich priemyselných podnikov je nevyhnutné budovať sústavu zainteresovanosti pre znižovanie režijných nákladov.

Stúpajúcu tendenciu v štruktúrálnej skladbe vlastných nákladov na vyrobený tovar majú aj straty z nepodarkov, ktorých váha sa zvyšuje z 0,54% v I. štvrtroku na 0,76% v IV. štvrtroku. Tento fakt dokazuje, že sa objem nepodarkovej výroby zvyšuje a že toto spôsobuje nášmu hospodárstvu ohromné škody, že sa otázkam kontroly výroby v priebehu výrobného procesu nevenuje dostatočná pozornosť, že sa na podnikoch nejde za príčinami nepodarkovej výroby a ak, tak sa tieto príčiny neodstraňujú.

Podiel nákladov na palivá a energiu vykazuje r. 1953 vo všetkých odvetviach priemyslu na Slovensku klesajúcu tendenciu od I. štvrtroku k IV. štvrtroku, s výnimkou priemyslu stavebných hmôt, kde došlo k rastu nákladov na palivá a energiu. Nemožno však povedať, že by rezervy znižovania noriem spotreby palív a energie boli dostatočne vyčerpané. Všetci pracovníci v tejto oblasti musia vychádzať z uznesenia strany

a vlády o opatreniach pre rozvoj uhoľného priemyslu, ktorého rozvoj vedľa poľnohospodárstva je najdôležitejším článkom súčasnej etapy výstavby socializmu v našej vlasti.

Kým priemyselná výroba v celej ČSR počas prvej päťročnice stúpla viac ako dvojnásobne, ťažba kamenného uhlia stúpla len o 13,8% a hnedého uhlia len o 45,5%. Napriek tomu, že na Slovensku stúpla ťažba palív v porovnaní s rokom 1948 na 194% r. 1953, nestačí tento rast rozvoju ostatných odvetví, pretože ťažba palív na Slovensku predstavuje malú váhu na celkovom podiele ťažby v ČSR. Preto uznesenie strany a vlády, okrem opatrení na zabezpečenie ťažby, ukladá: „Na všetkých pracoviskách i v domácnostiach presadzovať úsporné hospodárenie s uhlím, elektrickou a tepelnou energiou, ako aj s výrobkami, ktoré sú od dostatku uhlia závislé. Hlavne v závodoch na železnici presadiť spevnenie všetkých spotrebných noriem uhlia.”

Z uvedených skutočností vyplýva, že sa otázkam znižovania vlastných nákladov v našom priemysle nevenuje ešte dostatočná pozornosť, že sa dosiahnutá úroveň ich znižovania v dostatočnej miere neanalyzuje, že sa nezisťujú príčiny vedúce k zvyšovaniu podielu jednotlivých častí a nerobia sa nevyhnutné opatrenia pre ich odstraňovanie.

Zavádzanie chozrasčotného hospodárenia vyžaduje znalosť jednotlivých činiteľov pôsobiacich na znižovanie vlastných nákladov, znalosť hlavných článkov ich znižovania, lebo len na základe ich znižovania možno zabezpečiť tak vysoké tempo rozvoja národného hospodárstva, ako aj možnosť pre systematické znižovanie cien.

ADELA HORNOVÁ

PRÍSPEVOK K CHARAKTERISTIKE EKONOMIKY
TZV. SLOVENSKEHO ŠTÁTU

Miesto tzv. slovenského štátu v rámci nemeckého „veľkopriestorového hospodárstva“ a dôsledky militarizácie pre hmotné postavenie pracujúcich.

Obdobia rakúsko-uhorského, československého a nemeckého imperia-
lizmu sa osobitne odrážali vo vývoji výrobných síl a výrobných vzťahov na
Slovensku a vytvárali ekonomické podmienky, rozhodujúce pre hospodár-
ske zaostávanie Slovenska. Štátotvornými zmenami prerušovaná kontinuita
hospodárskeho vývinu Slovenska, procesy kapitalistického včleňovania
Slovenska do nových národohospodárskych útvarov vtlačujú hospodár-
skemu a sociálnemu vývoju na Slovensku v týchto obdobiach svoj oso-
bitný charakter.

Dôsledky vývinu kapitalizmu, ako aj nedostatku kapitalistického vývinu
Slovenska do roku 1939, ktoré sa prejavujú hlavne v prenikavom abso-
lútnom a relatívnom zbedačovaní pracujúcich, najlepšie ukazuje stupeň
vystaňovalectva, v ktorom Slovensko dosiahlo európsky rekord. V rokoch
1899—1933 sa vystaňovalo len do Spojených štátov severoamerických
519 000 Slovákov. V čase tzv. slovenského štátu žilo zhruba 1 100 000 Slo-
vákov trvale v zahraničí. V dejinách svetového kapitalizmu ani jedna
krajina nevykazovala taký vysoký stupeň vystaňovalectva.

Predstavitelia slovenskej buržoázie, vydávajúc vlastné záujmy za zá-
ujmy národa, hlásali, že príčinou hospodárskej zaostalosti Slovenska je len
nevyriešená otázka národnostná, národnostný útlak, ktorý zapríčinil aj
nedostatok domáceho kapitálu. Pod zástavou nacionalizmu slovenská bur-
žoázia bojovala o výhradné právo na vykorisťovanie slovenského pracu-
júceho ľudu. Jej najreakčnejšia časť sa už za existencie buržoáznej ČSR
spojila s hitlerovským Nemeckom s cieľom vytvoriť také podmienky na
Slovensku, v ktorých sa nebude musieť deliť s nikým o plody nezaplate-
nej práce pracujúcich. Nacionalistická buržoázia presviedčala nevedomelú
časť malej buržoázie a robotníckej triedy, že štátne a národné osamo-
statnenie oslobodí Slovensko aj od koreňov a príčin predchádzajúceho
nepriaznivého hospodárskeho vývoja.

Kam však viedla v skutočnosti táto politika slovenskej nacionalistickej
buržoázie?

Hitlerovo Nemecko si po vzniku tzv. samostatného štátu podmanilo hospodárstvo Slovenska a dôsledne ho včlenilo do „Veľkonemeckého priestoru“ z hľadiska vlastných cieľov vojnového hospodárstva. „Ak hovoríme o koloniálnej politike epochy kapitalistického imperialismu, musíme poznamenať — píše V. I. Lenin — že finančný kapitál a medzinárodná politika jemu zodpovedajúca... vytvára mnoho prechodných foriem štátnej závislosti. Pre toto obdobie sú typické nielen dve hlavné skupiny krajín: krajiny ovládajúce kolónie a kolónie, ale i rôznorodé formy závislých krajín, ktoré sú politicky a formálne samostatné, no v skutočnosti sú omotané sieťami finančnej a diplomatickej závislosti.“¹ Tzv. samostatný slovenský štát je typickým príkladom jednej z mnohých foriem hospodárskej a politickej závislosti koloniálneho charakteru. Krátke dejiny tohto štátu, jeho hospodársky a politický vývoj sa vytvára na základe dravého pôsobenia zákonov monopolistického kapitalizmu a výrazne odráža všetky tri cesty pôsobenia základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu.

Metódy, ktoré použilo fašistické Nemecko na priame zotročenie a olu-povanie Slovenska, boli rozmanité.

Tzv. „Zmluvou o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom“, uzavretou v septembri 1940, prevzala slovenská buržoázia záväzok organizovať svoje vojenské sily v úzkej zhode s nemeckou brannou mocou a viesť svoju zahraničnú politiku taktiež v úzkej zhode s nemeckou vládou. Na základe tejto „ochrannej zmluvy“ fašistické Nemecko dostalo na území Slovenska nielen dôležité strategické pozície, ale prakticky úplne voľnú ruku pre svoje agresívne ciele. V zmysle „ochranného pomeru“ sa vybuďovala na Slovensku z jeho vlastných prostriedkov dopravná sieť, strategicky významná pre hitlerovské Nemecko. Okrem ochrannej zmluvy sa uzavrel celý rad tajných a netajných zmlúv a dohôd vojenského a hospodárskeho charakteru. Tak vznikol aj tzv. „Wehrwirtschaftsvertrag“, t. j. zmluva o brannom hospodárstve, na základe ktorej podniky dôležité pre nemecké vojnové hospodárstvo sa dostali pod výlučnú kontrolu nemeckej vojenskej misie v Bratislave.

Hitlerovo Nemecko si zaistilo podniky dôležité pre vedenie vojny nielen cestou priameho mocenského a politického nátlaku, cestou tzv. medzištátnych zmlúv a dohôd, ale aj cestou sústavnej expanzie nemeckého finančného kapitálu na Slovensku.

Obsadením Čiech, Moravy a Sliezska nemecký finančný kapitál získal pozície českého kapitálu na Slovensku, ktoré boli významné najmä v zbrojárskej, banskej a hutnej výrobe. Rozširoval svoju bázu drancovania výkupom (napr. Podbrezová, Krompachy), prenájmom (napr. Naftové doly v Gbeloch), založením nových podnikov (napr. Turany) a rozšírením priameho i nepriameho vplyvu na celý rad podnikov prostredníctvom

¹ V. I. Lenin, *Spisy I*, Bratislava 1952, 885.

finančných expozitúr nemeckých bankových koncernov, najmä Union banky a Nemeckej obchodnej a úverovej banky v Bratislave.

Dodávky pre nemeckú brannú moc a výdaje na vydržovanie vojenských jednotiek na Slovensku, v celkovej výške takmer 7 miliárd korún, uhradzovali sa v Berlíne na špeciálnom clearingovom účte na tzv. Interimskonte v ríšskych markách, ktoré mali ostať blokované až do konca vojny. Išlo tu teda o pôžičku, ktorú Nemecko sľubovalo zaplatiť po vojne; takto si zaistilo „zmluvou“ so slovenskou buržoáziou to, čo dosiahlo v rade ďalších štátov na základe okupácie, t. j. hradenie časti vojnových výdavkov, presúvanie podstatnej časti vojnového bremena na podmanené krajiny. Ako je totiž známe, platby na okupačné výdavky, ktoré Nemecko uložilo porazeným krajinám, vysoko prevyšovali skutočné výdavky. Rozdiel medzi skutočnými výdavkami a platbami na okupačné náklady Nemecko použilo v týchto krajinách na nákup tovarov, dôležitých pre vedenie vojny. V podstate nebolo ekonomického rozdielu medzi financovaním vojny zo strany porazených štátov vo forme okupačných nákladov a medzi financovaním vojny zo strany satelitov hitlerovského Nemecka vo forme pôžičky. Išlo tu len o rozdiel čisto formálneho rázu.

Slovenský štát financoval protihodnotu dodávok na Interimskonte spočiatku tak, že polovicu pohľadávok vyplácal dodávateľom cestou národnej banky v hotovosti a za druhú polovicu vydával štátne dlhopisy, ktoré sa taktiež, cestou lombardu, premenili na peniaze. Ku koncu trvania slovenského štátu sa protihodnota pohľadávok v RM už bežne vyplácala dodávateľom v hotovosti. Konečným výsledkom všetkých týchto finančných manipulácií okolo Interimskonta bolo, že sa dostávalo do obehu čoraz väčšie prebytočné množstvo obeživa.

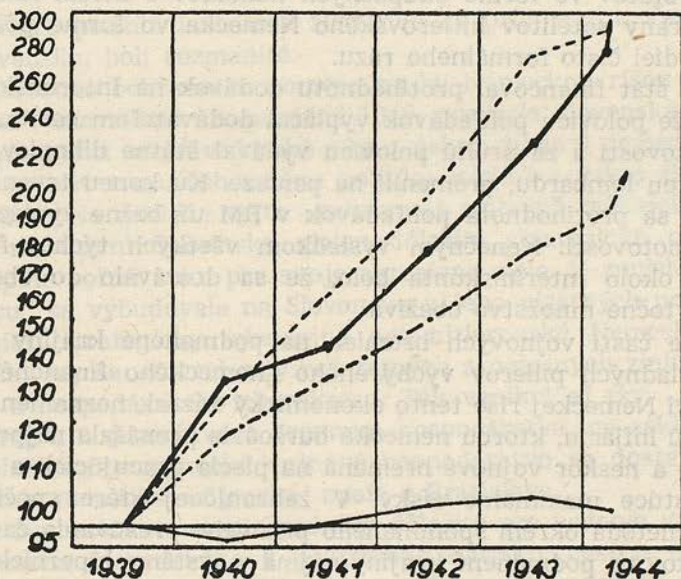
Presúvanie časti vojnových bremien na podmanené krajiny bolo jedným zo základných pilierov vychýreného „nemeckého finančného zázraku“. V rámci Nemeckej ríše tento ekonomický zázrak neznamenal nič iné, ako obyčajnú infláciu, ktorou nemecká buržoázia prenášala najprv náklady na zbrojenie a neskôr vojnové bremená na plecia pracujúcich a zaistovala si stále rastúce maximálne zisky. V zahraničnej sfére spočívala táto „zázračná“ metóda okrem spomínaného priameho presúvania časti vojnových výdavkov na podmanené krajiny najmä v systéme lúpežníckych devízových kurzov. Vysoko nadhodnotený kurz RM k devízam satelitných štátov kombinovaný obyčajne s nevýhodne stanovenými dovoznými a vývoznými cenami taktiež umožnil hitlerovskému Nemecku čiastočne zmierniť inflačný tlak prebytočného obeživa vo vlastnej krajine, lebo kurzovým rozdielom Nemecko získavalo zdarma veľké množstvo zahraničného tovaru. Rubom tejto metódy u podmanených krajín bolo stále rastúce znehodnotenie peňazí, ktorých kúpna sila klesala pre nedostatok tovarov a pre nadmerný rast obeživa. Takto hitlerovské Nemecko vedome vyvážalo infláciu, ktorá vznikla doma v dôsledku militarizácie národného hospodárstva.

Infláciu na Slovensku zvyšoval okrem toho celý rad ďalších okolností. Tak napr. prebytky na clearingových účtoch, ktoré pochádzali z nevyrovnaného obchodného styku s Nemeckom, premenili sa rôznou finančnou technikou, najmä úverom v slovenských bankách a lombardom v Národnej banke na peniaze, ktoré bez akéhokoľvek tovarového krytia obiehali na Slovensku. Infláciu zvyšovala aj výplata časti miezd rodinným príslušníkom viac ako 100 000 robotníkov poslaných na otrocké práce do Nemecka. Tak sa dostali do obehu ďalšie asi 2 miliardy korún inflačného obeživa. Koniec-koncov každý hospodársky a finančný styk s tzv. Veľkonemeckou ríšou znamenal pre Slovensko zvyšovanie inflácie.

Obeživo sústavne rastie a najmä počnúc rokom 1941 sa odpútava stále väčšími od potrieb hospodárskeho života.

Vývoj inflácie v rokoch 1939—1944

(Základ indexov: priemer r. 1939 = 100)

Logaritmickej mierky

Národný dôchodok:¹ ———

Obeživo: ———

Veľkoobchodné ceny: — · — · —

Štátne finančné príjmy: - - - -

¹ Volúmen národného dôchodku neočistený od prvkov stravovania podstaty.

Podľa silne sfalšovaného indexu veľkoobchodných cien, ktorý bral do úvahy len úradné ceny, stúpila cenová hladina r. 1940 oproti roku 1939

o 30%, r. 1941 o 46% a r. 1943 o 98%, čiže na dvojnásobok. R. 1944, po obsadení Slovenska hitlerovskou armádou, nastal už úplne bezuzdný vzrast cien, ktoré dosahovali 4—5-násobok cenovej hladiny z roku 1939. Za 5 rokov trvania tzv. slovenského štátu obeživo vzrástlo z 1,3 miliardy r. 1939 na 11,6 miliardy korún r. 1945, t. j. asi 9-násobne.

To boli zhruba dôsledky tzv. nemeckého finančného zázraku pre Slovensko. Pre nedostatok podkladov nateraz ešte nemožno vyčíslit v celom rozsahu škody, ktoré táto metóda olupovania spôsobila slovenskému hospodárstvu.

Oficiálna clearingová špička, ktorá v čase porážky hitlerovského Nemecka dosiahla výšky 7 miliárd korún, zďaleka nevystihuje skutočný rozsah okrádania Slovenska. Kurz RM, stanovený k slovenskej korune v pomere 1 RM=11,62 Ks, bol nadhodnotený približne o polovicu; takto Nemecko získalo zhruba tretinu nakúpeného tovaru na Slovensku zadarmo. Za dobu trvania tzv. slovenského štátu úhrnná hodnota priameho a nepriameho vývozu zo Slovenska do Nemecka bola 32 miliárd korún. To znamená, že Nemecko, za aktívnej účasti slovenských vývozcov, včítane ostatku na clearingových účtoch, olúpilo slovenské hospodárstvo o tovary v hodnote okolo 16—17 miliárd korún.

Presnejšie vyčíslenie tejto sumy by vyžadovalo podrobnejšie preskúmanie dovozných a vývozných cien v obchodnom styku s „Veľkonemeckou ríšou“, ktorá sa účastnila 70—75%-mi na obrate zahraničného obchodu tzv. slovenského štátu. Zahraničný obchod sa pritom stále väčšmi koncentroval na samo Nemecko, ktoré do veľkej miery diktovalo „zmluvné ceny“, za ktoré sa výmena tovarov uskutočňovala.

Štruktúra zahraničného obchodu ostávala za dobu trvania slovenského štátu v podstate nezmenená; charakterizuje ju vysoký podiel vývozu surovín a polotovarov a na druhej strane vysoký podiel dovozu hotových výrobkov.

*Špeciálny zahraničný obchod tzv. slovenského štátu
(v percentách)*

	Dovoz		Vývoz	
	1939	1942 ¹	1939	1942 ¹
Živé zvieratá	1,1	0,5	4,4	0,9
Potraviny a nápoje	9,4	6,3	16,6	8,8
Látky surové alebo jednoducho upravené	20,8	25,3	35,3	43,5
Hotové výrobky nepotravinárskeho priemyslu	68,6	67,9	43,6	46,5
Zlato a striebro	0,1	0,1	0,1	0,3
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

¹ Výsledky špeciálneho zahraničného obchodu za roky 1943—1945 neboli doteraz spracované.

Táto štruktúra zahraničného obchodu a predovšetkým fakt, že sa výmena tovarov uskutočňovala v prevažnej miere s hitlerovským Nemeckom, podmienili ďalšie, veľmi vysoké, avšak nevyčísliteľné národohospodárske škody, ktoré vznikli slovenskému hospodárstvu tým, že cenné suroviny, polotovary a hotové výrobky, ako drevo, rudy, dobytok, celulóza, papier, chemické a kovopriemyselné výrobky atď. sa cestou zahraničného obchodu stále väčšími premieňali na také tovary, ktoré buď znova slúžili militarizáciou slovenského hospodárstva nemeckej vojnovéj mašinérii, alebo na tovary národohospodársky podstatne menej dôležité ako napr. optický tovar, bižutéria, hračky, hudobné nástroje, konfekcia podradnej akosti a pod.

Doteraz je nevyčíslená strata na národnom majetku Slovenska, ktorá vznikla drancovaním prírodných zdrojov, najmä rudných baní a lesov; nevyčíslené je aj zmenšenie národného majetku vzniknuté nedostatočným nahradením opotrebovaných výrobných zariadení a úbytkom na zásobách.

Nemecký monopolistický kapitál vo vzťahu k Slovensku si zabezpečoval maximálne zisky „zotročovaním a sústavným drancovaním národov iných krajín, najmä zaostalých, a napokon vojnami a militarizáciou“.² Slovenská buržoázia využívala v boji o zisky predovšetkým militarizáciu, ktorá bola nevyhnutne spojená s rastúcim vykorisťovaním, zbedačovaním a ožobračovaním väčšiny obyvateľstva. Takto sa tri cesty dosahovania maximálnych monopolistických ziskov, na ktoré poukázal J. V. Stalin pri formulovaní základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu, navzájom preplietali a doplňovali v nerovnom zväzku nemeckej finančnej oligarchie so slovenskou buržoáziou.

Prirodzene, v tomto zväzku hrala slovenská buržoázia úlohu slabšieho partnera. V záujme zabezpečenia svojich ziskov pred silnejším konkurentom stupňovala vykorisťovanie a zbedačovanie pracujúcich a ochotne pomáhala nemeckému finančnému kapitálu pri drancovaní slovenského hospodárstva. Vítila nemecký finančný kapitál, ktorý sa vrhol na bohaté zdroje surovín a pracovných síl, na nové zdroje sľubných vojnových ziskov, a podporovala vo vlastnom záujme zo všetkých síl expanziu nemeckého kapitálu.

Slovenská buržoázia pohotovo reagovala na dopyt nemeckých dovozcov po lacnom slovenskom tovare, ba pretekala sa vo vývoze do Nemecka, kam nakoniec prešantročila mnohomiliardové hodnoty. Boli to predovšetkým zásoby surovín a hotových tovarov, staré skryté rezervy podnikov, zásoby materiálu zadováženého v čase mobilizácie československého hospodárstva, ktoré umožnili buržoázii zahájiť národný výpredaj. Bilancie výrobných podnikov z tejto doby, ako aj bilancie bánk celkom jasne ukazujú, že sa postupne spotrebovali a nenahradzovali zásoby priemyselných podnikov. Takéto speňažovanie zásob znamenalo vážne narušenie normál-

² J. V. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 32.

nej reprodukcie priemyslového kapitálu. Vysoké zisky, ktoré buržoázia dosiahla, zahrnovali teda jednak vojnovovo-konjunkturálne výsledky bežnej výroby a jednak zisky, ktoré plynuli z realizácie zásob a skrytých rezerv z minulých rokov. Tieto zisky vznikli z úzkej spolupráce s nemeckou finančnou oligarchiou a zahrnovali aj províziu, ktorú prostredníctvom nadhodnoteného kurzu RM dostala slovenská buržoázia za iniciatívnu pomoc pri rýchлом včleňovaní slovenského hospodárstva do „Veľkonemeckého priestoru“ a za ochotnú účasť pri olupovaní Slovenska nemeckou vojnovou mašineriou. Slovenská buržoázia sa stala aktívnym nástrojom tzv. „nemeckého finančného zázraku“ a bohatla na drancovaní Slovenska nemeckým finančným kapitálom.

Takto sa v rukách buržoázie hromadia zisky, ktoré čoskoro stavajú do popredia otázku investícií. Buržoázna vláda sa snažila podporiť kapitalistickú akumuláciu všetkými prostriedkami, ktoré jej stáli k dispozícii.

Generálna norma pre podporu výstavby priemyslu, zákon č. 299/1940 Sl. z., opakuje v podstate ustanovenia bývalého uhorského industrializačného zákona z roku 1881 a ukladá orgánom verejnej správy podporovať v rámci svojej pôsobnosti vznik a rozvoj nových továrenských podnikov, obnovenie výroby v zastavených podnikoch a udržanie aj rozšírenie výroby v podnikoch už jestvujúcich. Poskytuje určité poplatkové, daňové, colné a tarifné výhody pri založení podniku alebo zavedení novej výroby a zmocňuje nakoniec ministra financií na prevzatie štátnej záruky za straty hypotekárnych pôžičiek a ministra hospodárstva, aby prispieval na úrok alebo úmor hypotekárnych pôžičiek, poskytnutých priemyslovým podnikom. V skutočnosti tento industrializačný zákon mal celkom podradnú úlohu. Hlavným podnetom pre určité oživenie industrializačnej činnosti boli predovšetkým vysoké vojnové zisky a snaha využiť vojnovú konjunktúru, avšak aj vysoké daňové úľavy, ktoré doniesol buržoázii ďalší zákon č. 307/1940 Sl. z. o daňových úľavách na investície. Tento zákon zvyšuje hranicu mimoriadnych odpisov a dovoľuje zriadiť na ťarchu výsledkov obchodného obdobia r. 1940 osobitnú nezdaniteľnú rezervu na zadováženie investícií a zariadení do výšky 40% bilančne vykázaného zisku, najviac však 50% výdavkov na tieto investície. Ako buržoázia tzv. slovenského štátu spojila svoj osud s hitlerovským Nemeckom v záujme svojich ziskov, pričom si súčasne uvedomovala prechodný, konjunkturálny a vojnový charakter svojich ziskov, o tom výstižne svedčí výrok, ktorý odznel pri diskusii o zákone o daňových úľavách na zasadnutí tzv. snemu slovenského štátu v októbri 1940: „Po vyvrcholení medzinárodného politického napätia aj podniky v Slovenskom štáte sa prispôbili daným hospodárskym pomerom a svoju výrobu primerane preorientovali. Tento vývoj trvá i naďalej a vyvrcholí v tom smere, že naše podniky sa postupne zapojujú do veľkopriestorového hospodárstva Veľkonemeckej ríše. Som toho náhl'adu, že čím prv uskutočníme nové preskupenie nášho priemyslu... tým väčším podielom prispejeme spoločnej veci pri tvorení

novej Európy a spravodlivejšieho sociálneho poriadku. Toto preskupenie výroby bude vyžadovať značných investícií. Niektoré naše podniky, priznajme si, prežívajú dobu konjunktúry. Táto konjunktúra je, pravda, takého rázu, že si sotva bude vedieť zabezpečiť stabilitu pre ďalšie roky. Ak by sa teraz vykazované zisky odčerpali v daniach, na vojnový čas prispôsobené podniky nemali by dostatočných prostriedkov k preorientovaniu na mierové výroby."

Investičný ruch v priemysle dosiahol najväčší rozsah r. 1941, v ďalších rokoch postupne ochaboval a obmedzoval sa v rokoch 1943—1944 stále väčšími na menšie stavebné investície, ktoré využívali domácu surovinovú základňu. Slovenské finančné a priemyslové kruhy označili rozsah investícií r. 1941 za také, aké sa do tých čias na Slovensku nikdy neuskutočnili. Investície dosiahli však v skutočnosti len sumu približne 700 miliónov Ks, pričom z veľkej časti predstavujú len zmeny v štruktúre majetkovej podstaty priemyslových podnikov, t. j. premenu zásob materiálu na investície. Okrem toho ide o hrubé investície, takže keď sa odpočíta aj nevyhnutná obnova, sotva presahovali 3% z národného dôchodku.

V súlade so základným ekonomickým zákonom súčasného kapitalizmu sa investovalo do tých odvetví, ktoré sľubovali najvyššie zisky, t. j. do odvetví vojnovkej konjunktúry. Investovalo sa do exportných odvetví a predovšetkým do vojnovkej výroby, ktorá sa vyvážala do Nemecka. V niektorých odvetviach sa výroba čiastočne preorientovala na náhražkové hmoty; zakladali alebo rozširovali sa niektoré podniky a živnosti vyrábajúce také výrobky, ktorých nedostatok na vnútornom trhu zapríčinila vojnová situácia. Je prirodzené, že tieto podniky boli výslovne vojnovokonjunkturálneho charakteru a za normálnych mierových pomerov nemali nijaké existenčné možnosti.

Štruktúra slovenského priemyslu dostáva stále jednostrannejší ráz. Zamestnanosť v priemysle stúpa až do roku 1944 v odvetviach, ktoré slúžia nemeckému vojnovému hospodárstvu, tak napr. v baníctve v súvislosti s drancovaním baní, v kovopriemysle, t. j. v zbrojárskej výrobe, kde pracuje v júni 1944 už takmer 48 000 robotníkov a úradníkov. Zhruba sa zdvojnásobil počet činných osôb v drevárskom priemysle, kde pily spracovávajú drevo, lúpežne získané z našich lesov. Súčasne v celom priemysle a aj v menovaných odvetviach klesá neustále počet pracujúcich vo výrobných odboroch, ktoré slúžia civilnej spotrebe. Index priemyselnej výroby, zostavený bývalým Ústavom pre výskum hospodárstva, ukazuje vzrast exportnej výroby r. 1943 oproti roku 1939 o 54%. Súčasne poklesla výroba určená pre domáci trh, ktorá dosahovala len 83% výroby z roku 1939.

Uvedené skutočnosti jasne odhaľujú podstatu toho procesu, ktorý ideológovia tzv. slovenského štátu ľživo označovali za industrializáciu Slovenska. V skutočnosti išlo o typickú militarizáciu národného hospodárstva so všetkými sociálno-ekonomickými dôsledkami. Zvýšená úroveň výroby

bola výsledkom jednostranného usmerňovania priemyslu na vojnovú výrobu. Znamenala rozšírenie výroby vecí nevyhnutných pre vojnové účely bez ohľadu na potreby obyvateľstva a obmedzenie výroby predmetov dennej potreby pre obyvateľstvo. Slovenská buržoázia v službách nemeckého finančného kapitálu viedla hospodárstvo Slovenska cestou, na konci ktorej stála nevyhnutná hospodárska kríza a politický krach.

Ako sme videli, podstatou všetkých ciest dosahovania maximálnych ziskov je nakoniec vykorisťovanie, zbedačovanie a ožobračovanie pracujúcich.

Dnes ešte nemožno rozobrať triedny dosah hospodárskeho vývoja za tzv. slovenského štátu v celom rozsahu. Chýbajú nám zatiaľ konkrétne údaje najmä o postavení malých a stredných výrobcov, a to predovšetkým roľníkov. Podiel námezdne pracujúcich na národnom dôchodku na prvý pohľad jasne ukazuje relatívne zbedačovanie pracujúcich. Podiel hrubých miezd a platov v prvom rozdelení národného dôchodku je r. 1939 26,5%, r. 1943 už len 24,9%.

V súvislosti s rýchlym stúpaním cien základných životných potrieb a so zhoršením životnej úrovne r. 1940, robotnícka trieda dosiahla v široko založenom triednom boji určité mzdové ústupky, ktoré buržoázia musela urobiť v záujme nerušeného chodu výroby, na ktorom jej v danej situácii predovšetkým záležalo. Tieto ústupky paralyzoval však zákon č. 283/1940 Sl. z. o určovaní miezd a pracovných podmienok. Tento zákon zavádza autoritatívne upravovanie miezd a pracovných podmienok pre všetky služobné kategórie. Takto určené mzdy nahradili súkromnoprávne kolektívne zmluvy. Nie je iste náhodné, že tento zákon bol prejednaný a vyhlásený v tom istom období ako zákon o podpore výstavby priemyslu a o daňových ťľavách pre investície. Tieto zákony sa svojím triednym obsahom vzájomne dopĺňovali a mali za cieľ zabezpečiť vysoké zisky slovenskej buržoázií.

Mzdové vyhlášky postupne vydávané na základe zákona o úprave miezd a platov zaviedli tzv. akordné smerné sadzby miezd, ktoré — pri raste intenzity práce — formálne zaručili robotníkom určité percento nad hodinovú mzdu. Toto prevýšenie ani zďaleka nenahrádzovalo výdaj pracovnej sily v dôsledku zvýšenej intenzity práce. V skutočnosti zabezpečoval tento zákon kapitalistom zvýšenú výrobu absolútnej nadhodnoty.

Rozprava o mzdovom zákone na zasadnutí snemu tzv. slovenskej republiky jasne osvetľuje lživú tvár buržoázie a vedomé klamanie pracujúcich zo strany klerofašistov. V tesnopiseckých záznamoch zo zasadnutia snemu zo dňa 29. októbra 1940 doslovne čítame: „Pripravený zákon určil si za cieľ uviesť do nášho právneho poriadku zásadu spravodlivého riešenia sociálnych otázok... Nechceme deliť slovenský národ na triedy podľa povolania. Predsa musím konštatovať, že robotníci sú na tom najbiednejšie... Je naša povinnosť riešiť túto otázku naším kresťanským slovenským spôsobom... kapitalisticko-liberalistická éra je na vine, že aj riešenie robot-

níckej otázky ostalo nám... sme v dobe slovenskej štátnosti, keď národný socializmus žiada od nás aj národný solidarizmus... Za dvadsať rokov opierala sa HSLS na kádre pracujúceho voličstva, ktorým neprestala sľubovať potrebný kus chleba, ba sľubovala k nemu aj maslo. Dospeli sme tam, že máme možnosť tento kus chleba ulomiť pre spolubrata, tak ho v podobe prajného riešenia robotníckej otázky aj ulomme a nezabudnime ani to maslo k nemu hľadať." Zákon č. 283/40 Sl. z. o úprave miezd a platov ulomil vskutku kus chleba, avšak robotníckeho chleba v prospech domácej a cudzej buržoázie. Aj to maslo sa k nemu našlo. Ďalším nariadením s mocou zákona č. 21/1942 Sl. z. o upravovaní miezd a pracovných podmienok počas brannej pohotovosti štátu bol od februára 1942 zavedený všeobecný mzdový a platový stop, hoci na druhej strane cenový index len za rok 1942 stúpol o 20%.

Slovenskej buržoázii sa podarilo v spolupráci s nemeckým finančným kapitálom za pomerne krátky čas docieľiť rýchle tempo relatívneho a absolútneho zbedačovania pracujúcich.

Priemerné reálne denné mzdy robotníkov klesli podľa oficiálnych indexov bývalého Ústavu pre výskum konjunktúry v prvom polroku 1944 na 84% priemerných denných miezd r. 1939. Spomedzi námezdné pracujúcich bolo zvlášť ťažké postavenie stavebných robotníkov, ktorých reálna mzda klesla rýchlejšie ako pri priemere ostatných pracovných kategórií.

Rok	Index priemer- ných nominál- ných miezd	Oficiálny index životných ná- kladov	Index reálnych miezd	
			všetkých robot- níkov	z toho staveb- ných robotníkov
1939	100	100	100	100
1943	166	183	91	85
1944 (I.—VI.)	173	206	84	80

Oficiálny index životných nákladov bral za základ úradné ceny spotrebných článkov. Úradné ceny jestvovali, pravda (okrem nepatrného množstva životných potrieb prideloovaných úradne), len vo vyhláškach cenového úradu a nie na čiernych trhoch, kde pracujúci boli nútení zadovážiť si väčšinu svojich základných životných potrieb. Skutočné životné náklady boli podstatne vyššie ako náklady vyčíslené na podklade úradných cien. Oficiálny index životných nákladov je teda silne skreslený a sfalšovaný; pokles reálnych miezd bol preto podstatne väčší, než sa ukazuje prepočítaním priemerných miezd úradným indexom životných nákladov.

Štatistiky bývalej Robotníckej sociálnej poisťovne dokresľujú tento obraz o postavení robotníckej triedy za tzv. slovenského štátu. Tak napr. v prvom polroku 1944 43,8% robotníkov zaradených do prvej až siedmej mzdovej triedy nedosiahlo úradne stanovené daneprosťé minimum, t. j.

12 000 Ks ročne. 66% robotníkov bolo zaradených do mzdových tried, v ktorých nemohli dosiahnuť mesačný čistý príjem 1864,— Ks, t. j. sumu, ktorú zas len na podklade úradných cien bývalý Ústav pre výskum konjunktúry pre ten čas vyčíslil ako nevyhnutnú pre krytie životných nákladov päťčlennej robotníckej rodiny. Len časť robotníkov poistených v najvyššej mzdovej triede mala možnosť zarobiť si túto sumu. Na trhu však pracujúci nedostali mnohé tovary, ktoré slúžili za základ výpočtu indexu životných nákladov buď vôbec, alebo len za nepomerne vyššie ceny, ako boli ceny úradné.

Pracujúci boli zle zásobovaní najmä najzákladnejšími spotrebnými článkami, predovšetkým potravinami. Mesačné obraty v potravinárskych obchodoch sa zvýšili do prvého polroku 1944 o 60%, pri súčasnom stúpnutí maloobchodných cien potravín o 125% oproti roku 1939. To znamená, že v potravinárskych obchodoch sa predalo r. 1944 už len zhruba 70% z objemu tovarov predaných r. 1939.

Postavenie pracujúcich sa silne zhoršuje najmä od roku 1941. Miera nadhodnoty v priemysle stúpa súbežne so zhoršenými podmienkami výroby a s kľčovitou snahou domácej a cudzej buržoázie uchvátiť si pred zrejme sa blížiacim koncom vojny čo najväčší podiel na vojnových ziskoch. Miera vykorisťovania dosiahla v priemysle r. 1943 236% a v prvom polroku 1944 242% oproti 199% r. 1939.

Index štátnych finančných príjmov

Roky	Úhrn výnosov	Z toho výnos			
		priamych daní	dane z obratu a dane prepychovej	spotrebných daní	poplatkov
1939	100	100	100	100	100
1940	133	138	152	104	112
1941	169	196	199	117	141
1942	213	226	238	181	181
1943	289	351	279	237	276
1944 I.—VI.	301	352	278	244	359

Nespokojnosť, prejavujúca sa aj v štrajkoch, znižovanie reálnych miezd, nedostatočné zásobovanie článkami základnej životnej potreby, podvýživa sú hlavnými príčinami poklesu výkonnosti veľkej časti pracujúcich.

Aj pri veľkých daňových úľavách, poskytnutých kapitalistom v záujme akumulácie, štátne finančné príjmy silne stúpali. Index štátnych finanč-

ných príjmov dosiahol oproti roku 1939 už r. 1941 169 bodov, r. 1943 289 bodov a 301 bodov v prvom polroku 1944. Toto zvýšenie vyplýva najmä zo vzrastu osobných a nepriamych daní, teda z daní, ktoré dopadajú v prevažnej miere na pracujúcich.

Dane výnosové, t. j. dane z podnikania a dane z majetku boli r. 1943 len 13% z celkového daňového výnosu.

Hoci mzdová a cenová hladina sa vyvíjala inflačne, buržoázna vláda tzv. slovenského štátu až do roku 1943 neupravila základ a sadzby dane dôchodkovej, nedala ich do súladu so zmenenými podmienkami. Stále väčšia časť dôchodkov presahovala hranicu daneprostého minima a bola zdanená progresívnymi sadzbami vo vyšších príjmových kategóriách. Buržoázna vláda stupňovala daňové bremeno aj zvyšovaním spotrebných daní a hľadala nové príjmové pramene pre úhradu schodkov štátneho rozpočtu, rastúcich vojnových výdavkov, na financovanie záväzkov zo slovensko-nemeckého clearingového styku a pod.

Pre hmotné postavenie pracujúcich je príznačné, že buržoázna vláda v posledných rokoch zvyšovala najmä spotrebné dane z alkoholických a nealkoholických nápojov. Nápoje, najmä po klesaní spotreby mäsa a tým aj výnosu dane z mäsa, ostali nakoniec jediným spotrebným tovarom, ktorý stál v takom rozsahu k dispozícii, že sa vyplatilo zvyšovať jeho zdanenie.

Slovenská buržoázia sa často bila do prs, že vraj hospodársky povzniesla Slovensko, že len čo prišla k moci odstránila odvekú biedu a korene vyšahovalectva a biedy na Slovensku. Je pravda, že „zamestnávala“ vysoký počet pracujúcich militarizáciou národného hospodárstva, vojnou proti SSSR a odsunom pracovných síl do Nemecka, všestrannou pomocou nemeckej vojnovej mašinérii. Slovenská buržoázia riešila aj otázku zamestnanosti cestami a metódami typickými v období zahŕňajúceho kapitalizmu.

* * *

Záverom možno podstatu obdobia vlády klerofašistickej buržoázie v histórii Slovenska veľmi stručne zhrnúť takto: Podriadenie Slovenska nemeckému finančnému kapitálu, militarizácia národného hospodárstva s ňou súvisiaca inflácia viedli k tomu, že nemecké monopoly priamym a nepriamym drancovaním sústavne olupovali Slovensko o časť bežného národného dôchodku, ba aj o značnú časť jeho národného majetku. Inflácia, tento nástroj stupňovaného zbedačovania pracujúcich, slúžil nielen na olupovanie Slovenska zo strany hitlerovského Nemecka, ale aj na inflačnú redistribúciu národného dôchodku v prospech domácej buržoázie. Buržoázia vedome zapojila slovenské hospodárstvo do nemeckej vojnovej mašinérie a v záujme svojich ziskov páchala otvorenú zradu na základných národných, hospodárskych a politických záujmoch slovenského pracujúceho ľudu.

MARTIN OSTROVSKÝ

POZNÁMKY K OTÁZKE PRACOVNÝCH SÍL A CENOVÝCH RELACIÍ V POĽNOHOSPODÁRSTVE

Úlohy nášho poľnohospodárstva pri výstavbe a prestavbe celého nášho hospodárstva a vôbec pri budovaní socializmu v našej vlasti možno zhruba vyjadriť takto: Dorobiť viac potravín pre ľudí a viac surovín pre potravinársky a textilný priemysel, prispieť k zrýchleniu výmeny tovarov medzi mestom a dedinou, tým ešte viac upevniť zväzok našich robotníkov a roľníkov a vytvoriť podmienky, aby sa u nás v plnej miere uplatnil základný ekonomický zákon socializmu.

Je jasné, že je len jedna cesta k úplnému splneniu týchto úloh. Je to cesta, ktorú nám ukázali klasikovia marxizmu a ktorú nám vyšliapali sovietski komunisti, cesta, ktorej správnosť dokazujú vysoké úrody desiatok našich JRD, ich stúpajúca hrubá a trhovú produkcia, bohatá náplň pracovných jednotiek, vysokí ukazovatelia našich štátnych majetkov. No na druhej strane je to cesta, ktorú sme ani zďaleka neprešli, ktorú si nemožno za každú cenu skrátiť, ktorej dĺžku sme v praxi nesprávne odhadli, na ktorej sme sa dopúšťali nemálo chýb. Pri jednej z týchto chýb sa zastavím. Je to zanedbávanie výroby samostatne hospodáriacich roľníkov.

Precenili sme svoje úspechy pri zakladaní JRD. Počínali sme si často tak, ako keby plánovanie bolo zákonom, ktorý môže ľubovoľne zabezpečiť akýkoľvek rozvoj výroby JRD, precenili sme účinnosť usmerňovania súkromného sektoru, zanedbali sme ekonomické impulzy. Samostatne hospodáriacim roľníkom sme ukladali výrobné a dodávkové úlohy a splnenie týchto úloh sme dostatočne nezabezpečovali. Práve tak ako družstvám, aj súkromnému sektoru sme často kladli vysoké úlohy, pritom sme sa však nepostarali, aby individuálne hospodáriaci roľníci mohli v potrebnej miere používať pomoc STS, aby si mohli zaobstarat materiál na opravu hospodárskych budov, nakúpiť primerané množstvo umelých hnojív a pod.

Pri obmedzovaní kapitalistickej vrstvy v roľníctve zamieňali sme si na mnohých miestach stredného roľníka s kulakom. Pri nábore pracovných síl do priemyslu sme na mnohých miestach zašli príďaleko a nerešpektovaním vplyvu zákona hodnoty na poľnohospodársku výrobu sme vytvorili

takú situáciu, že máme v poľnohospodárstve v niektorých oblastiach málo pracovných síl, a to najmä mladých pracovných síl. Je len prirodzené, že nerešpektovanie hodnotového zákona v poľnohospodárstve sa najnepriaznivejšie prejavilo v súkromnom sektore. Veľkú väčšinu týchto chýb a ich následkov sme už vďaka opatreniam našej strany a vlády odstránili. Upravili sme výkupné a nákupné ceny poľnohospodárskych výrobkov, znížili sme dodávkové normy, úpravou platenia v naturáliách za práce vykonávané strojovými a traktorovými stanicami sme zvýhodnili aj súkromne hospodáriacich roľníkov (asi o 18% oproti doterajšiemu stavu), tretie zníženie štátnych maloobchodných cien spotrebných tovarov a služieb prináša relatívne najväčšie výhody práve roľníkom a uvádzame do života rad ďalších účinných opatrení. Všetky tieto ekonomické podnety smerujú k povzbudzovaniu výroby aj samostatne hospodáriacich roľníkov.

V súbore týchto opatrení a úprav zaujíma významné miesto otázka pracovných síl. Táto otázka si vyžaduje podrobnejší rozbor.

V súkromnom sektore pripadá na Slovensku na jedného pracovníka 1,80 ha ornej pôdy. Toto číslo samo osebe hovorí, že situácia s pracovnými silami je v tomto sektore celkom priaznivá. Ak však vnikneme do vecí hlbšie a všimneme si, ako je to s pracovnými silami v jednotlivých veľkostných skupinách poľnohospodárskych podnikov, uvidíme nepriaznivejší obraz. Žiaľ, v tomto smere nemáme novšie podklady, lebo naša oficiálna štatistika si sledovanie pracovných síl v súkromnom sektore poľnohospodárstva trochu zjednodušila: až do roku 1954 robila priemery zo všetkých veľkostných skupín od 0,5—15 ha. Siahame preto k starším materiálom, po oslobodení však jediným tohto druhu, a to k výsledkom reprezentatívneho prieskumu, ktorý r. 1949 vykonal Výskumný ústav poľnohospodárskej ekonomiky. Podľa tohto prieskumu pripadlo na Slovensku na jedného pracovníka v poľnohospodárskych podnikoch veľkostnej skupiny do 2 ha 0,93 ha poľnohospodárskej pôdy, od 2 do 5 ha 1,55 ha, od 5 do 10 ha 2,51 ha, od 10 do 15 ha 3,33 ha, od 15 do 20 ha 4,54 ha a nad 20 ha 5,75 ha poľnohospodárskej pôdy. Ak si uvedomíme, že dnes pripadá na našich pomerne vysoko mechanizovaných štátnych majetkoch na 1 pracovníka 4,1 ha poľnohospodárskej pôdy — i keď je podstatný rozdiel v intenzite výroby na štátnych majetkoch a v súkromnom sektore — môžeme konštatovať, že už r. 1949 pripadla na 1 pracovníka v podmienkach veľkostných skupín nad 10 ha dosť značná výmera poľnohospodárskej pôdy (dnes pripadá na veľkostné skupiny nad 10 ha 16,2% poľnohospodárskej pôdy, ktorú obhospodaruje súkromný sektor). Výmera pripadajúca na 1 pracovníka sa v nasledujúcich rokoch vo všetkých veľkostných skupinách zväčšovala. O tom nás presvedčí čo len letný pohľad na naše dediny a dokazuje to aj materiál Štátneho úradu štatistického, podľa ktorého sa v priebehu rokov 1949—1953 znížil počet osôb trvale činných v poľnohospodárstve asi o 262 tisíc — i keď je pravda, že tú pôdu, ktorú isté percento týchto osôb opustilo, prevzali JRD a ŠM.

Tento obraz, pravda, nie celkom presný, treba doplniť údajmi o vekovom zložení pracovníkov. Pre nedostatok údajov podľa sektorov uvádzame vekové rozvrstvenie osôb činných v našom poľnohospodárstve za celé poľnohospodárstvo, a to v meradle celoštátnom (v %).

Vekové skupiny	Rok		
	1930	1949	1953
15—19 rokov	13,3	3,6	4,9
20—29 rokov	23,3	19,7	14,6
30—39 rokov	19,0	19,2	14,2
40—49 rokov	16,7	26,5	26,1
50—59 rokov	14,6	19,5	22,7
nad 60 rokov	13,1	11,5	17,5

Tento prehľad ukazuje, že od roku 1930 došlo vo vekových skupinách osôb činných v poľnohospodárstve k značným presunom, a to v neprospech mladších kategórií. Ak sledujeme vývoj v najvýkonnejších skupinách — do 40 rokov — vidíme, že r. 1930 reprezentovali tieto skupiny 55,6%, r. 1949 42,5% a r. 1953 už len 33,7% na celkovom počte osôb činných v poľnohospodárstve. Prudký pokles vykazuje v rovnakom období najmä veková skupina od 15 do 19 rokov. Opačný trend vidíme v skupine nad 60 rokov: r. 1930 13,1%, r. 1949 11,5%, r. 1953 17,5%. Je isté, že medzi jednotlivými sektormi niet v tomto smere podstatnejších rozdielov a tak uvedené vekové rozvrstvenie môžeme použiť aj pre súkromný sektor.

Situácia v pracovných silách v súkromnom sektore nášho poľnohospodárstva nie je teda vcelku priaznivá, hoci podľa priemernej výmery, pripadajúcej na 1 pracovníka, by sa mohlo vcelku zdať, že všetko je tu v tomto ohľade v poriadku. Túto situáciu musíme vziať na vedomie, musíme z nej vychádzať a čo je hlavné, musíme konať tak, aby ona mala čo najmenej nepriaznivé účinky na výrobu. Usilujeme o to, aby aj súkromný sektor zvýšil úrody a úžitkovosť hospodárskych zvierat, aby okrem obilia dorábala aj primerané množstvo kŕmnych okopanín, zeleniny, cukrovky i technických plodín. To predovšetkým vyžaduje, aby mal k tomu dost pracovných prostriedkov. Je samozrejmé, že k riešeniu tohto problému môžu v značnej miere prispieť STS a aj to je jasné, že v perspektíve možno tento problém vyriešiť len prevodom dediny na družstevnú veľkovýrobu, pomocou mechanizácie jednotlivých výrobných procesov. Uvedené štatistické údaje o vekovom zložení osôb činných v poľnohospodárstve však ukazujú, že medzi vážne úlohy tohto druhu patrí aj zabezpečenie poľnohospodárstva potrebným počtom mladých síl. Z toho vyplýva požiadavka vytvárať na dedine také sociálne i kultúrne podmienky, aby mladí ľudia našli v poľnohospodárskej výrobe vyhladávanú pracovnú príležitosť. Dočasne bude treba mobilizovať na pomoc individuálne hospodáriacim

roľníkom prístupné miestne zdroje pracovných síl, a to najmä vo forme susedskej pomoci, organizovaním brigád z radov miestneho obyvateľstva a podobne.

Podľa toho mali by sme premyslieť a rozplánovať účinné opatrenia, a to tak komplexne s opatreniami na úseku JRD, ako aj osobitne pre súkromný sektor. Takýto systém opatrení mali by sme vypracovať hneď, aby sme ich dobré účinky mohli pocítiť už v tomto roku. Pocítiť tieto účinky by sme mohli tým skôr, že vďaka zásahom strany a vlády v oblasti cenovej politiky vytvárame účinné ekonomické páky k rozvoju výroby aj u individuálne hospodáriacich roľníkov.

Pravda, problém pracovných síl v našom poľnohospodárstve je omnoho širší a zložitejší a tieto poznámky si ani zďaleka nerobia nárok, aby ho hlbšie skúmali a riešili; tým skôr nie, že sa obmedzujú len na súkromný sektor. Stojí pred nami úloha, aby sme zodpovedne zistili súčasný stav pracovných síl vo všetkých sektoroch nášho poľnohospodárstva, aby sme viac-menej presne vedeli, koľko ľudí pracuje v poľnohospodárstve v jednotlivých krajoch a okresoch. To je úloha orgánov štátnej štatistickej služby. Ďalej treba vypracovať zásady pre stanovenie potreby pracovných síl a vypočítať normatívy potreby pracovných síl pre jednotlivé odvetvia poľnohospodárskej výroby pri danom stupni mechanizácie a agrotechniky a so zreteľom na perspektívu, aby sme vedeli, koľko ľudí by malo v poľnohospodárstve pracovať. To je úloha pracovníkov výskumu, najmä na úseku ekonomiky poľnohospodárstva. Výskumný ústav poľnohospodárskej ekonomiky už predložil niektoré výpočty, a otázky potreby pracovných síl v poľnohospodárstve rozpracováva ďalej.

Z veľmi obsiahlej a zložitej problematiky cien v poľnohospodárstve vyberám otázku proporcií pri určovaní cien a ich vplyv na rozvoj jednotlivých úsekov našej poľnohospodárskej výroby. Ide o to, či medzi súčasnými cenami poľnohospodárskych výrobkov, ktoré dostáva producent, je taký vzájomný vzťah, aby stupeň materiálnej zainteresovanosti výrobcov na pestovaní jednotlivých produktov bol úmerný spoločenskému významu týchto produktov. Aj táto otázka vyžaduje hlboké štúdium a dôkladný rozbor všetkých tých javov, ktoré vplývajú na tvorbu cien poľnohospodárskych výrobkov, či už sú to vlastné náklady, výkupné ceny, dodávkové normy, podiel zmluvných dodávok na trhovej produkcii, výška nákupných cien, možnosti speňaženia jedného výrobku prostredníctvom iného, účasť na tzv. voľnom trhu, hodnota jednotlivých výrobkov spotrebovaných vo vlastnej domácnosti roľníka a podobne. Len komplexné skúmanie týchto faktorov umožňuje nakoniec správne posúdiť cenové relácie a ekonomickú pozíciu jednotlivých výrobkov, ako aj súčasnú úroveň materiálnej zainteresovanosti na rozvoji jednotlivých zložiek poľnohospodárskej výroby.

Bude ťtiažiadostou pracovníkov vo výskume ekonomiky poľnohospodárstva vypracovať metodiku takéhoto komplexného posúdenia danej otázky a overiť jej správnosť na praktických príkladoch. Preto nech sa tento pokus o rozbor cenových relácií nechápe ako sploštovanie vážneho problému a nech je radšej pochopený ako príspevok do spoločnej práce ekonómov na tomto úseku.

Pokúsime sa tieto otázky čiastočne osvetliť pomocou dvojakého druhu prepočtov:

1. porovnaním vlastných nákladov na hlavné poľnohospodárske výrobky s výkupnými cenami týchto výrobkov na jednej strane a vzájomným porovnaním výkupných cien týchto výrobkov na strane druhej,

2. porovnaním výkupnej ceny niektorých krmných plodín s výkupnou cenou príslušných živočíšnych výrobkov.

V prvej skupine prepočtov vychádzame z platných výkupných cien a z akostných ukazovateľov, dosahovaných na trhu v minulom roku, prípadne v niekoľkých minulých rokoch. Za základ beriem vlastné náklady, pri ktorých vyrábajú JRD za súčasnej úrovne svojho hospodárenia.

Ak vzájomný pomer vlastných nákladov k výkupnej cene ľanu vezmeme za základ a vyjadríme ho 1, ten istý pomer pri pšenici je 2,61, pri raži 2,41, pri jačmeni 2,17, pri ovsí 1,79, pri cukrovej repe 1,02, pri mlieku 1,24, pri hovädzom dobytku 1,51, pri ošípaných 1,77.

Vidíme, že výkupná cena obilnín, najmä pšenice a raže je relatívne výhodnejšia ako cena cukrovej repe a ľanu alebo ako cena mlieka a hovädzieho dobytká. Ak si uvedomíme, že veľká väčšina produkcie ide na trh cez výkup, potom je samozrejmé, že poľnohospodárski výrobcovia budú dávať prednosť pestovaniu obilnín, najmä pšenice, pred pestovaním cukrovej repe alebo ľanu a pred dorábaním mlieka alebo hovädzieho mäsa.

Druhá skupina prepočtov dopĺňa a potvrdzuje údaje prvej skupiny:

1. Podľa teoretických výpočtov na základe krmných noriem (Popov, Svoboda) overených prieskumom, treba skrmiť na 1 kg živej váhy mladého dobytká 6 kg datelinového sena po 37 Kčs za q a 4,75 kg jačmeňa po 57 Kčs za q. Náklad na krmivá robí takto 4,97 Kčs na 1 kg prírastku živej váhy. Ak si uvedomíme, že na štátnych majetkoch, ktorých hospodárenie skúma Výskumný ústav poľnohospodárskej ekonomiky, náklad na krmivá pri odchove mladého hovädzieho dobytká predstavuje asi 46% z celkových vlastných nákladov na 1 kg prírastku živej váhy, dôjdeme k záveru, že medzi výkupnou cenou datelinového sena a krmného jačmeňa na jednej strane a výkupnou cenou mladého dobytká na druhej strane nie je správna relácia, lebo nevyvoláva dostatočný záujem o chov mladého dobytká. K takémuto záveru možno prísť najmä preto, že značná časť mladého dobytká sa odpredáva na jatočné účely.

2. Na 1 kg živej váhy ošípaných treba podľa bežne používaných krmných noriem aj podľa výsledkov prieskumu asi 5 kg jačmeňa po 57,— Kčs za q, t. j. 2,85 Kčs. Náklad na krmivá tvorí pri výkrme ošípaných asi 60%

celkových vlastných nákladov. Teda celkový náklad na 1 kg živej váhy ošípaných je 4,75 Kčs. Z toho vyplýva, že pomer výkupných cien jačmeňa a jatočných ošípaných je priaznivý pre výkrm ošípaných. Výkupná cena jatočných ošípaných vzhľadom na výkupnú cenu krmneho jačmeňa podnecuje teda producentov k rozvoju chovu ošípaných.

3. Na výrobu jedného litra mlieka treba skrímiť 3 kg veľmi dobrého sena po 32,— Kčs za q, t. j. 0,96 Kčs. Podľa prieskumu na štátnych majetkoch náklad na krmivá tvorí pri výrobe mlieka 46% vlastných nákladov, to znamená, že pri tejto konštrukcii vlastných nákladov stojí výroba 1 litra mlieka 2,10 Kčs. Medzi výkupnou cenou ďatelinového sena a mlieka niet teda správneho vzťahu.

Vidíme, že výkupná cena hovädzieho dobytko nepodporuje napr. výkrm býčkov, výkupná cena ošípaných dáva impulz k výkrmu týchto zvierat, avšak výkupná cena mlieka taktiež nevyvoláva dostatočný záujem producentov o mliekárenie.

Na vysvetlenie treba dodať, že aj v tejto skupine výpočtov vychádzam z priemerných akostných ukazovateľov dosahovaných na trhu v posledných rokoch a z bežnej úžitkovosti hospodárskych zvierat.

Tieto údaje sú zaujímavé nielen tým, že poukazujú na súčasné cenové relácie v našom poľnohospodárstve, ale aj svedčia o tom, že na úseku živočíšnej produkcie vyrábame draho. Súvisí to so spôsobom výroby na tomto úseku, s tým, že v živočíšnej výrobe, práve tak ako aj pri okopaninách a technických plodinách sa u nás málo používa mechanizácia a že úžitkovosť hospodárskych zvierat je ešte stále veľmi nízka. Ukazuje sa teda, že aj cenové problémy nášho poľnohospodárstva nakoniec vyrieši predovšetkým vysoká mechanizácia a racionalizácia poľnohospodárskej výroby. Uvedené prepočty však ukazujú, že by v záujme zvýšenia materiálnej zainteresovanosti producentov na výrobe niektorých dôležitých poľnohospodárskych výrobkov bolo treba urobiť v súčasných cenových reláciách isté korekcie.

K OTÁZKE PALIVOVEJ A ENERGETICKEJ ZÁKLADNE NA SLOVENSKU

Prudký rozmach celoslovenského národného hospodárstva v rokoch päťročnice vyvolal disproporcie medzi energetickou a surovinovou základňou na jednej strane a potrebami priemyslu a ostatných hospodárskych odvetví na strane druhej. V diskusnom príspevku chcem upozorniť na dôsledky zaostávania palivovej a energetickej základne osobitne na Slovensku.

Keď porovnáваме výrobu elektrickej energie a ťažbu uhlia v ČSR r. 1953 s predvojnovým rokom 1937, vidíme, že ťažba uhlia vzrástla oproti predvojnovému stavu o 57% — z 34,7 mil. ton na 54,6 mil. ton, výroba elektrickej energie vzrástla na trojnásobok — zo 4,115 mil. kWh na 12,263 mil. kWh. Takéto tempo vzrastu nebolo schopné kapitalistické Československo nikdy dosiahnuť.

Napriek zvýšenej výrobe neboli uspokojené vzrastajúce požiadavky priemyslu a obyvateľstva. Na krytie zvýšenej spotreby sa musel r. 1953 zvýšiť dovoz kamenného uhlia. Kým r. 1937 dosahoval dovoz kamenného uhlia 7% tuzemskej ťažby, r. 1953 — pri podstatne zvýšenej domácej ťažbe — dosiahol podiel dovozu kamenného uhlia 23,5% domácej ťažby.

Podobne ani trojnásobné zvýšenie výroby elektrickej energie nestačilo kryť spotrebu. Vzrast výroby elektriny bol umožnený z veľkej časti lepším využitím elektrárenského zariadenia. Prírastok elektrárenskej kapacity bol však následkom oneskorovania investícií nedostatočný. Výroba elektriny rástla oveľa rýchlejšie ako výstavba elektrární. Tak vznikol nedostatok výkonu, ktorý spôsoboval poruchy v zásobovaní elektrickou energiou.

Uznesením strany a vlády o neodkladných opatreniach pre rozvoj uhoľného priemyslu a pre zabezpečenie ťažby uhlia z januára 1954 bol priznaný všetkým prácam a opatreniam na zabezpečenie plánu ťažby uhlia a rozvoja uhoľného priemyslu celoštátny význam. Odstránenie disproporcie medzi palivovou základňou a potrebami národného hospodárstva postavila vláda na prvé miesto v plnení úloh pri výstavbe socializmu v našej vlasti.

Pokiaľ ide osobitne o Slovensko, tu vlastná *palivová základňa* v podstate neexistuje. Ťažba uhlia na Slovensku kryla v prvej päťročnici len asi $\frac{1}{6}$ spotreby.

Kapitalisti v prvej republike nemali záujem na rozvíjaní uhoľných baní

na Slovensku. Tých niekoľko uhoľných baní, ktoré existovali za buržoáznej republiky, bolo na nízkej technickej úrovni. Uhoľné bohatstvo na Slovensku bolo nedostatočne preskúmané, geologický prieskum, pokiaľ sa robil, robil sa len preto, aby banskí podnikatelia získali monopolné vlastníctvo k náleziskám uhlia.

Dôkladný geologický prieskum nebol zabezpečený ani v dvojočnici a prvých rokoch päťročnice. Dezorganizačná činnosť sprisahancov zanechala aj na tomto úseku svoje vážne následky. Tým sa dá vysvetliť aj tá skutočnosť, že nebola splnená úloha zvýšeného päťročného plánu, podľa ktorej sa mala výstavbou nových baní na hnedé uhlie zabezpečiť vlastná palivová základňa na Slovensku.

Ťažba uhlia na Slovensku vzrástla v rokoch päťročnice o 92,5%. Pritom však spotreba uhlia na Slovensku vzrástla oproti predvojnovému stavu na 4,6-násobok, a to v čiernom uhli na 3,8-násobok, v hnedom uhli na 5,7-násobok a v kokse na 4,6-násobok.

Spotreba čierneho uhlia na Slovensku dosiahla v poslednom roku päťročnice 36,6% celkovej spotreby pevných palív a bola krytá skoro na 60% dovozom z Poľska, zvyšok presunom z Českých zemí. Spotreba hnedého uhlia, ktorá predstavovala 56,5% celkovej spotreby pevných palív na Slovensku, bola r. 1953 krytá na 38% ťažbou na Slovensku, malým percentom 4,4% dovozom z Maďarska a 56,6% presunom z Českých zemí.

Hoci ťažba uhlia na Slovensku predstavuje malé percento celoštátnej ťažby (r. 1953 1,8%), naše národné hospodárstvo má veľký záujem na jej rozvíjaní. Investície do uhoľných baní na Slovensku v päťročnici vzrastali prudko z roka na rok. Oproti roku 1949 vzrástli tieto investície r. 1951 skoro na sedemnásobok, v rokoch 1952 a 1953 viac ako na devätnásobok. Podiel investícií do uhoľných baní na celkovom objeme investícií do priemyslu vzrástol od roku 1949 do roku 1953 viac ako na štvornásobok a dosiahol 6,5%.

Dôležité je sledovať výkony baníkov na odpracovanú hodinu, ktoré sú dobrým ukazovateľom organizačnej a technickej vyspelosti bane, zapracovanosti baníkov a ich zainteresovanosti na výsledkoch práce. R. 1945 poklesol výkon na odpracovanú hodinu baníka na 116,13 kg oproti 182,36 kg r. 1937. Dôsledky vojny a okupácie sa podarilo čiastočne prekonať do roku 1947, keď výkon na hodinu dosiahol 152,34 kg. Približne na tejto úrovni sa udržal výkon až do roku 1951, keď dosiahol 154,11 kg. R. 1952 sa zvýšil na 169,23 kg a koncom roku 1953 dosiahol 175,87 kg. V posledných rokoch päťročnice sa ukázali dôsledky zvýšenej starostlivosti o ťažbu uhlia po opatreniach, uskutočnených stranou a vládou r. 1951.

Naše uhoľné bane mohli dosiahnuť väčšie úspechy vo zvýšení produktivity práce baníkov dôslednejším uplatňovaním mechanizácie banských prác. Z celkovej ťažby uhlia na Slovensku sa r. 1953 vyťažilo kombajnmi Donbas 9,1%, avšak mohlo sa dosiahnuť vyššie percento, lebo z 8 kombajnov boli koncom roku v prevádzke len tri. Nakladanie uhlia a jaloviny

bolo mechanizované v príprave na 8,9%, pri otváraaní na 36%, pritom však z 26 nakladačov pracovalo koncom roku 1953 v príprave len 5 a pri otváraaní z 12 nakladačov pracovalo len 6. Otázka využitia modernej techniky a s ňou súvisiaca otázka pokrokových pracovných metód je kľúčom k zvyšovaniu produktivity práce v našich baniach. Dôsledné plnenie uznesenia strany a vlády o neodkladných opatreniach pre rozvoj uhoľného priemyslu a zabezpečenie ťažby uhľia r. 1954 pomôže aj uhoľným baniam na Slovensku prekonať nedostatky a zabezpečiť plnenie úloh v ťažbe uhľia.

Energetickú základňu na Slovensku možno charakterizovať nedostatočným vzrastom inštalovaného výkonu elektrární oproti vzrastu priemyslu a spotreby obyvateľstva.

Pritom neslobodno zabudnúť, že veľká časť vzrastu výroby elektrickej energie sa dosiahla využitím rezerv v kapacite elektrární. O tom svedčí tá skutočnosť, že využitie inštalovaného výkonu elektrární Ministerstva palív a energetiky (okrem vodných elektrární, kde stupeň využitia záleží na množstve vody) sa zvýšilo len v posledných troch rokoch päťročnice asi o 50%.

Nedostatočný vzrast inštalovaného výkonu bol spôsobený hlavne zostávaním výstavby nových elektrární.

V rokoch 1950 až 1952 sa najmarkantnejšie prejavili dôsledky rozptyľovania a dezorganizácie investícií vinou činnosti sprisahancov. V týchto rokoch sa neuviedli do prevádzky skoro žiadne nové elektrárne (až na malú hydrocentrálu v Nitre) a začala pracovať len jedna rozšírená elektráreň (Krompachy). Po opatreniach strany a vlády na urýchlenie výstavby elektrární sa začala situácia postupne lepšiť. Zvýšené investície do elektrární v rokoch 1951 a 1952 sa prejavili — pri malom rozsahu nových inštalovaných výkonov uvádzaných do prevádzky — veľkou rozostavnosťou, zabezpečili však, že sa r. 1953 dalo do prevádzky 6 nových elektrární (hydrocentrály Kostolná, Dobšiná, Orava, Nové Mesto n/Váhom, Jelšovce, čiastočne turbocentrála v Novákoch) a nové zariadenia v dvoch elektrárnach (Handlová a Bratislava II).

Prudký vzrast priemyselnej výroby na Slovensku, najmä však nové továrne s mimoriadne veľkými nárokmi na elektrickú energiu, ako je výroba hliníka a ferozliatin natoľko zvýšili spotrebu elektrickej energie, že ani nové elektrárne, uvedené do prevádzky r. 1953, ju nevedeli kryť. Zvýšené nároky na elektrickú energiu sa mohli zabezpečiť len presunom prúdu z Moravy.

Dodávky elektrickej energie z Moravy na Slovensko vzrastali v päťročnici každým rokom. R. 1953 sa tieto dodávky zvýšili oproti roku 1948 na šesťnásobok a predstavujú vyše 21% výroby na Slovensku.

* * *

Pokiaľ ide o Slovensko, je jasné, že viazať tempo ďalšej industrializácie Slovenska na vybudovanie vlastnej uhoľnej základne zatiaľ nemožno. Bu-

dovanie uhoľných baní vyžaduje dôkladný geologický prieskum uhoľných ložísk a nedá sa uskutočniť v krátkom čase. Aj keby geologický prieskum ukázal, že zvýšenú potrebu uhlia na Slovensku bude možné kryť — aspoň v hedom uhlí — vybudovaním nových baní, nemožno to uskutočniť v najbližších rokoch. Perspektívny plán bude musieť počítať s presunom uhlia na Slovensko z Českých zemí a s dovozom.

Tu sa vynoruje otázka prepravy uhlia na veľké vzdialenosti, ktorá má z ekonomického hľadiska mimoradnu dôležitosť. Keď vezmeme do úvahy skutočnú spotrebu našich železníc v roku 1953 na jeden tonkilometer, vidíme, že napr. pri preprave hnedého uhlia na vzdialenosť 500 km sa skoro polovica prepravovaného množstva spáli v lokomotívach. Preprava uhlia na takéto vzdialenosti znamená veľmi vysoké náklady a veľké zaťaženie železníc.

Pri dodávkach kamenného uhlia z Ostravy na Slovensko je dopravná vzdialenosť únosná; Ostrava leží voči Slovensku z dopravného hľadiska výhodne a môže tvoriť natrvalo základňu pre krytie potreby kamenného uhlia na Slovensku. Tu je však problém v tom, že ide o vysokokvalitné uhlie, ktoré musí byť rezervované pre špeciálne účely, kde nemožno použiť menej kvalitné uhlie, najmä pre hutnícku výrobu. Hlavným zdrojom pre energetické použitie musí byť hnedé uhlie, ktorým by sa postupne mala nahradzovať spotreba kamenného uhlia na tomto úseku.

R. 1953 sa krylo skoro 60% spotreby hnedého uhlia na Slovensku dodávkami z Českých zemí a spotreba hnedého uhlia relatívne vzrastá práve s ohľadom na nevyhnutnosť nahradzovať ním spotrebu kamenného uhlia, kde to výroba dovoľuje. Pri dodávke hnedého uhlia z mosteckého a sokolovského revíru vystupuje otázka prepravy na veľké vzdialenosti s plnou vážnosťou. Hoci nebude možné túto ďalekú prepravu odstrániť v najbližších rokoch — čo možno podoprieť hľadiskom vyššej, národohospodárskej rentability, ktorá káže rozvíjať výrobné sily na Slovensku — z ekonomického hľadiska je nevyhnutné počítať v budúcnosti s postupným znižovaním dodávok hnedého uhlia zo severných Čiech na Slovensko.

Ukazuje sa tu závažná úloha rozširovať hnedouhoľnú základňu na Slovensku; intenzívny geologický prieskum a dôkladná projekčná príprava musia vytvoriť predpoklady pre vybudovanie palivovej základne na Slovensku v budúcnosti tak, aby sa mohla čo najviac obmedziť diaľková preprava hnedého uhlia. Pritom sa, pravda, vynorí mnoho ekonomických otázok, ktoré si vyžadujú ďalšie skúmanie; napr. porovnanie nákladov na ťažbu uhlia v povrchových lomoch a v hlbinných baniach a z toho vyplývajúce dôsledky pre účelnosť prepravy lacnejšieho uhlia z lomov aj na väčšie vzdialenosti alebo ekonomická úvaha o zmene situácie pri diaľkovej preprave uhlia, ak budú železnice elektrifikované a pod.

Na zabezpečenie zvýšeného množstva uhlia pre potreby ďalšej industrializácie Slovenska má bezprostredný vplyv aj možnosť dovozu uhlia zo susedných ľudovodemokratických krajín. Už r. 1953 kryl dovoz zo zahra-

ničia asi štvrtinu spotreby uhlia na Slovensku. Priateľská spolupráca s ľudovodemokratickými krajinami umožňuje dlhodobé plánovanie vzájomnej výmeny tovarov; dovoz uhlia možno usporiadať v súlade s potrebou skrátiť prepravu na veľké vzdialenosti.

Všetky tieto skutočnosti vedú k záveru, že otázku uhoľnej základne pre ďalšiu industrializáciu Slovenska možno vyriešiť len v celoštátnych reálciách. Pritom je dôležité maximálne zvyšovať ťažbu uhlia v existujúcich baniach a pripraviť predpoklady pre rozšírenie uhoľnej základne na Slovensku.

Kým budovanie palivovej základne môže podstatnejšie prispieť k riešeniu energetickej situácie na Slovensku len v ďalšej budúcnosti, využitie vodnej energie je veľmi naliehavou a aktuálnou úlohou. Rošírenie energetickej základne na Slovensku sa môže opierať hlavne o elektrickú energiu z hydrocentrál.

Vodná energia na Slovensku je doteraz málo využitá. Kapitalisti zanechali nám len nepatrné výkony v hydrocentrálach; aj po výstavbe nových vodných elektrární v päťročnici dosiahla výroba elektrickej energie vodou r. 1953 len asi $\frac{1}{4}$ celkovej výroby na Slovensku. Celkové využitie vodnej energie predstavuje však možnosť niekoľkonásobne vyššej výroby, ako je celá terajšia výroba elektriny na Slovensku. Výstavba hydrocentrál a stále dôkladnejšie využívanie vodnej energie uľahčí aj situáciu v uhlí. Elektrifikácia železníc, presun spotreby energie v priemysle na väčšie používanie elektriny umožní znížiť spotrebu uhlia a zhospodárniť výrobu.

Opatrenia strany a vlády na zabezpečenie proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva zabezpečujú odstránenie disproporcie, spôsobenej zaostávaním výstavby elektrární. Na výstavbu elektrární — na Slovensku najmä vodných — sústreďujú sa investičné prostriedky, kádre, pracovné sily. Zlepšenie projekčnej prípravy, dodávok zariadení pre elektrárne od strojárenského priemyslu a starostlivosť o včasné plnenie investičného plánu zabezpečí riešenie aj takých veľkých úloh, ako je vodná stavba na Dunaji, dobudovanie vážskych stupňov, využitie energie ostatných slovenských riek.

Pre budovanie energetickej základne na Slovensku má nemalý význam aj využitie miestnych zdrojov palív na výrobu elektrickej energie. Dobudovanie a uvedenie do plnej prevádzky elektrárne v Novákoch na využitie nováčkeho lignitu, ktorý nie je súci na dlhšiu prepravu, je veľmi dôležitou úlohou. Podobne by mohlo byť využité modrokamenské uhlie, prípadne uhoľné ložisko na východnom Slovensku.

Energetickú bilanciu ovplyvňujú do značnej miery aj tekuté a plynné palivá. V Sovietskom sväze je plynofikácia priemyslu jednou z popredných úloh. Aj u nás racionálne využitie výskytu zemných plynov na energetické účely a budovanie plynovodných systémov prispeje k hospodárnejšiemu používaniu energie.

Pri spotrebe uhlia a elektrickej energie sú u nás ešte veľké rezervy,

ktorých odкрытие môže podstatne zlepšiť našu energetickú bilanciu. Skúsenosti pracujúcich v Sovietskom sväze ukazujú, že systematický boj o úspory palív a energie prináša veľké úspechy. Dokazujú to aj výsledky boja o lepšie využitie elektrárni a o reguláciu spotreby elektrickej energie na Slovensku, ku ktorému dalo podnet uznesenie strany a vlády o elektrárňach z decembra 1951. Je tu však aj mnoho ďalších námetov, s ktorými by sa mali zaoberať naši ekonómovia v spolupráci s technikmi. Treba napr. skúmať, ako vplýva technické vybavenie elektrárni na spotrebu uhlia pri výrobe elektrickej energie. Skutočnosťou je, že v januári 1954 spotrebovala moderná tepelná elektráreň (Krompachy) na výrobu jednej kWh 3786 kilokalórií, kým v zastaralých elektrárňach bolo potrebné trojnásobné množstvo (Poprad 12 334 kcal., Pôtor 9266 kcal.). Pritom tepláreň (Bratislava III) spotrebovala na 1 kWh len 1247 kcal. Pri projektovaní nových elektrárenských zariadení by sa mala dôkladne skúmať možnosť použitia účinnejších odberových alebo protitlakových turbín.

Ďalšia dôležitá otázka je dôslednejšia mobilizácia závodných elektrárni pre dodávky do verejnej siete. Vyskytujú sa prípady, že moderné závodné elektrárne vyrábajú len veľmi obmedzene pre nízky prídel uhlia, ale zastaralé elektrárne MPE, ktoré majú trojnásobnú spotrebu uhlia, musia bežať naplno. V niektorých závodných elektrárňach neboli doteraz odstránené disparity medzi kapacitou kotolní a kapacitou turboagregátov, takže sú nespĺnené úlohy uznesenia strany a vlády z decembra 1951 a strácame tak pomerne veľké výkony, ktoré by mohli pomôcť zlepšiť zásobovanie elektrickým prúdom.

R. 1953 sa oproti plánu nevyrobilo asi 17% elektrickej energie. Ak odhliadneme od množstva, ktoré nemohlo byť vyrobené pre nedostatok vody, vidíme, že hlavnou príčinou neplnenia plánu boli nedokončené investície, pre ktoré sa nevyrobilo vyše 134 mil. kWh, a poruchy, ktoré spôsobili odpadnutie výroby 19,7 mil kWh. Skoro 70% tejto straty zavinili poruchy v závodných elektrárňach. To je tiež zaujímavá otázka, ktorú by bolo treba hlbšie rozpracovať a vyvodiť z nej závery.

V mnohých našich popredných závodoch dosiahli už veľmi cenné skúsenosti v boji o úspory palív a elektrickej energie a o ich racionálnejšie používanie. V mnohých závodoch mobilizovali do boja za úspory palív a energie pracujúcich, ktorí rozvinuli v tomto smere socialistickú súťaž. Sú už skúsenosti so zavádzaním osobných účtov úspor a s hmotným zainteresovaním pracujúcich na úsporách palív a energie prémiami. Zavádzanie vnútropodnikového chozrasčotu dáva možnosť účinne zainteresovať pracujúcich na dodržiavaní noriem spotreby palív a energie a na úsporách.

Vedeckí pracovníci — ekonómovia môžu veľmi účinne pomôcť praxi, keď si dajú za úlohu zovšeobecniť tieto cenné skúsenosti našich závodov.

PENKA RAŠKOVÁ

RAST KULTÚRNEJ ÚROVNE OBYVATELSTVA V OBDOBÍ SOCIALISTICKEJ INDUSTRIALIZÁCIE SLOVENSKA

Nevyhnutnosť rastu hmotnej a kultúrnej úrovne ľudu v období socialistickej industrializácie Slovenska vyplýva zo základného ekonomického zákona socializmu, ktorého pôsobenie v Československu sa rozširuje tou mierou, ako po zvrhnutí buržoázie a po dobytí moci robotníckou triedou, po zospoločenšteni rozhodujúcej časti výrobných prostriedkov opatreniami strany a vlády sú obmedzované kapitalistické výrobné vzťahy a tým aj oblasť pôsobenia ekonomických zákonov kapitalizmu.

Industrializácia Slovenska ako súčasť socialistickej industrializácie Československa zabezpečuje zdokonaľovanie socialistickej výroby na základe najvyššej techniky v záujme maximálneho uspokojovania neustále rastúcich materiálnych a kultúrnych potrieb pracujúcich. Využívajúc zákon plánovitého proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva zabezpečuje strana a vláda pomocou industrializácie vytváranie takých proporcií v rozvoji výrobných síl, ktoré vytvárajú predpoklady pre sústavný rast hmotnej a kultúrnej úrovne obyvateľstva. Po prvý raz v dejinách slovenského, ako aj českého ľudu sa politika štátu riadi nie z hľadiska sebeckých záujmov úzkej skupiny vládnucej triedy, ale z hľadiska záujmov drvivej väčšiny spoločnosti. Starostlivosť o človeka, o jeho blaho a všestranný rozvoj je východiskom a základným bodom politiky ľudovodemokratického štátu.

Vytvorenie podmienok pre pôsobenie základného ekonomického zákona socializmu neznamena automaticky rast hmotnej a kultúrnej úrovne obyvateľstva, ale len možnosť tohto rastu za podmienok neustáleho zvyšovania a zdokonaľovania výroby.

Nízky stupeň rozvoja výrobných síl na Slovensku v minulosti sa odrážal v preľudnenosti pôdy, v latentnej nezamestnanosti a v masovom vystahovalectve do cudziny. Slovensko nestačilo uživiť svojich obyvateľov. „Export pracovných síl sa stal najvýznamnejšou črtou a národnou bolesťou Slovenska.“ (Široký.) Za dvadsať rokov buržoáznej ČSR sa vystahovalo zo Slovenska 183 000 ľudí. Nízky stupeň rozvoja výrobných síl pri vysokom stupni vykorisťovania pracujúcich zapríčiňoval biednu hmotnú a kultúrnu úroveň slovenského obyvateľstva. Súdruh Široký na IX. sjazde KSC uviedol, že najmenej tretina obyvateľstva Slovenska žila pod existenčným minimom. Osobná spotreba obyvateľstva hlboko zaostávala za celoštátnym

priemerom a r. 1936 u mäsa bola 57% celoštátneho priemeru, u cukru 64% atď. Hospodárska zaostalosť Slovenska a nízka hmotná úroveň pracujúcich sa odrážala aj v kultúrnej úrovni. Až do roku 1945 zo všetkých školopovinných detí vo veku od 7—15 rokov 55% navštevovalo len ľudovú školu, 38% mešťianku a 7% gymnázium.

Socialistická industrializácia Slovenska rozvíja rýchlým tempom výrobné sily krajiny a postupne vtahuje do tohto procesu všetky dosiaľ nevyužitú materiálne a ľudské rezervy. V období industrializácie sa od základu zmenilo postavenie slovenského ľudu. Bola likvidovaná nezamestnanosť v mestách, postupne sa odčerpali prebytočné pracovné sily z poľnohospodárstva, odstránila sa bieda dediny a zamedzila sa jej ďalšia pauperizácia. Už v druhej polovici druhého roku dvojročnice sa pociťoval nedostatok pracovných síl. Tento zjav ukazoval na dôležitú skutočnosť, že na Slovensku prestal automaticky príliv pracovných síl do priemyslu, taký charakteristický pre kapitalistickú spoločnosť, pretože už nikoho bieda nevyháňala predávať svoju pracovnú silu. Štát na krytie svojich potrieb musel pristúpiť k plánovitému získavaniu pracovných síl do priemyslu.

Odstránením biedy a nezamestnanosti na Slovensku pri prudkom tempe rastu výrobných síl sa za vlády robotníckej triedy v ČSR vytvorili podmienky pre neustály rast hmotnej a kultúrnej úrovne obyvateľstva. V období industrializácie stúpa tak osobná, ako aj spoločenská spotreba pracujúcich. Rast hmotnej úrovne v období industrializácie sa najlepšie odráža v prirodzenej menlivosti obyvateľstva: od roku 1945 nepretržite stúpa živonarodenosť, ktorá r. 1952 bola 28,3 na 1000 obyvateľov, a klesá celková úmrtnosť obyvateľstva, ktorá je r. 1953 9,7 na 1000 obyvateľov oproti 11,9 v roku 1948. R. 1953 oproti roku 1948 klesá úmrtnosť na tuberkulózu o polovicu.

Industrializácia Slovenska a rast kultúrnej úrovne obyvateľstva bezprostredne spolu súvisia. Industrializácia vytvára na jednej strane materiálne predpoklady pre bohatý kultúrny život ľudu a na druhej strane si výstavba nových moderných priemyselných závodov, zavádzanie náročných technologických procesov nevyhnutne vyžaduje zvyšovanie kultúrnej úrovne más, široké školenie odborne kvalifikovaných kádrov, schopných ovládnuť vyspelú techniku.

Na zvládnutie nových úloh bolo treba od základu zmeniť celý starý školský systém, ktorý svojím zameraním slúžil buržoáznej spoločnosti, a vytvoriť systém, zodpovedajúci novým hospodárskym pomeroch. Popri tom bolo treba mnohonásobne zvýšiť počet žiakov a poslucháčov na odborných a vysokých školách.

Po víťazstve nad reakciou vo februári 1948 bola vytvorená jednotná škola pre všetky školopovinné deti, čím sa prakticky dalo každému rovnaké právo na vzdelanie podľa jeho schopností. Zo školskej sústavy zmizli staré školy, typické pre kapitalistickú spoločnosť, ako boli hospodárske školy, ktoré vychovávali kulackých synov pre kapitalistický spôsob hospo-

dárenia na pôde a školy pre ženské povolania, vychovávajúce dievčatá pre vedenie domácností. Namiesto týchto starých škôl sa vytvorili nové školy, slúžiace socialistickej spoločnosti, ako hospodárske školy — pre výchovu stredných hospodárskych kádrov, poľnohospodárske školy pre stredné odborné kádre z odborov poľnohospodárstva, také potrebné pre rozvíjajúci sa socialistický sektor v poľnohospodárstve, učilištia štátnych pracovných záloh a základné odborné školy, vychovávajúce kvalifikovaných robotníkov pre náš priemysel atď. Zásadné zmeny boli uskutočnené aj na vysokých školách, ktoré boli rozšírené a prebudované a v súvislosti s tým vznikli na Slovensku nové sídla vysokých škôl.

V období socialistickej industrializácie Slovenska vyrástla nová socialistická inteligencia, pochádzajúca z ľudu a triedne s ním spätá.

Ako prebiehal vývoj na jednotlivých školách v období socialistickej industrializácie?

Rast počtu detí v *materských školách* ukazuje na rast počtu zamestnaných žien v hospodárskom a verejnom živote. Počet detí v materských školách od roku 1947 stúpa a r. 1953 oproti roku 1937 sa viac ako späťnásobil. Súčasne s počtom detí rastie aj počet materských škôl, počet tried a vychovávateľiek. Ak r. 1937 pripadá na jednu vychovávateľku 29 detí, r. 1948 ich pripadá 21 a r. 1953 už len 19, čo ukazuje, že sa zlepšuje starostlivosť o deti v materských školách.

Materské školy

	1937	1948	1953
Počet škôl	166	1 065	1 804
Počet tried	—	1 278	2 139
Počet detí	11 376	56 589	60 200
Počet vychovávateľiek	384	2 665	3 163

Povinné školské vzdelanie na Slovensku už dávno existuje; preto počet detí v *národných školách*, ktorý je regulovaný populáciou, nie je ukazovateľom kultúrneho rozvoja. Rast kultúrnej úrovne obyvateľstva sa prejavuje v neustálom zvyšovaní počtu žiakov a poslucháčov predovšetkým na odborných a vysokých školách.

Už na *stredných školách* je nápadný rast počtu žiakov v období industrializácie. Oproti roku 1937 sa r. 1953 počet žiakov viac ako zoštvornásobil a oproti roku 1948 je skoro dvaapokrát väčší.

Stredné školy

	1937	1948	1953
Počet škôl	232	487	910
Počet tried	1 669	3 023	9 024
Počet žiakov	71 272	122 632	307 208
Počet učiteľov	1 884	3 393	—

¹ Do tohto sa zahrnujú prvé štyri ročníky 11-ročných škôl.

Zmenené hospodárske podmienky na Slovensku sa najlepšie odrážajú na školách III. stupňa, ktoré pripravujú na jednej strane stredné odborné kádre a na druhej strane pripravujú žiakov pre ďalšie štúdium na vysokých školách.

Počet žiakov na školách III. stupňa

	1937	1948	1953
Priemyselné školy	1 945	3 364	14 831
Základné odborné školy	13 427	32 435	10 942 ¹
Hospodárske školy	3 523	5 154	5 028
Polnohospodárske školy	1 379	1 339	3 449
Lesnícke a drevárske školy	—	338	508
Školy sociálne, zdravotné a výživy	1 631	2 133	3 268 ²
Gymnaziá	12 500	19 327	73 028 ³
Umelecké školy	—	366	244
Pedagogické gymnaziá	2 263	2 749	6 079
Úhrnom	36 668	47 115	

Počet žiakov na priemyselných školách je r. 1953 oproti roku 1937 sedemkrát väčší. Počet žiakov v učilištiach štátnych pracovných záloh a základných odborných školách je oproti roku 1937 viac ako 3½-krát väčší.

Podobne ako na školách III. stupňa aj prudký rozmach vysokých škôl výstižne charakterizuje novú situáciu, vytvorenú socialistickou industrializáciou Slovenska. Počet poslucháčov sa r. 1953 oproti roku 1937 skoro spätnásobil.

Vysoké školy

	1937	1948	1953
Počet poslucháčov	2 784	9 085	13 128
z toho smer univerzitný	2 784	4 909	5 747
smer technický	—	4 317	7 090
smer umelecký	—	—	279

Veľký význam pre úspešný priebeh socialistickej industrializácie Slovenska má vybudovanie vysokých škôl technického smeru, ktoré v minulosti na Slovensku neexistovali. R. 1951 počet poslucháčov technického smeru prevýšil počet poslucháčov univerzitného smeru.

V priebehu industrializácie Slovenska sa zmenil sociálny pôvod vysokoškolského študentstva. Ak v minulosti na vysokých školách prevládali deti živnostníkov, podnikateľov a úradníkov, dnes tam študujú deti robotníkov, roľníkov a pracujúcej inteligencie. Počet poslucháčov robotníckeho pôvodu

¹ Spolu s ŠPZ 37 565.

² Zdravotné školy prešli na zdravotníctvo a školy výživy boli zlúčené s priemyselnými školami.

³ Do tohto sa zahrnujú 11-ročné školy.

sa r. 1953 oproti roku 1948 viac než strojnásobil. Požiadavka K. Gottwalda, vytýčená na IX. sjazde KSČ, že ľudovodemokratický štát si má vychovať vlastnú inteligenciu triedne spätú s robotníckou triedou sa úspešne plní.

Triedny pôvod vysokoškolákov r. 1953/54

Celkový počet vysokoškolákov	Študenti v pracovnom pomere		Povolanie rodičov					
	celkove	z toho robotníci	členovia JRD III. a IV. typu	členovia JRD I. a II. typu a hospodárskej správy	ostatní roľníci	družstevní remeselní výrobcovia	samostatní výrobcovia	iné povolania
13 126	8 966	3 933	709	1 573	598	301	413	566

Počas päťročnice vyšlo zo slovenských odborných a vysokých škôl asi 12 500 absolventov. Z toho bolo 6500 absolventov s vysokoškolským vzdelaním. Je to skoro polovička všetkých odborníkov s vysokoškolským vzdelaním, ktorí pracujú v socialistickom sektore národného hospodárstva.

V období päťročnice sa výchovou robotníkov v závodoch pomocou rôznych foriem školenia zvýšila celková kvalifikácia robotníkov. Na konci päťročnice 55% zo všetkých robotníkov na Slovensku malo odbornú kvalifikáciu.

Zvyšovaním hmotného blahobytu obyvateľstva v období industrializácie Slovenska sa zvyšovali ich kultúrne potreby a nároky, čo nachádza svoj odraz v nepretržitom raste počtu kín, divadiel, koncertov, v stúpaní nákladov kníh atď.

R. 1937 malo Slovensko tri *profesionálne divadlá* a osem profesionálnych súborov. R. 1953 má však už 11 divadiel a 23 profesionálnych súborov. Počet predstavení sa r. 1953 oproti roku 1948 viac než zoštvornásobil a počet návštevníkov divadiel je skoro trikrát väčší.

Divadlá

	1937	1948	1953
Počet profesionálnych divadiel	3	5	11
Počet profesionálnych súborov	8	12	23
Počet predstavení	—	1 434	6 000
Počet návštevníkov (v 1000)	—	714	2 000

Počet *kín* v poslednom roku päťročnice oproti roku 1937 je viac ako štyriaplnásobne väčší. Novou formou približovania kultúry aj do najvzdialenejších dedín sú putovné kiná, počet ktorých r. 1953 dosiahol 110.

Kiná

	1937	1948	1953
Počet kín	196	359	911
z toho putovných	—	—	110
Počet predstavení včítane putovných	—	117 845	211 000
Počet návštevníkov (v 1000)	—	20 594	28 000

Počet rádiokoncesionárov, ktorých r. 1937 bolo 106 078, stúpol r. 1953 na 916 000.

V rokoch socialistickej industrializácie Slovenska sa mnohonásobne zvýšil počet vydávaných kníh a časopisov, náklad ktorých sústavne stúpал. Počet vydávaných časopisov je r. 1953 oproti roku 1937 skoro trikrát väčší a počet vydávaných kníh viac ako dvakrát väčší.

Periodická tlač

	1937	1948	1953
Počet časopisov	281	231	712
Počet výtlačkov v 1000	—	—	216 559

Neperiodická tlač

	1937	1948	1953
Počet vydávaných kníh	693	1 194	1 490
Počet výtlačkov v 1000	—	—	11 977

Starostlivosť našej vlády o vzrast kultúrnej úrovne obyvateľstva sa prejavuje aj v rozširovaní siete ľudových knižníc a v nich vo zväčšovaní počtu zväzkov. Počet zväzkov v ľudových knižniciach prevyšoval r. 1953 skoro jedenaplnásobok počtu zväzkov z roku 1937.

Industrializácia Slovenska a zvýšenie kultúrnych požiadaviek ľudí dali popud k veľkému rozvoju umenia. Vznikajú pôvodné hudobné, literárne, divadelné a filmové diela, ktoré nadväzujú na najlepšie pokrokové tradície z minulosti, približujú a správne vysvetľujú ľuďom minulosť a odrážajú vo svojich dielach dnešnú skutočnosť. Autorov najlepších umeleckých diel odmeňuje štát vysokými vyznamenaniami.

Industrializácia Slovenska a zlepšenie materiálnych podmienok života širokých vrstiev ľudových mäs podnietili rozvoj ľudovej tvorivosti. Obsah dnešnej ľudovej tvorivosti ukazuje novú skutočnosť na Slovensku, z ktorého zmizla bieda, nezamestnanosť, vystaňovalctvo, a odráža proces vytvárania nového života. V jednej z ľudových piesní, vzniknutej r. 1951 v Pavlovci n/Uhom, hovorí sa:

„Kec se Slovak do cudzini vibiral,
na hrunočku za valalom zavolal.
Zavolal vun, zavolal vun po dva raz,
zbohom ocec, zbohom matka, šestra, brat.

A mi teras, mi teras ňemušime,
bo mi teras doma roboti mame.
Budujeme, budujeme fabriki,
ňotreba nas už do tej Ameriki."

Rozvoj ľudovej tvorivosti v období industrializácie Slovenska je dôležitým ukazovateľom zmýšľania a cítenia ľudu. Obsah dnešnej ľudovej tvorivosti ukazuje, že niet protikladov medzi industrializáciou a záujmami ľudu, že industrializácia Slovenska a utváranie nového života na Slovensku sa stávajú vecou celého národa. Rozvoj ľudovej tvorivosti súčasne názorne ukazuje, ako zmena materiálnych podmienok spôsobu života vedie k postupnej zmene vo vedomí ľudí.

Proces zvyšovania kultúrnej úrovne obyvateľstva na Slovensku v období socialistickej industrializácie nebol nijako hladký. Treba upozorniť na nedostatky v oblasti kultúrnej politiky, ktoré svojimi dôsledkami brzдили a sťažovali uskutočňovanie socialistickej industrializácie.

V období dvojiročného plánu sa štruktúra a charakter škôl v podstate nezmenili a ostali také, aké boli za buržoáznej republiky. Vidno to napr. na vývine továrenských a učňovských, obchodných a hospodárskych škôl, ako aj škôl pre ženské povolania; ide o školy v podstate typické pre kapitalistickú spoločnosť, ktoré sa udržali dlho po oslobodení.

	1946/47	1947/48	1948/49
Učňovské tovarišské školy	22 189	28 486	32 435
Obchodné školy	6 166	5 547	5 054
Hospodárske školy	1 497	1 379	—
Odborné školy pre ženské povolania	2 310	2 190	—
Priemyselné školy	2 927	2 820	3 364

Hoci sa počet žiakov na učňovských a továrenských školách r. 1948/49 oproti roku 1937/38 viac ako zdvojnásobil, na podstate týchto škôl sa nič nezmenilo. Vyučovanie na týchto školách si zachovalo vcelku ten charakter, aký malo v čase výchovy dorastu pre remeslá. Školy neboli jednotne riadené z hľadiska potrieb národného hospodárstva, ale ponechané viacmenej samy na seba. Počet žiakov na ostatných školách je v rozpore s potrebami hospodárskeho života. Priemyselné školy, význam ktorých v období industrializácie silne vzrastá, majú mierne stúpajúcu tendenciu počtu žiakov. Oproti tomu obchodné a hospodárske školy a školy pre ženské povolania majú v šk. r. 1948/49 oproti predchádzajúcim rokom mierne klesajúcu tendenciu počtu žiakov, stále však majú viac žiakov ako r. 1937/38.

Nezmenila sa podstatne ani sociálna štruktúra poslucháčstva vysokých škôl r. 1948/49.

Druh školy	Spolu	Samostatných		Úradníkov	Zriaďencov	Robotníkov		Dôchodcov a penzistov
		roľníkov	živnostníkov a podnikateľov			v poľnohospodárstve	v priemysle a doprave	
Slovenská univerzita	4 909	899	932	1 925	546	49	275	283
Technika — Bratislava	2 304	388	446	769	330	26	170	175
SVŠO	1 342	228	317	385	176	11	99	128
Bohoslovci	465	218	56	54	—	—	44	—
Spolu	9 691	1 924	1 818	3 327	1 189	101	642	690

R. 1948/49 z 9691 poslucháčov 1924 sú deti roľníkov (niet podkladov pre presnejšie rozlišovanie), 3327 pochádzajú z úradníckych rodín, 1818 zo živnostníckych a podnikateľských rodín a 743 detí poľnohospodárskych, priemyselných a dopravných robotníkov. Počet poslucháčov z robotníckych rodín je skoro 2½-krát menší ako zo živnostníckych a podnikateľských rodín a asi 4½-krát menší ako z úradníckych rodín.

V jednotlivých rokoch päťročnice boli veľké výkyvy v počte poslucháčov jednotlivých fakúlt vysokých škôl, čo svedčí o tom, že počet žiakov na školách III. stupňa a poslucháčov vysokých škôl nebol dlhodobo plánovaný z hľadiska potrieb národného hospodárstva. Ďalej v nízkom počte poslucháčov II., III. a IV. ročníka právnickej a filozofickej fakulty sa prejavuje nesprávna tendencia podceňovania spoločenských vied.

V období dvojročného plánu, hoci sa celkový počet vydaných kníh oproti roku 1937 skoro zdvojnásobil, počet vydaných diel klasikov marxizmu-leninizmu bol veľmi nepatrný. Ani jedno z diel klasikov marxizmu-leninizmu sa nevydalo v ukrajinskej alebo maďarskej reči. V prvých rokoch päťročnice sa zvlášť na Slovensku zaostalo s vydávaním zobraňovaných spisov Lenina a Stalina.

Zvyšovanie hmotného a kultúrneho blahobytu ľudu, vyvolané industrializáciou, má aj druhú stránku — spätné pôsobenie na výrobu a na upevnenie ekonomickej základne rodiacej sa novej spoločnosti. Spätné pôsobenie sa prejavuje v novom, uvedomelom vzťahu k práci, v úderníckom a zlepšovateľskom hnutí atď. Koncom roku 1953 bolo 80,6% z celkového počtu zamestnancov v ľahkom priemysle zapojených do socialistického súťaženia.

Kultúrny rozvoj na Slovensku v období industrializácie potvrdil správnosť marx-lenínskej tézy, že kultúrny rozvoj národa je závislý od materiálnych podmienok spôsobu života spoločnosti.

I. DUDINSKIJ

O TOVAROVEJ VÝROBE

V EURÓPSKYCH LUDOVODEMOKRATICKÝCH KRAJINÁCH

Otázka tovarovej výroby má veľmi podstatný význam pre výstavbu novej spoločnosti v európskych ľudovodemokratických štátoch. Všetky základné problémy budovania socializmu, ako upevnenie zväzku robotníckej triedy s roľníctvom, vybudovanie socialistického priemyslu, pretvorenie poľnohospodárstva, rozvoj životnej úrovne ľudu súvisia bezprostredne s využívaním tovarovo-peňažných vzťahov.

Nevyhnutnosť jestvovania tovarovej výroby v ľudovodemokratických krajinách vyplýva z objektívnych podmienok vzniku a rozvoja ľudovodemokratického zriadenia, jednej z foriem diktatúry proletariátu.

Revolučná skúsenosť z výstavby socialistickej spoločnosti v Sovietskom sväze nezvratne dokázala nevyhnutnosť zachovať tovarovú výrobu počas celého prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu a v prvej fáze komunizmu v krajinách so značnou medzivrstvou roľníckeho obyvateľstva (a takých je na zemeguli zdrvujúca väčšina). Táto skúsenosť ukázala pracujúcim celého sveta cesty a metódy využívania tovarovej výroby a kategórií pre ňu charakteristických, ako je tovar a peniaze, pre vybudovanie ekonomických základov socializmu, pre likvidáciu kapitalistických prvkov, pre víťazstvo socializmu v meste a na dedine a pre systematický rozmach hmotného blahobytu a kultúrnej úrovne všetkých pracujúcich.

Marxizmus-leninizmus učí, že pre vybudovanie ekonomickej základne socializmu je predovšetkým nevyhnutné nadviazať správne vzájomné vzťahy medzi socialistickým veľkopriemyslom a malým, rozdrobeným, súkromným roľníckym hospodárstvom. Otázka vzájomných vzťahov medzi priemyslom a poľnohospodárstvom, medzi robotníckou triedou a roľníctvom je základnou otázkou výstavby nového spoločenského zriadenia, ako na to neraz poukazovali V. I. Lenin a J. V. Stalin. Je nevyhnutné zomknúť priemysel a poľnohospodárstvo do jednotného, kompaktného organizmu, podriaďiť poľnohospodárstvo vedeniu zo strany socialistického priemyslu, uzavrieť kanály pre obnovu vykorisťovateľských tried. Cesta k riešeniu tejto otázky vedie cez využívanie tovarovo-peňažných vzťahov, cez výmenu, cez kúpu a predaj.

Socialistické pretvorenie spoločnosti sa nemôže uskutočniť odrazu. Medzi kapitalizmom a socializmom je prechodné obdobie — obdobie, keď súčasne

pôsobia prvky starej i novej ekonomiky. V tomto období prebieha urputný boj medzi porazeným, ešte však nezničeným kapitalizmom a rodiacim sa, avšak ešte slabým komunizmom. Tento boj sa zväzda v podmienkach, keď štátna moc patrí robotníckej triede, keď sa mu za pomoci správnej ekonomickej politiky darí získavať na svoju stranu pracujúce roľníctvo, urobiť zväzok robotníckej triedy s roľníctvom, rozhodujúcou silou výstavby novej, socialistickej spoločnosti.

Proletariát, ako učili Lenin a Stalin, je povinný za priaznivých podmienok uchopiť štátnu moc do svojich rúk a nečakať, kým kapitalizmus zničí milióny malých a stredných individuálnych výrobcov. Proletariát potom vyvlastňuje výrobné prostriedky v priemysle a odovzdáva ich do celonárodného vlastníctva; v oblasti poľnohospodárstva sa postupne zjednocujú malí a strední výrobcovia tovarov na základe plnej dobrovoľnosti do výrobných družstiev — do veľkých poľnohospodárskych podnikov. Štát diktatúry proletariátu všemožne rozvíja priemysel, buduje kolektívne hospodárstva na základni súčasnej techniky a intenzívne ich zásobuje prvotriednymi traktormi a poľnohospodárskymi strojmi. Pre ekonomické spojenie mesta s dedinou je na určitý čas nevyhnutné zachovať tovarovú výrobu — výmenu prostredníctvom kúpy a predaja, ako jedinú formu ekonomického zväzku s mestom, prijateľnú pre roľníkov — a všemožne rozvíjať štátny a družstevný obchod, vytláčajúc pritom kapitalistov z obrotu tovarov.

V európskych ľudovodemokratických krajinách vedie robotnícka trieda výstavbu základov socialistickej ekonomiky za existencie troch základných foriem v národnom hospodárstve: kapitalizmu, tovarovej malovýroby a socializmu. Týmto základným sektorom zodpovedajú tri spoločenské triedy — buržoázia, malovýrobcovia tovarov (pracujúce roľníctvo, remeselníci, živnostníci) a robotnícka trieda.

Najpočetnejšou triedou v ľudovodemokratických krajinách je trieda tovarových malovýrobcov, ktorej zdrvujúcu časť tvoria pracujúci roľníci. Pred druhou svetovou vojnou bolo napr. v Poľsku činných v poľnohospodárstve 73% všetkého obyvateľstva krajiny, v Rumunsku 78,2%, v Maďarsku 51,8%; v Bulharsku tvorilo roľnícke obyvateľstvo 78,6% všetkých obyvateľov krajiny. O niečo menší bol podiel roľníctva v Československu; podľa údajov z roku 1947 bolo tu v poľnohospodárstve činných 3 400 000 ľudí z celkového počtu obyvateľov 12 164 000. Prevažnú väčšinu roľníckeho obyvateľstva krajín strednej a juhovýchodnej Európy tvorili malí a strední roľníci. Podiel hospodárstiev, vlastníacich menej ako desať ha pôdy, dosahoval pred vojnou na celkovej mase roľníckych hospodárstiev v Poľsku 87%, v Rumunsku 92%, v Maďarsku 94%, v Bulharsku 89%, v Československu 86%.

V boji za upevnenie hospodárskeho a politického zväzku mesta s dedinou nemôže robotnícka trieda ľudovodemokratických krajín neprihliadať na osobitosti ekonomického postavenia svojho spojenca — pracujúceho roľ-

níctva, ako tovarových malovýrobcov, vlastníkov výrobných prostriedkov, včítane pôdy.

Hospodárska politika štátnej moci v ľudovodemokratických krajinách zodpovedá v podstate politike, ktorú uskutočňoval SSSR v období NEP-u. Je zameraná na získanie pracujúceho roľníctva pre výstavbu socializmu, na zomknutie pracujúceho roľníctva okolo proletariátu takou cestou, ktorá je dostupná a pochopiteľná roľníctvu, ktorá nemá za následok okamžité rúcanie základov roľníckeho hospodárstva a súčasne zabezpečuje spojenie medzi zospoločosteným veľkopriemyslom a malým súkromným roľníckym hospodárstvom.

Pritom treba mať na pamäti, že ľudovodemokratické krajiny nebudujú novú spoločnosť osamotené, ale v družnej rodine štátov jednotného a mocného socialistického tábora, vedeného Sovietskym sväzom. Radikálna zmena pomeru síl socializmu a kapitalizmu na medzinárodnej aréne v dôsledku druhej svetovej vojny, bratská pomoc a podpora Sovietskeho sväzu, využívanie jeho skúseností, vzájomná spolupráca — to všetko podstatne uľahčuje pracujúcim ľudovodemokratických krajín výstavbu základov socialistickej ekonomiky, urýchľuje tempo sociálnych premien. To je najdôležitejšia zvláštnosť, ktorú treba mať na pamäti pri skúmaní otázky tovarovej výroby v ľudovodemokratických krajinách.

Mnohosektorovosť hospodárstva ľudovodemokratických krajín, existencia troch základných foriem v národnom hospodárstve spôsobuje nevyhnutnosť zachovať tovarovú výrobu, výmenu, trhové vzťahy. Značná časť úhrnného spoločenského produktu prichádza v týchto krajinách do obehu vo forme tovarov, predáva sa za peniaze. V určitých hraniciach sa pripúšťa voľnosť súkromného obchodu pri rastúcej usmerňujúcej úlohe štátu. Ľudovodemokratický štát prihliada na to, že malé roľnícke hospodárstvo, hoci aj rodí v určitých podmienkach kapitalizmus, samo nie je kapitalistickým hospodárstvom, lebo sa zakladá na osobnej práci výrobcu tovarov. Pritom treba pamätať, že u roľníctva ľudovodemokratických krajín sa pre osobitosti jeho historického vývoja vyvinula neobyčajne silná zviazanosť so svojím pozemkom. Komunisticke a robotnícke strany týchto krajín v úsilí nenarušiť vzťahy robotníkov a roľníkov zachovali v prechodnom období súkromné vlastníctvo pôdy, čo komplikuje úlohu socialistického pretvorenia dediny a vytvára dodatočné ťažkosti v boji so živelnosťou trhu. Jednako však, tak ako v našej krajine, aj v ľudovodemokratických štátoch sa stotožňujú základné životné záujmy pracujúcich roľníkov so záujmami robotníckej triedy. Toto všetko poskytuje ľudovodemokratickému štátu možnosť ohraničiť tovarovú výrobu určitým rámcom, využiť ju pre upevnenie ekonomického spojenia socialistického priemyslu s roľníckym hospodárstvom proti kapitalistickým prvkom, ktoré sa rodia v prechodnom období z maloroľníckeho hospodárstva, postaviť tovarovú výrobu do služieb vecí výstavby socializmu.

Štátna moc v ľudovodemokratických krajinách začala s využívaním tovarovo-peňažných vzťahov už od prvých dní svojho jestvovania. Po skončení druhej svetovej vojny bolo hospodárstvo ľudovodemokratických krajín veľmi podlomené. Veľké škody utrpeli výrobné zariadenia, bol nedostatok surovín pre priemysel a potravín pre obyvateľstvo, priemyselná výroba klesla koncom vojny na 30—40% predvojnovovej úrovne. Kapitalisti a statkári sa pokúšali za aktívnej podpory amerických a anglických imperialistov využiť vzniknutú situáciu na to, aby kostlivou rukou hladu zahrdúsili nové spoločenské zriadenie. Buržoázia ovládala v tom období značnú časť priemyslu, mala vo svojich rukách takmer celý veľkoobchod a maloobchod, časť úverovej sústavy, mala svojich predstaviteľov v štátnom aparáte a, využívajúc to, viedla nemilosrdný útok na výdobytky ľudu. Jedným z hlavných smerov boja ľudových mäs vedených robotníckou triedou a jej stranou proti silám vnútornej reakcie bol v tom čase boj za kontrolu nad výrobou a rozdeľovaním tovarov. Úsekmi ostrého triedneho boja sa stali: obchod, obeh peňazí, úver a financie. Priemyselníci sabotovali opatrenia ľudovej moci zamerané na zvýšenie výroby; obchodníci schovávali tovary a usilovali sa stupňovať hlad po tovare v krajine. Kapitalistické elementy sa všemožne snažili stupňovať infláciu, vyhýbať sa plateniu daní, znehodnocovať menu ľudovodemokratických štátov, rozkladať ich peňažné hospodárstvo. Buržoáznonacionalistické skupiny — Míkolajczyka v Poľsku, Tatarescu v Rumunsku, Ferenca Nagya v Maďarsku, Petkova v Bulharsku — usilovali sa zmeniť vnútornú a zahraničnú politiku týchto krajín, orientovať ich na americký imperializmus a obnoviť kapitalizmus.

Z iniciatívy komunistických a robotníckych strán ľudová moc rozhodne potlačila vykorisťovateľské snahy buržoázie. V mnohých ľudovodemokratických krajinách komunistické a robotnícke strany zabezpečili rýchly prechod veľkých bánk a priemyselných podnikov, ktoré patrili nemeckofašistickým okupantom a s nimi spolupracujúcej veľkej buržoázii, do rúk štátu. Medzi základné opatrenia ľudovodemokratického zriadenia v tomto období patrí zavedenie ľudovej kontroly v priemysle, štátnych predpisov podmienok výroby najdôležitejších tovarov, ako aj zaopatrovania a rozdeľovania základných druhov surovín a potravín, zavedenie kontroly nad cenami a nad činnosťou bánk, kontroly nad veľkoobchodnými a vývoznodovoznými firmami, zavedenie jednorázových daní zo zisku a majetku veľkých vlastníkov, uskutočnenie peňažných reforiem.

Všetky tieto opatrenia umožnili ľudovej moci už od prvých mesiacov jej jestvovania aktívne pôsobiť na rozvoj hospodárstva, úspešne bojovať proti hospodárskej sabotáži a proti zámernej politike vytvárania hladu, ktorú uskutočňovala buržoázia.

Komunistické a robotnícke strany vychádzali z toho, že pevná mena je nevyhnutnou podmienkou úspešného rozvoja národného hospodárstva, a preto viedli rozhodný boj za prekonanie inflácie. Peňažné reformy uskutočnili v Poľsku a v Československu r. 1945, v Maďarsku a v Albánsku

r. 1946, v Bulharsku a v Rumunsku r. 1947. Opierajúc sa o priateľskú pomoc Sovietskeho sväzu a využívajúc jeho bohaté skúsenosti z upevňovania peňažného obehu, dokázala ľudová moc uskutočniť tieto peňažné reformy v krátkych termínoch bez toho, že by dostala zotročujúce pôžičky od imperialistických štátov. V dôsledku peňažných reforiem boli kapitalistické elementy mesta a dediny zbavené veľkej časti nahromadených prostriedkov.

Stabilizácia meny v ľudovodemokratických krajinách mala ohromný hospodársky a politický význam. Napomohla upevneniu ľudovodemokratického zriadenia a zvýšeniu životnej úrovne pracujúcich a vážne podlomila silu kapitalistických elementov.

Po uskutočnení peňažných reforiem sa buržoázii a jej agentom veľmi sťažilo uskutočňovanie rozličných špekulačných machinácií. Ľudová moc získala väčšiu možnosť na zavedenie skutočnej kontroly nad činnosťou kapitalistických elementov. Pevná mena vytvorila mocný podnet pre rozvoj nielen priemyselnej, ale aj poľnohospodárskej výroby, dovolila do značnej miery odstrániť disproporciu v cenách poľnohospodárskych a priemyselných tovarov. Roľníci začali priväzovať viac svojich výrobkov do mesta, kde mohli nakúpiť priemyselné tovary, poľnohospodársky inventár, hnojivá za prijateľné ceny. Hospodárske spojenie napomáhalo upevniť vzťah robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom.

Pre oslabenie a podlomenie hospodárskeho vplyvu kapitalistov a pre ohraničenie ich vykorisťovateľského úsilia mala veľký význam daňová politika ľudovej moci, založená na zásade značného zvýšenia daňového zaťaženia mestskej a dedinskej buržoázie a všemožného znižovania daní vyrubovaných pracujúcim. Bolo určené, že buržoázia musí platiť okrem normálnych daní aj rozličné mimoriadne dane s vysokými progresívnymi sadzbami: v Rumunsku mimoriadnu daň zo ziskov, dosiahnutých za roky druhej svetovej vojny, v Maďarsku dodatočnú dôchodkovú daň, v Československu mimoriadnu daň z prírastku na majetku, zo samého majetku atď.

Revolučné agrárne premeny pomohli ľudovodemokratickej moci ovládnuť tovarovo-peňažné vzťahy. Ľudová moc sa postarala o to, aby pôda, odobraná statkárom a odovzdaná pracujúcemu roľníctvu, nepadla do rúk kulakov. Za tým účelom zaviedli v ľudovodemokratických krajinách prísnu štátnu kontrolu nad zmluvami o predaji pôdy, o jej delení a prenajímaní do árendy. V Rumunsku je napr. zákonom dovolený predaj pôdy do súkromného vlastníctva len so súhlasom ministerstva pôdohospodárstva. V Maďarsku možno predaj pôdy len s povolením komisie okresnej pozemkovej správy, pričom výmera predávaného pozemku nesmie prevýšiť 2 holdy; pritom sa určuje, že kupovať a predávať pôdu môžu len roľníci, ktorí nevykorisťujú cudziu prácu. V ľudovodemokratických krajinách je silne obmedzené aj prenajímanie pôdy do árendy. Štát má pritom prednostné právo na kúpu i prenajatie pôdy. Pôda teda prestala byť do značnej

miery obyčajným predmetom kúpy a predaja, akým je v buržoáznej spoločnosti.

Ďalej treba mať na pamäti, že už v prvej etape rozvoja ľudovodemokratických krajín bol v ich hospodárstve viac alebo menej silný štátny sektor, keďže do štátneho vlastníctva prešli priemyselné podniky a statkárske hospodárstva, konfiškované vojnovým zločincom a osobám, ktoré spolupracovali s fašistickými okupantmi. Je, pravda, prirodzené, že v tomto sektore slúžili tovarovo-peňažné vzťahy veci výstavby novej spoločnosti, „pôsobili“ v záujme pracujúcich proti kapitalistom a feudálnym prežitkom.

Takto, v prvom období existencie ľudovodemokratického zriadenia urobila ľudová moc prvé kroky na premenu tovaru a peňazí z nástrojov buržoázie na nástroje výstavby novej spoločnosti. V tej miere, ako sa tovarovo-peňažné vzťahy využívali proti kapitalistom a statkárom v záujme pracujúcich más, menila sa aj sama povaha týchto vzťahov.

Rozbor opatrení, ktoré urobila ľudovodemokratická moc v prvom období svojej existencie v oblasti tovarovo-peňažných vzťahov, ukazuje, že všetky tieto opatrenia boli dôležitou súčasťou strategického plánu komunistických a robotníckych strán, zameranou na dovŕšenie buržoáznodemokratickej etapy revolúcie a na jej prerastanie do socialistickej revolúcie.

* * *

Riešenie úloh prvej etapy revolúcie tesne priviedlo robotnícku triedu európskych ľudovodemokratických krajín k druhej etape — k socialistickej etape revolúcie. V priebehu napätého boja robotnícka trieda plne odstránila predstaviteľov buržoázie a jej agentov — pravičiarskych socialistov od riadenia štátu, vybojovala politickú moc a stala sa vládnuťou triedou. Od toho času ľudovodemokratické štátne zriadenie začalo plniť funkcie diktatúry proletariátu.

Opierajúc sa o zákon záväzného súladu medzi výrobnými vzťahmi a charakterom výrobných síl, robotnícka trieda ľudovodemokratických krajín za aktívnej podpory pracujúceho roľníctva znárodnila veľký a stredný priemysel, banky, nerastné bohatstvá a dopravu a o niečo neskoršie aj zahraničný obchod. Znárodnenie základných výrobných prostriedkov bolo najvýznamnejším revolučným opatrením, ktoré vytvorilo ekonomické predpoklady pre vybudovanie základov socialistickeho hospodárstva. Znárodnenie zlomilo hospodársku moc buržoázie, zbavilo ju vládnučích pozícií v hospodárstve, odovzdalo rozhodujúce pozície v národnom hospodárstve do rúk robotníckej triedy. Znárodnenie znamenalo nahradenie starých výrobných vzťahov, založených na súkromnom vlastníctve, novými, socialistickými výrobnými vzťahmi, založenými na štátnom, celonárodnom vlastníctve. V hospodárstve ľudovodemokratických krajín vznikol a začal sa rýchlo rozvíjať a upevňovať socialistický sektor, ktorý hneď zaujal vedúce postavenie v celom národnom hospodárstve.

Dnes je socialistický sektor v európskych ľudovodemokratických krajinách nielen vedúcim, ale aj prevládajúcim sektorom v národnom hospodárstve. Socialistický sektor teraz výlučne vládne vo veľkom a strednom priemysle, v doprave, v úverovej sústave, vo vnútornom veľkoobchode a v zahraničnoobchodnom obrate. Veľká časť maloobchodného obratu sa tiež nachodí v rukách štátu a spotrebných družstiev. Podstatne sa upevnili pozície socialistického sektoru v poľnohospodárstve. V poľnohospodárstve väčšiny ľudovodemokratických krajín však naďalej prevláda súkromné hospodárstvo.

Malotovarový sektor zahrňuje v sebe hospodárstva miliónov malých dedinských vlastníkov a státisícov mestských živnostníkov a remeselníkov. Kapitalistický sektor, ktorého sféra sa nepretržite zužuje, predstavuje v súčasnom období v ekonomike ľudovodemokratických krajín kulactvo, poslednú, ešte však dost početnú vykorisťovateľskú triedu. V meste sa v tomto sektore zachováva časť maloobchodného obratu a malého priemyslu. Buržoázia nachádza aktívnu podporu a ochranu vo vládnúcich kruhoch kapitalistických krajín. Tovarová malovýroba je v ľudovodemokratických krajinách schopná rodiť kapitalizmus. Je preto celkom zákonité, že v týchto krajinách prebieha súčasne s rýchlym rastom socialistického hospodárstva a s obmedzovaním sféry kapitalistického hospodárstva vyostrovanie triedneho boja.

V miere, do akej sa upevňujú a rozvíjajú socialistické formy hospodárstva, vytvárajú sa v ľudovodemokratických krajinách ekonomické podmienky pre pôsobenie nových objektívnych zákonov — ekonomických zákonov socializmu. V oblasti priemyslu a dopravy v európskych ľudovodemokratických krajinách výrobné vzťahy v podstate zodpovedajú už charakteru výrobných síl. Ale plný súlad medzi výrobnými vzťahmi a charakterom výrobných síl sa tu dosiahne až po víťazstve socializmu aj v poľnohospodárstve.

Zároveň so vznikom socialistického sektoru začal v ekonomike ľudovodemokratických krajín pôsobiť základný ekonomický zákon socializmu.

Komunistické a robotnícke strany sa riadia požiadavkami tohto zákona a postupne uskutočňujú politiku socialistickej industrializácie a bojujú za socialistické pretvorenie poľnohospodárstva. V miere, do akej sa dosahujú úspechy vo výstavbe nového života, rozširuje sa v ľudovodemokratických krajinách sféra pôsobenia základného ekonomického zákona socializmu. Pôsobenie tohto zákona bezprostredne určuje rozvoj rýchlo rastúceho socialistického sektoru. Tento zákon vplýva súčasne na tovarovú malovýrobu, keďže sa čoraz väčšia časť jej výroby vymieňa za výrobu socialistického priemyslu a keďže socialistické mesto čoraz aktívnejšie udáva smer vývinu poľnohospodárstva.

Podstatnú úlohu v hospodárstve ľudovodemokratických štátov hrá zákon plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva. Odražom požiadaviek tohto zákona sú perspektívne plány výstavby základov so-

cializmu, celá plánovacia činnosť ľudovodemokratických štátov, zameraná na rozmach blahobytu a kultúry nás, na vybudovanie socialistickej spoločnosti.

V prechodnom období, keď jestvuje niekoľko sociálno-ekonomických sektorov, zachovávajú sa popri nových ekonomických zákonoch, ktoré vznikajú na základe nových ekonomických podmienok, na základe nastolenia socialistických foriem hospodárstva, aj niektoré staré ekonomické zákony. K nim patrí aj zákon hodnoty.

Zákon hodnoty je objektívny ekonomický zákon, ktorý pôsobí tam, kde je tovarová výroba. V prechodnom období sa rodí tento zákon, práve tak ako aj sama tovarová výroba, z mnohosektorovosti hospodárstva. Po víťazstve socializmu je nevyhnutnosť tovarovej výroby a v dôsledku toho aj pôsobenia zákona hodnoty podmienená existenciou dvoch základných foriem socialistickej výroby: štátnej, t. j. celonárodnej formy a družstevnej, skupinovej formy. Je prirodzené, že tovarová výroba za socializmu sa líši od tovarovej výroby v prechodnom období. Za socializmu má tovarová výroba do činenia v podstate s tovarmi zjednotených socialistických výrobcov, sféra jej pôsobenia je ohraničená predmetmi osobnej potreby a nijako sa nemôže vyvinúť na kapitalistickú výrobu.

V ľudovodemokratických krajinách pôsobí zákon hodnoty v súčasnej dobe v podmienkach ekonomiky prechodného obdobia. Keďže každé individuálne roľnícke hospodárstvo je tovarovým hospodárstvom, je prirodzené, že objektívnym zákonom, ktorý riadi toto hospodárstvo, je zákon hodnoty. Spojenie súkromného roľníka so socialistickým priemyslom sa uskutočňuje v ľudovodemokratických krajinách na základe obratu tovarov, prostredníctvom trhu, prostredníctvom kúpy a predaja za peniaze, zachovávajú sa teda vzťahy, založené na zákone hodnoty. Pôsobenie tohto zákona sa vzťahuje na všetky spoločensko-ekonomické sektory — na súkromnokapitalistický, na malotovarový a na socialistický — keďže v každom z nich existuje tovarová výroba.

So zmenou výrobných vzťahov, so zmenou obsahu a formy vlastníctva výrobných nástrojov a výrobných prostriedkov v ľudovodemokratických krajinách mení sa aj charakter tovarovej výroby, jej úloha v ekonomickom živote spoločnosti. V každom z troch sektorov sú preto sféra aj výsledky pôsobenia zákona hodnoty odlišné.

V socialistickom sektore hospodárstva ľudovodemokratických krajín je tovarová výroba založená na spoločenskom vlastníctve, rozvoj tovarovej výroby je podriadený požiadavkám základného ekonomického zákona socializmu. V tomto sektore nepôsobí ekonomický zákon kapitalizmu — zákon konkurencie a anarchie vo výrobe. Pracovná sila tu už nie je tovarom, vykorisťovanie človeka človekom tu neexistuje. V týchto podmienkach nemôže zákon hodnoty rodiť kapitalistické výrobné vzťahy. Zákon hodnoty nemôže v socialistickom sektore vystupovať ani v úlohe regulátora výroby, lebo tento zákon tu neurčuje proporcie pri rozdeľovaní práce a

výrobných nástrojov medzi výrobnými odvetviami. Tieto proporcie určujú požiadavky zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva, ktorý umožňuje plánujúcim orgánom ľudovodemokratických krajín správne plánovať spoločenskú výrobu v tomto sektore.

Toto všetko však neznamená, že je vylúčené podstatné pôsobenie zákona hodnoty na sféru socialistickej výroby. Na nahradenie vynaloženej pracovnej sily v socialistickej podniku treba spotrebné výrobky. Tieto výrobky sa prenášajú zo sféry výroby do sféry spotreby cez kúpu a predaj, cez sféru tovarového obehu, v ktorej pôsobí zákon hodnoty, a to vyvoláva nevyhnutnosť vypočítavať mzdu a tak aj všetky ostatné výdavky na socialistickú výrobu v peňažnej forme.

Keďže práca, vynaložená na výrobu, nemeria sa priamo — v pracovnom čase, ale prostredníctvom hodnoty a jej foriem, pre ľudovodemokratické štáty majú aktuálny význam otázky úrovne a skladby vlastných nákladov na výrobu, vzájomného vzťahu produktivity práce a mzdy, úrovne a štruktúry cien celej výroby. Je to tým dôležitejšie, že časť výroby socialistickej podniku v európskych ľudovodemokratických krajinách sa vyrába zo surovín, dodávaných súkromnými výrobcami. Napr. roľníci dodávajú priemyslu také druhy surovín, ako bavlnu, ľan, zemiaky, konope a i. V tomto všetkom sa prejavuje pôsobenie zákona hodnoty na sféru výroby. Okrem toho, čím vyšší je mzdový fond osôb, zamestnaných v socialistickej sektore, tým väčší je platenia schopný dopyt, ktorému musia zodpovedať príslušné masy tovarov. Pri plánovaní mzdových fondov nemožno teda neprihliadať na pôsobenie zákona hodnoty vo sfére obehu.

Ohľad na pôsobenie zákona hodnoty na výrobu nachádza svoj odraz v chozrasčotnej organizácii vedenia podnikov v socialistickej sektore hospodárstva. Pomocou chozrasčotu dosahuje ľudovodemokratický štát znižovanie vynakladanej spoločenskej práce na jednotku výroby, stimuluje plnenie a prekračovanie národohospodárskych plánov.

V socialistickej sektore plní zákon hodnoty funkciu regulátora v určitých hraniciach len vo sfére obehu tovarov. To neznamená voľnú hru cien, ale len to, že pri určovaní cien tovarov, vyrábaných v štátnych podnikoch, musia plánujúce orgány ľudovodemokratických krajín prihliadať na veľkosť hodnoty týchto tovarov, na dopyt obyvateľstva a na možnosti jeho krytia.

Trochu oddelene stojí vo vzťahu k pôsobeniu zákona hodnoty tá časť výroby socialistickej sektora ľudovodemokratických krajín, ktorá sa vyrába v podnikoch družstevného typu. Kým tovary štátnych podnikov sú majetkom ľudovodemokratického štátu a dostávajú sa k obyvateľstvu predajom za plánované ceny, tovary podnikov družstevného typu sú majetkom obmedzenej skupiny osôb. Časť tovarovej masy týchto podnikov sa dostáva do obratu za štátom určené výkupné a nákupné ceny. Ale značná časť tovarov, ktorá ostáva po splnení povinností, ide na tzv. voľný trh, kde sa aj predáva za živelne vytvorené ceny (hoci okolnosť, že štát

predáva svoje tovary za pevné ceny, vyvíja určitý vplyv na trh). Preto je nepochybné, že pôsobenie zákona hodnoty na túto časť socialistického sektoru je hlbšie a silnejšie ako na jeho základnú časť, ktorú predstavujú štátne podniky.

V malotovarovom a kapitalistickom sektore ekonomiky európskych ľudovodemokratických krajín spočíva tovarová výroba na súkromnom vlastníctve výrobných nástrojov a prostriedkov a vo veľkej miere podlieha živelnosti trhu. Tu je zákon hodnoty živelným regulátorom výroby i obehu tovarov. V ľudovodemokratických krajinách pôsobí zákon hodnoty na veľkú časť poľnohospodárskej výroby. V týchto sektoroch výrobcovia nie sú medzi sebou spoločensky spojení bezprostredne, ale prostredníctvom výmeny výrobkov práce na trhu. Vo sfére tovarovej malovýroby môže pôsobenie zákona hodnoty zrodiť kapitalistické prvky. Avšak tak v malotovarovom, ako aj v kapitalistickom sektore je pôsobenie zákona hodnoty v ľudovodemokratickom zriadení ohraničené.

Komunistické a robotnícke strany, ľudová moc, opierajúc sa o rozhodujúce ekonomické pozície, uskutočňujú politiku aktívneho pôsobenia na vývin malotovarového a kapitalistického hospodárstva.

V pomere k malému a strednému vlastníkovi spočíva politika ľudovej moci v upevnení zväzku medzi socialistickým priemyslom mesta a roľníckym hospodárstvom dediny, v každodennej pomoci hospodárstvu pracujúceho roľníka. Robotnícka trieda presviedča roľníkov na podklade ich vlastných skúseností, že je nevyhnutné, aby sa postupne zriekli drobného, individuálneho hospodárenia a dobrovoľne sa zjednotili do veľkých hospodárstiev, ktoré sa zakladajú na kolektívnej práci a strojovej technike. Takto robotnícka trieda odtráha pracujúceho roľníka od buržoázie, zbavuje kapitalistickú triedu živnej pôdy a pomáha roľníkovi nastúpiť cestu socialistického rozvoja, jedínú cestu, ktorá mu otvára možnosť blahobytného života.

V pomere ku kapitalistickým prvkom spočíva politika ľudovej moci v danej etape v obmedzovaní ich rastu, v postupnom vytláčaní a politickej izolácii týchto prvkov.

Čím rýchlejšie sa v ľudovodemokratických krajinách rozširuje socialistický sektor hospodárstva, tým úspešnejšie sa rieši úloha postupne premeniť mnohosektorovú ekonomiku prechodného obdobia na socialistickú ekonomiku. Búrliivy rast socialistického sektora dáva ľudovej moci možnosť, aby plnšie ovládla tovarovú výrobu a prispôsobila ju potrebám výstavby novej spoločnosti. Neustále rozširovanie sféry pôsobenia základného ekonomického zákona socializmu a zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva a hospodárska politika ľudovodemokratického štátu ohraničujú sféru pôsobenia zákona hodnoty v prechodnom období a podriaďujú ho požiadavkám základného ekonomického zákona socializmu.

V ľudovodemokratických krajinách je dnes vylúčené zo sféry tovarovej výroby prevažné množstvo výrobných prostriedkov, ktoré vyrábajú štátne

podniky. Ludový štát, keď odovzdáva (formálne prostredníctvom kúpy a predaja) výrobné nástroje — stroje a strojové zariadenia — jedného socialistického podniku druhému, nestráca vlastnícke právo na tieto výrobné nástroje. Vedúci štátnych priemyselných podnikov, štátnych majetkov, STS sú len zmocnencami ľudovodemokratického štátu pre využitie výrobných prostriedkov, ktoré im boli odovzdané v súlade so štátnym plánom. V dôsledku rozvoja ťažkého priemyslu sa objem tovarovej výroby v socialistickom sektore ľudovodemokratických krajín relatívne znižuje, hoci absolútne rastie. Keďže kúpa a predaj pôdy sú v ľudovodemokratických krajinách prísne obmedzené, aj tento dôležitý výrobný prostriedok poľnohospodárstva vypadol zo sféry tovarového obehu.

V ľudovodemokratických krajinách sú výrobné prostriedky tovarmi len vtedy, keď sa realizujú na zahraničných trhoch a keď sa niektoré druhy výrobných nástrojov predávajú súkromným tovarovým výrobcom, ako aj podnikom družstevného typu.

Sféra pôsobenia zákona hodnoty ako živelného regulátora je oveľa užšia ako sféra tovarovej výroby. Zákon hodnoty nie je regulátorom v oblasti výroby predmetov osobnej spotreby v socialistickom sektore. Rozšírenie socialistického sektora v meste a na dedine a zúženie malotovarového, najmä však kapitalistického sektora, nevedú ku zmenšeniu sféry tovarovej výroby, ale spôsobujú, že sa neustále zužuje sféra pôsobenie zákona hodnoty ako živelného regulátora výroby. Pokiaľ ide o oblasť tovarového obehu, ktorého regulátorom je zákon hodnoty, aj tu sa jeho živelné pôsobenie stále silnejšie obmedzuje zákonom plánovitého proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva a neustálym vzrastaním regulujúcej úlohy ľudového štátu.

Zákon hodnoty neurčuje už teda celý súhrn spoločensko-ekonomických vzťahov v ľudovodemokratických krajinách. Je podriadený požiadavkám základného ekonomického zákona socializmu, avšak ešte vystupuje ako živelný regulátor v značnej časti poľnohospodárskej výroby týchto krajín.

* * *

Robotnícka trieda ľudovodemokratických krajín využíva tovarovo-peňažné vzťahy predovšetkým na upevnenie ekonomického zväzku medzi socialistickým priemyslom a malým individuálnym hospodárstvom, ako aj na zosilnenie vedenia tohto hospodárstva a na jeho postupnú socialistickú prestavbu. Robotnícka trieda ľudovodemokratických krajín tým, že odtrhá pracujúce roľníctvo od kulactva, zabezpečuje úspech svojej politiky obmedzovania a vytlačovania kapitalistických prvkov. Tým zároveň rieši vo svoj prospech otázku „kto z koho“, ktorá nevyhnutne vyplýva z antagonistickeho protirečenia medzi proletariátom a buržoáziou.

Riešeniu týchto otázok je podriadená najmä cenová, daňová a úverová politika ľudovej moci. V tomto smere pôsobí celý systém opatrení na rozšírenie tovarového obratu medzi mestom a dedinou, ktorý systém

podporuje rozvoj zásobovacích a odbytových družstiev a prechod k družstvám výrobného typu.

Komunistické a robotnícke strany, vytyčujúc tie alebo oné úlohy pri využívaní tovarovo-peňažných vzťahov, trpezivo prihliaďajú k špecifickým podmienkam rozvoja každej ľudovodemokratickej krajiny, predovšetkým však k úrovni rozvoja výrobných síl a k vzájomnému vzťahu triednych síl v meste a na dedine. Vzájomný vzťah všetkých týchto činiteľov určuje v každej danej chvíli veľkosť vytýčených úloh a čas, za ktorý majú byť vyriešené.

Triedny nepriateľ využíva každú možnosť, aby zmaril cenovú politiku ľudovodemokratickej moci a znovu postavil roľníctvo proti robotníckej triede.

Teraz už odhalení nepriatelia ľudu, ktorí sa votreli do vedúcich orgánov niektorých komunistických a robotníckych strán ľudovodemokratických krajín, snažili sa využiť existenciu tovarovej výroby v týchto krajinách v záujme kapitalistických živlov na to, aby zmarili socialistickú výstavbu. Napr. v Rumunsku zatajili nepriateľské živly v štátnom a straníckom aparáte viac ako polovicu kulackých hospodárstiev pred zdanením a plnením dodávok, čím vážne poškodili politiku obmedzovania a vytlačovania kulakov. Pri štátnom výkupe a koncentrácii poľnohospodárskej výroby bezdôvodne zvyšovali ceny, čo viedlo k obohateniu bohatých a kulackých vrstiev na dedine na úct štátu. V Poľsku gomulkovci vsadili na rozmach kulackého hospodárstva, na neviazanú živelnosť trhu a bojovali proti zosilneniu regulujúcej úlohy ľudového štátu v oblasti tovarového obratu medzi mestom a dedinou. Komunistické a robotnícke strany odhalili nepriateľov ľudu a nastúpili do rozhodujúceho boja na odstránenie zhubných následkov nepriateľskej činnosti, ktorá bola zameraná na oslabenie zväzku robotníkov a roľníkov a na obnovenie kapitalizmu.

Aby sa v rukách štátu sústredilo veľké množstvo poľnohospodárskych výrobkov, potrebných pre priemysel a zásobovanie mestského obyvateľstva, zaviedli v ľudovodemokratických krajinách systém povinných dodávok týchto výrobkov za pevné ceny. Dodávkové normy poľnohospodárskych výrobkov štátu sú prísne diferencované podľa typu hospodárstva. Systém dodávok sa buduje tak, aby v nijakom prípade nepodlomil osobnú zainteresovanosť roľníkov na zvýšení poľnohospodárskej výroby. Ľudový štát zároveň dáva roľníctvu široké možnosti realizovať prebytky výroby za ceny, vytvárajúce sa na voľnom trhu.

Ľudovodemokratická moc sa stará o to, aby nevznikli „nožnice“ medzi cenami priemyselných a poľnohospodárskych tovarov.

V ľudovodemokratických krajinách podporuje rozšírená metóda kontraktácie poľnohospodárskych, predovšetkým technických plodín, ako aj dobytky rozvoj poľnohospodárskej výroby a upevňuje zväzok medzi mestom a dedinou. Metóda kontraktácie, mimoriadne výhodná pre roľníctvo, slúži ľudovému štátu ako nástroj plánovitého pôsobenia na rozvoj sú-

kromného individuálneho hospodárstva. Kontraktácia odstraňuje voľnú hru cien poľnohospodárskych surovín a aktívne napomáha rozvoju tovarového obratu medzi štátnym priemyslom a poľnohospodárstvom na zmluvných zásadách.

Pri raste tovarového obratu medzi mestom a dedinou hrajú podstatnú úlohu zásobovacie a odbytové družstvá, ktoré sa v európskych ľudovodemokratických krajinách, vďaka každodennej podpore štátu, široko rozvinuli. Družstvá dodávajú veľké množstvo surovín a potravín a zásobujú dedinu priemyselnými tovarmi.

Prostredníctvom zásobovacieho a odbytového družstevníctva ľudový štát vytvára bezprostredné spojenie s miliónmi tovarových malovýrobcov a tak uzatvára kanály kulakom pre využitie sféry výmeny medzi mestom a dedinou pre svoje koristnícke záujmy. Rozvoj zásobovacieho a odbytového družstevníctva, ako aj sústavy kontraktácie poľnohospodárskych plodín uľahčujú pracujúcim roľníkom cestu k združstevneniu výroby.

Úspešný priemyselný rozvoj ľudovodemokratických krajín umožňuje nepretržite zlepšovať zásobovanie dediny traktormi a modernými poľnohospodárskymi strojmi. Začiatkom roku 1953 bolo v týchto krajinách vyše 1300 štátnych strojových a traktorových staníc s desiatkami tisícov traktorov a tisíckami kombajnov. Pracujúce roľníctvo ľudovodemokratických krajín sa na vlastných skúsenostiach presvedča o nesporných prednostiach kolektívneho veľkohospodárstva, založeného na strojovej technike, oproti malým individuálnym hospodárstvám, založeným na ručnej práci, a čoraz ochotnejšie sa dáva na cestu výrobného družstevníctva. Socialistický sektor zaujal už pevné pozície v poľnohospodárskej výrobe ľudovodemokratických krajín. R. 1953 zahrnoval v Československu 38% všetkej ornej pôdy, v Poľsku vyše 17%, v Bulharsku 60%, v Maďarsku 37%, v Rumunsku 21% a v Albánsku 6%.

Postupne so zväčšovaním počtu výrobných družstiev a rastom ich trhovej výroby vzrastá aj vplyv plánovitých zásad v tovarovom obrate medzi poľnohospodárstvom a priemyslom. Zväčšuje sa podiel výrobných družstiev na štátnych dodávkach a na družstevnom nákupe, ako aj na dodávkach poľnohospodárskych tovarov na voľný trh. Súkromný roľnícky obchod je postupne nahradzovaný obchodom výrobných poľnohospodárskych družstiev, ktorý menej podlieha živelnosti trhu a dopĺňa štátny maloobchodný tovarový obrat.

Ako na to upozorňujú uznesenia vedúcich orgánov niektorých komunistických a robotníckych strán a prejavy ich vedúcich činiteľov, v celom rade ľudovodemokratických krajín popri úspešnom riešení úloh industrializácie nevenovali vždy potrebnú pozornosť rozvoju poľnohospodárstva a potrebám pracujúceho roľníctva. Okolnosť, že sa nedostatočne prizeralo na požiadavky zákona plánovitého proporcionálneho rozvoja viedla k tomu, že v niektorých ľudovodemokratických krajinách vznikla disproporcja medzi dosiahnutou úrovňou poľnohospodárskej výroby na jednej strane a

rýchlo rastúcimi potrebami poľnohospodárskych surovín pre priemysel a potravín pre obyvateľstvo na strane druhej. Aby v čo najkratšom čase odstránili zaostávanie poľnohospodárskej výroby, komunistické a robotnícke strany a ľudovodemokratické vlády vypracovali a uskutočňujú rozsiahle programy opatrení na rozvoj poľnohospodárstva. Tieto programy berú do úvahy základné záujmy pracujúcich roľníkov a zvláštnosti v ich ekonomickom postavení. Ľudová moc široko využíva tovarovo-peňažné vzťahy, aby zvýšila zainteresovanosť individuálne hospodáriacich roľníkov a roľníkov zjednotených vo výrobných družstvách, na rozvoji poľnohospodárstva. Medzi uskutočňovanými opatreniami dôležitú úlohu hrá finančná a úverová pomoc roľníctvu, ako aj zníženie sadzieb daňového zataženia a noriem povinných dodávok poľnohospodárskych výrobkov. Výnos Prezídia ľudového zhromaždenia v Bulharsku značne znížil dane z dôchodkov individuálnych roľníkov, ako aj členov pracovných poľnohospodárskych družstiev. V Albánsku prijali uznesenie o zrušení záväzkov roľníkov, vyplývajúcich zo štátnych dodávok obilia, mäsa, vlny a vajec v období 1949 až 1952. Ľudová moc v Rumunsku oslobodila r. 1953 veľkú časť individuálnych roľníckych hospodárstiev a výrobných družstiev od povinných dodávok poľnohospodárskych výrobkov, naturálnych odmien za prácu STS a od záväzkov z pôžičiek za uplynulé roky. Komunistické a robotnícke strany uskutočňujú aj rad významných opatrení na zlepšenie systému štátnych dodávok poľnohospodárskych výrobkov.

Rozširuje sa objem investícií do poľnohospodárstva ľudovodemokratických krajín. V Československu sa len r. 1953 zvýšili investície do poľnohospodárstva na 665 mil. korún a štátne úvery jednotným roľníckym družstvám na miliardu korún. V Rumunsku určili pre potreby poľnohospodárstva v rokoch 1953—1955 asi 6 miliárd leiov, čo viac ako dvojnásobne prevyšuje investície v rokoch 1950—1952; kolektívne hospodárstva dostanú r. 1954 úver v sume 100 mil. leiov a r. 1955 200 mil. leiov.

II. sjazd Poľskej zjednotenej robotníckej strany načrtol rozsiahly program rozvoja poľnohospodárskej výroby. Tento program predvída značné zväčšenie štátnej pomoci dedine. Výroba poľnohospodárskych strojov sa má r. 1955 zväčšiť v porovnaní s rokom 1953 viac ako dvakrát. Poľskí roľníci dostanú oveľa viacej umelých hnojív, ako hocikedy predtým. Podstatne sa rozširuje objem investícií v poľnohospodárstve. Sjazd poukázal na nevyhnutnosť zväčšiť v rokoch 1954—55 úrodu obilnín v krajine na 12 mil. ton. Rýchly rast poľnohospodárskej výroby umožňuje prudko zvýšiť zásobovanie obyvateľstva spotrebnými tovarmi.

Opatrenia uskutočňované v ľudovodemokratických krajinách vytvárajú nové stimuly pre rozmach výrobných síl poľnohospodárstva a upevňujú vzťah medzi robotníckou triedou a roľníctvom, tento základ ľudovodemokratického režimu.

Pri plnení načrtnutého programu rýchleho rozvoja poľnohospodárstva pripisujú komunistické a robotnícke strany v ľudovodemokratických kra-

jinách významnú úlohu organizačnému, hospodárskemu a politickému upevneniu existujúcich výrobných poľnohospodárskych družstiev a vytvorení priaznivých podmienok pre ďalší rozvoj výrobného družstevníctva na dedine. Socialistickou prestavbou poľnohospodárstva v ľudovodemokratických krajinách sa prekonáva základné protirečenie prechodného obdobia: protirečenie medzi socialistickým veľkopriemyslom v meste a drobným súkromným hospodárstvom na dedine.

Ľudová moc využíva tovarovú výrobu s príslušnými tovarovými a peňažnými kategóriami na všestranný rozvoj štátneho a družstevného obchodu, v záujme rastu reálnej mzdy robotníkov a zamestnancov a reálnych dôchodkov pracujúcich roľníkov. Tovarovo-peňažné vzťahy predstavujú dôležitý nástroj ľudovodemokratického štátu v boji za neustály vzrast blahobytu pracujúcich.

V európskych ľudovodemokratických krajinách jestvuje dnes niekoľko svojím charakterom rozličných zdrojov, ktoré nasycujú sféru tovarového obratu, a niekoľko foriem obchodu, ktoré zodpovedajú týmto zdrojom. Je to predovšetkým štátny a družstevný obchod, ktorý predstavuje socialistický sektor vo sfére tovarového obehu. V niektorých ľudovodemokratických krajinách sa do istej miery rozvinul obchod výrobných poľnohospodárskych družstiev (analogický kolchoznému obchodu SSSR), pričom význam tohto druhu obchodu bude vzrastať postupne ako sa budú upevňovať pozície socializmu na dedine.

Súkromný obchod v tovarovom obrate ľudovodemokratických krajín sa rozpadá na dva druhy: na kapitalistický obchod a na obchod tovarových malovýrobcov. Prvý druh súkromného obchodu, kapitalistický mestský obchod, celkom mizne, lebo nevydrží súťaženie so štátnym a družstevným obchodom. Jeho podiel v tovarovom obrate ľudovodemokratických krajín je dnes asi jedno percento. Základným druhom súkromného obchodu je predaj individuálne hospodáriacich roľníkov, ktorí na trhoch a jarmokoch ponúkajú prebytky svojej výroby.

Kým ľudový štát bezprostredne vplýva na socialistický obchod (ceny, objem predaja i smer tovarových dodávok určuje plán), súkromný obchod sa rozvíja živelne. Napriek tomu ľudovodemokratický štát neobmedzuje súkromný bazárový obchod, na ktorom v podstate predávajú malí a strední výrobcovia tovarov. Naopak, vytvára všetky podmienky pre ďalší rozvoj tohto obchodu, ktorý predstavuje dôležitý zdroj zásobovania mestského obyvateľstva potravinami. Súčasne ľudová moc prostredníctvom socialistického obchodu, tovarových más, ktoré dáva do obratu za pevné ceny, zosilňuje svoj vplyv na súkromný obchod a odstraňuje z neho duch špekulácie.

Komunistické a robotnícke strany i ľudová moc sa neustále starajú o rast tovarového obratu, o rozšírenie sortimentu a zlepšenie kvality tovarov predávaných obyvateľstvu, o rozšírenie obchodnej siete a o zvýšenie kultúry obsluhovania kupujúcich.

V prvých rokoch existencie ľudovodemokratických krajín ľudová moc, ktorá ešte nemala k dispozícii dostatočné zdroje potravín a priemyselných tovarov, nemohla zrušiť prídellový systém. Systém prídellového zásobovania bol nevyhnutný na to, aby usmernil obmedzené fondy na uspokojenie prvoradých potrieb obyvateľstva, aby zabezpečil základnými potravinárskymi a priemyselnými tovarmi potreby robotníkov a zamestnancov a obmedzil na minimum škodlivé dôsledky špekulácie na tzv. čiernom trhu. Ľudová moc pritom však vždy hľadela na lístkový systém ako na prechodné opatrenie, ktoré neumožňuje dostatočne zabezpečiť rastúce potreby pracujúcich. Lístkový systém nepodnecuje rozvíjanie tovarového obratu, znižuje význam mzdy a iných peňažných dôchodkov obyvateľstva a tým znižuje materiálnu zainteresovanosť pracovníka na výsledkoch svojej práce.

Na podklade všeobecného rozmachu národného hospodárstva, rastúcej výroby predmetov ľudovej spotreby a rozvoja poľnohospodárstva skoro všetky ľudovodemokratické krajiny mohli do dnešného dňa zrušiť lístkový zásobovací systém. Zrušenie prídellov podporuje a upevňuje socialistický princíp odmeňovania podľa množstva a kvality vynaloženej práce. Prechod k rozvinutému voľnému obchodu sprevádzajú opatrenia na upevnenie kúpnej sily meny ľudovodemokratických krajín. Všestranný rozvoj výroby a zníženie vlastných nákladov výroby umožňuje ľudovej moci sústavne znižovať ceny.

Úspechy v oblasti hospodárskej výstavby dovolili zrušiť koncom roku 1951 lístkový systém v Maďarsku. Dvoma zníženiami cien v rokoch 1953—1954 ušetrilo obyvateľstvo tejto krajiny ročne 1700 mil. forintov. Začiatkom roku 1952 uskutočnili peňažnú reformu a zníženie cien v Rumunsku. V máji 1952 uskutočnili peňažnú reformu a celkom odstránili systém prídellového zásobovania v Bulharsku. V posledných dvoch rokoch tu štyri razy znížili ceny, čím obyvateľstvo ročne získalo sumu vyše 3 miliardy levov. V januári 1953 odstránili lístkový systém zásobovania potravinárskymi tovarmi v Poľsku, stanovili nový pomer medzi cenami poľnohospodárskych a priemyselných tovarov a zvýšili mzdy o 15—40%. 1. júna 1953 uskutočnili peňažnú reformu, zrušili lístkový systém a zaviedli jednotné štátne maloobchodné ceny potravinárskych a priemyselných tovarov v Československu. Takto odstránili rozdiely medzi nízkymi prídellovými cenami a vysokými komerčnými cenami. Odvtedy v krajine trikrát znížili ceny, čo znamenalo pre obyvateľstvo veľkú úsporu.

Peňažné reformy z rokov 1951—1953 podstatne upevnili peňažný obeh v ľudovodemokratických krajinách, stanovili pevný zlatý obsah peňažných jednotiek. Na rozdiel od reforiem rokov 1945—1947 reformy z rokov 1951—1953 sa uskutočnili v podmienkach, keď prevládal socialistický sektor v ekonomike krajiny a pre menu ľudovodemokratických krajín bol už vytvorený solídny základ. Robotníci, roľníci a zamestnanci dostali pevné peniaze, ktorých kúpna sila nepretržite rastie. Peňažné reformy podporujú

zvyšovanie produktivity práce, rast výroby i zníženie vlastných nákladov a rozšírenie tovarového obratu; zlepšujú materiálne postavenie pracujúcich a podrážajú nohy špekulantom-kapitalistom, ktorým odnímajú peňažné prostriedky nahromadené nezákonnou cestou.

Ludovodemokratické krajiny dosiahli významné úspechy vo všetkých oblastiach ekonomiky, počítajúc sem aj oblasť tovarového obratu. Napriek tomu bolo by dnes ešte predčasné tvrdiť, že tieto krajiny už dosiahli potrebnú úroveň výroby a zásobovania obyvateľstva tovarmi ľudovej spotreby. Ako na to poukazujú vládne uznesenia a rezolúcie komunistických a robotníckych strán v rade ľudovodemokratických krajín, objem obchodu niektorými priemyselnými a potravinárskymi tovarmi ešte stále zaostáva za rýchlo rastúcim dopytom pracujúcich; nedostatky v oblasti obchodu nepatria ešte minulosti. Komunistické a robotnícke strany usmerňujú úsilie a tvorivú energiu ľudu na odstránenie týchto nedostatkov. Riešia mimoriadne vážne otázky spojené so zvýšením blahobytu pracujúcich s rozšírením tovarového obratu, so zväčšením výroby predmetov masovej spotreby a s rozvojom poľnohospodárstva.

Tovarovo-peňažné vzťahy, hodnota a jej formy majú podstatný význam pre vedenie socialistického priemyslu ľudovodemokratických krajín, pre zlepšenie kvalitatívnych ukazovateľov činnosti priemyslu a pre zvýšenie výroby.

Podľa vzoru Sovietskeho sväzu spočíva riadenie štátnych podnikov v ľudovodemokratických krajinách na základe chozrasčotu. Pri chozrasčotnej metóde sú dôchodky každého podniku celkom závislé od efektívnosti využitia pridelených zdrojov, od splnenia plánovaných úloh, t. j. od výsledkov hospodárskej činnosti podniku. Pomocou chozrasčotu ľudová moc zvyšuje zainteresovanosť každého podniku na znížení nákladov živej a zhmotnenej práce na jednotku výroby, ako aj na splnení a prekročení plánu. Chozrasčot zároveň dáva každému výrobnému kolektívu široké možnosti, aby zlepšil svoju prácu lepším využitím pridelených základných a obrátových prostriedkov.

Chozrasčot umožňuje spojiť v každom podniku boj za celoštátne záujmy — za úspešné splnenie plánu — s osobnými záujmami každého robotníka, ktorého odmena závisí od výsledkov dosiahnutých celým kolektívom podniku. Systém chozrasčotu, zavedený v ľudovodemokratických krajinách, predvída vytvorenie riaditeľských fondov z podielu na ziskoch. Prostriedky týchto fondov sa používajú na prémie úderníkom a novátorom výroby, na zlepšenie kultúrnych a sociálnych podmienok robotníkov a zamestnancov podnikov. Aby bol kolektív zainteresovaný na zvýšenej rentabilite podniku, prídely pre riaditeľský fond sú oveľa väčšie z nadplánovaných ziskov, ako zo ziskov predvídaných podľa plánu. Napr. v Bulharsku sa do riaditeľského fondu odvádza 3 až 5% plánovaného zisku a 30 až 50% zisku nad plán.

Chozrasčot vyžaduje presnú kalkuláciu nákladov, správnu organizáciu

medzipodnikového zúčtovania a systematickú kontrolu pomocou peňazí. Chozrasčotné, hodnotové vzťahy medzi podnikmi alebo vo vnútri každého podniku ukazujú, či náklady spoločenskej práce v danom podniku, dielni alebo brigáde sú v súlade so spoločenskými nevyhnutnými nákladmi.

V posledných rokoch ľudovodemokratický štát prideliť podnikom vlastné obrátové prostriedky. Na základe skúseností SSSR v ľudovodemokratických krajinách vypracovali a uviedli do života taký úverový a zúčtovací systém, ktorý umožňuje úverovým orgánom každodenne kontrolovať, ako podnik využíva pridelené prostriedky a ako bojuje za zníženie vlastných nákladov výroby. Okrem toho vzájomným zúčtovaním a systémom hospodárskych zmlúv jeden podnik kontroluje činnosť druhého podniku. Zdokonaľuje sa systém podnikových platieb pre rozpočet. Mnoho sa robí pre rozvoj a upevnenie vnútropodnikového chozrasčotu. Ľudovodemokratický štát, všestranne rozvíjajúc, zdokonaľujúc a upevňujúc chozrasčot, bojuje za zvýšenie produktivity práce, za čo najprísnejší režim ekonómie, odhaľuje skryté rezervy, dosahuje zníženie vlastných nákladov výroby a vzrast rentability socialistických podnikov.

Ľudovodemokratické zriadenie zabezpečuje neustály vzostup priemyselnej výroby. Začiatkom roku 1954 úroveň priemyselnej výroby prevyšovala predvojnovú úroveň: v Poľsku 3,5-krát, v Československu 2-krát, v Maďarsku 3-krát, v Rumunsku 2,3-krát, v Bulharsku viac ako 4-krát a v Albánsku 7,5-krát. Ľudovodemokratické krajiny v základe už odstránili svoju niekdajšiu technicko-ekonomickú zaostalosť, vytvorili alebo rozvinuli vlastný uhoľný a hutnícky priemysel, energetiku, strojárstvo, chemický priemysel a rad iných odvetví ťažkého priemyslu. Vzmáha sa aj ľahký priemysel ľudovodemokratických krajín; jeho rozvoju sa dnes prikladá prvoradá význam.

Zlepšujú sa aj kvalitatívni ukazovatelia práce priemyslu. Stúpa produktivita práce, znižujú sa vlastné náklady výroby a zrýchľuje sa obrát prostriedkov.

Ku všetkým týmto úspechom dopomohla tá skutočnosť, že ľudová moc správne využíva tovarovo-peňažné vzťahy. Význam tovaru a peňazí ešte väčšími rastie v svetle nových úloh, ktoré vytýčili komunistické a robotnícke strany ľudovodemokratických krajín. Zlepšiť materiálne postavenie pracujúcich a rozvinúť poľnohospodársku výrobu možno len na základe ďalšieho rozvoja tovarového obrátu a zvýšenia reálnych dôchodkov pracujúcich miest a dedín. Komunistické a robotnícke strany ľudovodemokratických krajín čoraz plnšie využívajú tovarovú výrobu v záujme upevnenia zväzku robotníckej triedy a roľníctva, v záujme rozvoja mierovej ekonomiky, zvýšenia životnej úrovne ľudu a rýchlejšej výstavby socializmu.

Z VEDECKÉHO ŽIVOTA

PRVÁ KONFERENCIA SLOVENSKÝCH EKONÓMOV O OTÁZKACH SOCIALISTICKEJ INDUSTRIALIZÁCIE SLOVENSKA

V dňoch 11.—12. apríla t. r. usporiadal Ekonomický kabinet Slovenskej akadémie vied v Domove vedeckých pracovníkov v Smoleniciach konferenciu o problematike socialistickej industrializácie Slovenska. Na konferencii sa zúčastnilo vyše 80 pracovníkov vysokých škôl, vedeckých ústavov a hospodárskych povereníctiev; prítomní boli aj zástupcovia ÚV KSS, ČSAV a VŠE v Prahe. Cieľom konferencie bolo vyjasniť si v diskusii hlavné teoretické a metodologické otázky vedeckého výskumu socialistickej industrializácie Slovenska, naviazať užší styk medzi teoretickými a praktickými hospodárskymi pracovníkmi a usmerniť vedeckú prácu v tejto oblasti tak, aby doniesla čo najúčinnejšiu pomoc pri riešení naliehavých problémov ďalšej hospodárskej výstavby Slovenska a ČSR.

Konferenciu otvoril predseda SAV akademik Ondrej Pavlík. Vo svojom otváracom prejave zdôraznil skutočnosť, že spolu s ostatnými spoločenskými vedami začína sa v posledných rokoch sľubne rozvíjať aj ekonomická veda na Slovensku. Poukázal na rastúci počet prevažne mladých vedeckých pracovníkov na ekonomických katedrách našich vysokých škôl a na výskumných ústavoch. Ich prvoradou úlohou je prekonať zaostávanie ekonomickej vedy za potrebami nášho rýchleho hospodárskeho rozvoja pri výstavbe socializmu. Český preklad Marxovho *Kapitálu*, po ktorom bude čoskoro nasledovať aj slovenský preklad, nesporne znamená veľkú pomoc pri prehľbovaní teoretickej úrovne všetkých pracovníkov v oblasti ekonomickej teórie i hospodárskej politiky. Ekonomický kabinet SAV má zodpovednú úlohu koordinovať bádateľskú prácu našich ekonómov a v širokej miere zavádzať najvhodnejšie formy kolektívnej práce pri riešení zložitých teoretických problémov. Konferencia o otázkach socialistickej industrializácie Slovenska ukazuje, že začíname správne oceňovať veľký význam tvorivých vedeckých diskusií, bez ktorých sa nijaká veda nemôže úspešne rozvíjať.

Hlavný referát konferencie — Miesto Slovenska pri výstavbe a prestavbe československého hospodárstva — predniesol Pavol Turčan (Ekonomický kabinet SAV). Po hlavnom referáte nasledovali koreferáty, ktoré vypracovali: Adela Hornová (Ekonomický kabinet SAV) na tému: Základné črty ekonomického vývinu tzv. slovenského štátu, Ján Ferianc (Katedra národohospodárskeho plánovania VŠE v Bratislave) na tému: Otázky hospodárnosti v päťročnom pláne na Slovensku, a Štefan Fišera (Katedra poľnohospodárskej ekonomiky VŠE v Bratislave) na tému: Industrializácia Slovenska a niektoré otázky poľnohospodárskej výroby. Hlavný referát i koreferáty uverejňujeme v tomto čísle Ekonomického časopisu (s výnimkou referátu s. Fišeru, ktorý sme odtlačili v 3. čísle Ekonomického časopisu).

Po referátoch sa rozvinula živá diskusia, v ktorej vystúpilo 16 účastníkov konferencie. Diskutujúci jednak nadväzovali na referáty a rozvíjali v nich rozoberané otázky a jednak upozornili na celý rad nových problémov, ktorým treba venovať zvýšenú pozornosť pri vedeckom výskume socialistickej industrializácie Slovenska.

Jozef Kramer (Historický ústav ČSAV) svojim príspevkom doplnil historický obraz vývinu priemyslu na Slovensku v období buržoáznej ČSR. Vychádzajúc zo základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu stručne charakterizoval príčiny odbúravania priemyslu na Slovensku v rokoch 1918—1925 a ilustroval priebeh dezindustrializácie na osude železiarskeho priemyslu.

Veľké železiarske koncerny spojené s francúzskym kapitálom a so Živnostenskou

bankou využili nepriaznivé hospodárske polozenie, do ktorého sa po vojne dostali Rimamuránske závody, a odkúpili ich kartelový kontingent na Slovensku; tak došlo k zastaveniu železiarní v Likieri-Hnúšti, v Krompachoch a vo Zvolene. Znamenalo to stratu chleba pre niekoľko tisíc robotníkov. Barbarské ničenie a rozbíjanie výrobného zariadenia, ktoré sa odpredávalo do starého železa, doložil s. Kramer výňatkom z dôvernej zprávy vysokého úradníka politickej správy na Slovensku o stave krompašských železiarní r. 1925, t. j. 3 roky po definitívnom zastavení týchto závodov. V zpráve sa hovorí, že po bezúspešných pokusoch predať závody s kompletným zariadením, majitelia sa rozhodli demontovať závody a jednotlivé stroje preniesť do svojich závodov v Maďarsku, alebo ich predať v Československu. Prevoz strojov do Maďarska sa však ukázal nerentabilným a snahy predať stroje v Československu úplne stroskotali. „Odhodlalo sa preto podnikateľstvo... ku konečnému prostriedku, a to k rozbíjaniu strojov úplne primitívnym spôsobom a suroviny takto získané predáva ako staré železo... K tejto práci používa správa závodu ešte asi 150 robotníkov z radov bývalých zamestnancov závodov a po ukončení týchto prác budú aj títo prepustení. Na druhej strane tragicky kontrastne pôsobí hladová nádej obyvateľstva robotníckych krompašských kolónií, ktoré sa túžobne díva po každom návštevníkovi Krompách ako by s otázkou, či nie je on novým kupcom továrne a či im nenesie prácu... po úplnej likvidácii závodov stojí tu celé toto mesto bez zdroja príjmov... po úplnej demontáži zostane mesto bez svetla, pretože elektrárňa je továrenskú a dokonca aj dodávka vody odpadne, pretože i vodárňa patrí továrni.“

Podobne sa pokúsili finanční magnáti odbúrať priemysel aj v prípade štátnych závodov v Podbrezovej, ktoré chceli rovnako zastaviť a ich výrobu preniesť do iných závodov.

Vládnucci finančný kapitál vedel vždy nájsť dostatok prostriedkov na to, aby uplatnil svoje koristnícke záujmy aj prostredníctvom štátnej správy. V záujme zachovania svojich maximálnych ziskov bránil každej akcii, ktorá by bola postavila slovenský konkurenčný priemysel, čo nakoniec viedlo k zostrujúciemu sa národnostným rozporom v republike. Po odbúraní značnej časti priemyslu monopolný kapitál podväzoval v ďalšom období vývojové možnosti ostatného priemyslu na Slovensku hlavne pevne organizovanými kartelmi a inými druhmi monopolistických organizácií. O tom výstižne svedčí prípad Coburgových závodov v Trnave. Bol to jediný podnik ťažkého priemyslu, ktorý okrem štátnych železiarní v Podbrezovej ostal na Slovensku v prevádzke. Podľa prípisu slovenského oddelenia Ministerstva obchodu v Bratislave Ministerstvu obchodu v Prahe z mája 1924, firma Petschek a spol. vyhlásila, že dá Coburgovým závodom k dispozícii potrebný kapitál, ak firma vystúpi z kartelu, alebo dosiahne, že kartelová zmluva pre ňu nebude platiť. „Centrálny riaditeľ — hovorí sa v liste — žiada Ministerstvo obchodu o pôsobenie na kartel, aby kartel dovolil Coburgovým závodom aspoň samostatne a priamo predávať najmä na Slovensko, do Maďarska, Rakúska, Juhoslávie bez prepočítania s ostatnými firmami a bol by aj ochotný kontingent dodržať... Znalci, ktorí kalkuláciu prezreli, vyhlásili, že závod je životaschopný. Spoločnosť by mohla ťažiť arzenóvu rudu, medenú rudu, železnú rudu, vyrábať surové železo, rúry, liatinu, tyčové železo, hrubé a jemné plechy, valcovaný drôt, ťažený drôt... Prihovárali by sme sa veľmi vrele, keby bolo možné udržať závody v prevádzke... Centrálny riaditeľ sľubuje najlepšie výsledky pre budúcnosť, keď jeho pomer ku kartelu bude uvoľnený.“ K uvoľneniu z kartelu samozrejme nedošlo. Len tam, kde závody vydržali nápor kartelov, umelé znížovanie cien a všetky ostatné metódy kapitalistického konkurenčného boja v období imperializmu a podarilo sa im splynúť s celoštátnymi kartelmi, mali zabezpečenú akú-takú existenčnú možnosť.

Na tejto situácii slovenského priemyslu sa veľa nezmenilo ani v období konjunktúry v rokoch 1925—1929. Svetová hospodárska kríza, ktorá doľahla na kapitalistické Československo v plnej sile v rokoch 1929—1934 znovu zastavila aj ten mierny vzostup priemyselnej výroby, ktorý sa v rokoch konjunktúry ukazoval. Priemysel začal oživovať až od roku 1937, v súvislosti so zvýšeným zbrojením.

Veľkú pozornosť účastníkov konferencie vyvolali diskusné príspevky, rozoberajúce nové pálčivé problémy našej poľnohospodárskej politiky, problémy, ktoré vznikli v súvislosti s prudkým rozmachom priemyselnej výroby a s potrebou podstatne zvýšiť poľnohospodársku výrobu. Martin Ostrovský (Výskumný ústav poľnohospodárskej ekonomiky) sa zaoberal vzťahom medzi výrobnými nákladmi a výkupnými cenami niektorých poľnohospodárskych výrobkov a otázkou pracovných síl na JRD a ich nepriaznivého vekového zloženia. Diskusný príspevok s. Ostrovského uverejňujeme na inom mieste tohto čísla.

Štefan Šebesta (Výskumný ústav poľnohospodárskej ekonomiky) prehovoril k otázke dislokácie poľnohospodárskej výroby. Riešenie problému socialistickeho rozmiestenia výrobných síl nastoľuje aj otázku rajonizácie poľnohospodárskej výroby, a to v tesnej súvislosti s výstavbou priemyslu, pre ktorý poľnohospodárstvo vytvára surovinovú a vyživovaciu základňu. Tzv. geonomický smer sa jednostranne orientuje len na prírodné danosti a zanedbáva význam ekonomických hľadísk pri rozmiestovaní poľnohospodárskej výroby. Obidve tieto okolnosti treba brať komplexne, aby tak rajonizácia poľnohospodárskej výroby vytvárala čo najlepšie predpoklady pre rozvoj výrobných síl, pre prekračovanie štátneho plánu a súčasne pre využitie prírodných zdrojov.

VÚPE vypracováva metodiku, ako správne určiť výrobné zameranie a vyznačiť špecializáciu terajšieho poľnohospodárstva. Výsledkom tohto rozboru bolo stanovenie určitých typov podnikov, charakteristických pre rozličné výrobné podmienky. Tieto rozboru môže plánovacia prax využiť na správne rozmiestenie výrobných síl v poľnohospodárstve.

Michal Falčan (Ekonomická komisia Sekcie poľnohospodárskych vied SAV) rozoberal otázku zaostávania poľnohospodárstva za rozvojom priemyslu. Poukázal na to, že nedostatky poľnohospodárskej výroby netreba hľadať len v nedostatočných investíciách alebo v zlej skladbe strojového parku. Treba tiež skúmať, či sme v prechodnom období nepodcenili význam malovýroby a či sme vytvorili pre odhalenie rezerv v malovýrobe a pre rozširovanie jej produkcie priaznivé predpoklady. Z tohto hľadiska treba teoreticky preskúmať našu politiku a ekonomiku v súčasnom prechodnom období od kapitalizmu k socializmu.

S. Falčan zdôraznil ďalej výskum a správne použitie metód plánovania najmä v tom smere, aby sa pri plánovaní podnietila iniciatíva zdola. K hlavnému referátu pripomenul, že staval problém industrializácie Slovenska izolovane od otázok hospodárskeho rozvoja krajín tábora socializmu. Značným nedostatkom pri riadení nášho hospodárstva sú nedokonalé štatistiky. Preto je úlohou našej ekonomickej vedy, aby sa pokúsila objasniť aj také otázky, ako je metóda výpočtu objemu hrubej hodnoty výroby, ako aj iné metodologické otázky štatistického zisťovania.

Vlastislav Bauch (Ekonomický kabinet SAV) vo svojom prejave, ktorý taktiež odtlačame v tomto čísle, objasnil na bohatom štatistickom materiáli niektoré závažné stránky disproporcie medzi palivovou a energetickou základňou na jednej strane a rastúcimi potrebami nášho priemyslu a celého hospodárstva na druhej strane.

Vlastimil Halaxa (Katedra politickej ekonómie SU) hovoril o tom, že industrializácia Slovenska je účinným nástrojom, ktorý umožňuje predovšetkým neustály rast socialistickej výroby na základe najmodernejšej techniky, čo je jediná cesta, vedúca k splneniu cieľa a zmyslu socialistickeho spoločenského poriadku. Aby sa však bohatstvo spoločnosti neustále zväčšovalo a potreby jej členov mohli byť maximálne uspokojované je nevyhnutné, aby ustavične, bez prerušovania rástla produktivita spoločenskej práce. Industrializácia Slovenska vytvorila hlavné podmienky rastu produktivity práce, lebo vznikla silná priemyselná základňa, vybavená modernou technikou a socialisticke vlastníctvo týchto nových výrobných prostriedkov sa stalo základom postupného vytvárania a upevňovania socialistickej výrobných vzťahov a zavádzania socialistickej organizácie práce. Socialistická industrializácia Slovenska umožnila kvantitatívny aj kvalitatívny rast osôb zamestnaných v priemysle. Hrubá priemyselná výroba na Slovensku počas päťročnice vzrástla v porovnaní s rokom 1948 na 236%, počet zamestnaných osôb

v priemysle sa zvýšil o 55% a produktivita práce v uvedenom období vzrástla o 68,7 percenta.

To sú fakty, ktoré nesporne dokazujú rýchly rast priemyselnej výroby a produktivity spoločenskej práce na Slovensku, nedokazujú však, že tento rast bol za daných podmienok najvyšší, že boli plne využité všetky podmienky, vytvorené industrializáciou pre vývoj produktivity práce. Že neboli využité všetky možnosti, ukazuje napr. stupeň využitia výrobných prostriedkov, využitia pracovného dňa, materiálu, surovín, využitie všetkých na závode zamestnaných pracovníkov a ich kvalifikácie, nerovnomerný rytmus výroby atď. Napr. koeficient smennosti, ktorý sa pohybuje okolo 1,2, znamená, že v absolútnej väčšine závodov, vybudovaných v procese industrializácie Slovenska, sú ešte značné rezervy zvyšovania výroby i spoločenskej produktivity práce. Skutočné využitie strojovej kapacity sa v novovybudovaných závodoch pohybuje pre nedostatočnú organizáciu ešte hlboko pod hranicou možností. Taktiež vo využití pracovného dňa sú veľké rezervy. Vývoj produktivity spoločenskej práce by mohol byť oveľa priaznivejší, keby sme znížili značné stratové časy, vznikajúce čakaním na prácu, nedostatočne organizovaným prísunom materiálu, nedostatkom elektrickej energie a inými disproporciami, na odstránenie ktorých sa zameriava naša hospodárska politika práve v týchto dvoch rokoch po splnení päťročnice.

Ďalej súdruh Halaxa ukázal na neutešený stav vo využívaní materiálu a surovín a uviedol, že veľa závodov sa ponosuje na nedostatok materiálu, pričom tieto závody často ešte nezahájili ozajstný, na masovej základni založený boj za šetrenie materiálom a zníženie percenta nepodarkov. Diskutujúci sa zaoberal niektorými príčinami pomerne vysokého percenta nepodarkov a zdôraznil, že nepodarky predstavujú nielen stratený čas a teda priame zníženie produktivity práce jednotlivého pracovníka, ale aj zničenie materiálu, teda zničenie predchádzajúcej práce, „telesnenej v materiáli“.

Tempo vývoja produktivity práce hľadá aj také ďalšie momenty, ako vysoké percento absencie s charakteristickým letným a zimným vrcholom a empirický, statický spôsob stanovovania noriem, ktoré v dôsledku toho neodrážajú všetky zmeny v technike, organizácii, technológii výroby atď. Takéto normy nie sú teda výrazom progresívnej stanovenej spoločensky nutnej pracovnej doby a predstavujú typické nevyužitie predpokladov pre vývoj produktivity práce, daných industrializačným procesom.

Súdruh Pavelka (Fakulta ekonomického inžinierstva) vyšiel vo svojom diskusnom príspevku zo skutočnosti, že výsledky dosiahnuté industrializáciou Slovenska mohli byť podstatne lepšie, keby sme boli dôkladnejšie ovládli organizáciu a riadenie socialistickej výroby. Ukázal, že zásadne rozdielny cieľ socialistickej výroby od výroby v kapitalizme určuje aj obsah a formu jej organizácie a riadenia. Avšak náš priemysel, ktorý po technickej stránke patrí medzi najvyspelejšie, nie je ešte v otázkach organizácie a riadenia výroby na výške, ktorá by zodpovedala úrovni jeho techniky. Táto skutočnosť sa javí najmä na Slovensku, kde bol vybudovaný v podstate celkom nový, moderný priemysel a kde dokonalejšie ovládnutie techniky a ekonomiky, dokonalejšia organizácia práce znamená otvorenie ďalších veľkých, dosiaľ nevyužitých rezerv.

Slovenský robotník si rýchlo osvojil potrebné základy pre ovládanie novej techniky a dnes stojíme pred ďalšími úlohami pri zdokonalení výroby. Tieto úlohy treba vidieť predovšetkým v zavádzaní prvkov progresívnej technológie do výrobných procesov a vo všestrannom a masovom uplatňovaní zásad socialistickej organizácie a riadenia.

Vo svojom diskusnom príspevku vytýčil s. Pavelka najhlavnejšie opatrenia, ktoré sú podľa jeho názoru nevyhnutné, ak sa má organizácia a riadenie výroby našich závodov dostať na výšku dnešných úloh priemyslu. Zdôraznil v tejto súvislosti intenzívne štúdium a využívanie sovietskych skúseností vo výrobe v našich závodoch. Poukázal na potrebu upevnenia zásady jediného vedúceho a na nevyhnutnosť organizácie výroby podľa zásad uzavretých výrobných cyklov s maximálnym uplatnením princípov predmetnej špecializácie výrobných útvarov. Ďalším predpokladom zvýšenia kvality riadenia je upevnenie zásady plánovitosti vo všetkých stupňoch riadenia, najmä v oblasti ope-

ratívneho plánovania. Sem patrí aj upevnenie a skvalitnenie dispečerskej služby, ktorá je dôležitým nástrojom v oblasti riadenia našej výroby. Základný význam, pravda, má upevňovanie zásady chozrasčotu ako socialistickej metódy riadenia a ako najúčinnšieho nástroja pre zhospodárňovanie výroby a pre vyvolanie hmotného záujmu pracujúcich na výsledkoch výroby. To, pravda, znamená, že je potrebné stále si osvojovať hlboké teoretické vedomosti v oblasti ekonomiky, organizácie a plánovania výroby jednotlivých odvetví a tieto znalosti tvorivo uplatňovať v praxi. Konečne je dôležité, aby sa konkrétne formy socialistickej organizácie a riadenia výroby nevytvárali len vo vedúcich inštitúciách, ale aby sa stali vecou každého pracovníka na každom úseku výroby. V závere svojho diskusného príspevku hovoril s. Pavelka o tom, že vytvorenie takýchto predpokladov vyžaduje vysokokvalifikované kádre, z čoho vyplývajú dôležité úlohy najmä vo výchove ekonomicko-inžinierskych pracovníkov. Ich činnosť vo výrobnom podniku musí byť prevažne zameraná na neustále technické zdokonaľovanie výroby, pričom organizácia samého výrobného procesu predstavuje organické skĺbenie technickej a ekonomickej činnosti.

Josef Rosa (Katedra financií VŠE) vystúpil v diskusii s referátom o metódach financovania socialistickej industrializácie Slovenska.

V období dvojročnice bol systém financovania veľmi zložitý; na financovanie investícií sa používal bankový úver, štátny úver a samofinancovanie. Bankovým úverom, ktorého zdrojom boli vklady na knižky, financovali sa hlavne investície znárodnených a súkromných podnikov. Pritom však treba mať na zreteli, že vklady nepochádzali len z úspor obyvateľstva, ale časť vkladov bola bežnouúčtovou povahy a časť predstavovala aj vklady verejnej správy. Vklady na knižky vzrástli počas dvojročnice pri základe 1946 = 100 na 220, teda sa viac ako zdvojnásobili. Značná časť tohto prírastku vznikla však prevodom z uvoľnených viazaných vkladov a mala inflačný charakter. Keďže peňažná akumulácia na Slovensku nestačila na financovanie investícií, bolo treba robiť prevody finančných prostriedkov z Českých zemí jednak cez peňažné ústavy a jednak cez štátny rozpočet. Investície štátnej správy sa financovali štátnym úverom, keďže štátne finančné príjmy sotva stačili na úhradu bežných neinvestičných rozpočtových výdavkov. Stav úveru štátnej pokladnice na Slovensku v Poštovej sporiteľni v Bratislave dosiahol koncom roku 1947 sumu asi 7 miliárd Kčs. Od mája 1948 sa Štátna pokladnica v Bratislave zapojila na Ústrednú štátnu pokladnicu v Prahe, ktorá jej poskytovala dotácie na krytie schodkov. Celková čiastka týchto dotácií bola do konca roku 1948 takmer 6 miliárd Kčs.

Z tohto priebehu financovania investícií za dvojročnice vyvodzoval s. Rosa, že vlastné zdroje Slovenska boli nedostatočné na uskutočnenie investičného programu. Bola tu potrebná pomoc českej robotníckej triedy, ktorá bola umožnená tým, že podiel investícií na národnom dôchodku bol v Českých zemiach nižší ako na Slovensku.

Ďalším zdrojom financovania investícií mal byť Fond znárodneného hospodárstva, ktorý mal sústreďovať výsledky hospodárenia znárodnených podnikov. Ale počas dvojročnice fond nevykazoval prebytok, lebo po kompenzácii odvedených ziskov so stratami národných podnikov neostali v ňom prostriedky na financovanie investícií. Znárodnené podniky prispievali na úhradu výdavkov štátneho rozpočtu zvláštnou daňou zárobkovou, kým štátny rozpočet neposkytol Fondu nijaké prídely na investície. Preto investície národných podnikov museli byť financované bankovým úverom. Okrem toho mnohé podniky financovali svoje investície z vlastných zdrojov a obchádzali tak peňažné ústavy, aby sa vyhlí peňažnej kontrole. Rozsah samofinancovania počas dvojročnice bol veľký, dá sa však ťažko vyčíslit.

Ako je známe, investičný program dvojročnice nebol celý splnený. Príčinou nesplnenia neboli finančné ťažkosti, ale hlavne skutočnosť, že nebol dostatočne podriadený plánu neznárodnený sektor stavebníctva, ďalej nedostatok pracovných síl a materiálu a pri nestavebných investíciách najmä ťažkosti v dovoze niektorých strojov a súčiastok z cudziny.

V dôsledku februárového víťazstva sa situácia vo financovaní investícií za päťročnice zásadne mení. Ako na to poukázal s. Dolanský vo svojom výklade k rozpočtu na rok 1949, základnou chybou nášho systému financovania bolo, že sme kladli prílišnú váhu na financovanie investičnej činnosti úverom, použitím vkladov u peňažných ústavov, miesto, aby sme sa postarali o to, ako zhromaždiť príslušné finančné prostriedky priamo v rukách štátu. Ďalšie znárodnenie priemyslu, stavebníctva, znárodnenie veľkoobchodu rozšírilo základňu zdrojov akumulácie. Už v priebehu roku 1948 urobilo Ministerstvo financií prípravu k tomu, aby vo financovaní industrializácie na prvé miesto nastúpili rozpočtové prostriedky.

Za päťročnice sa financovali investície predovšetkým z rozpočtových prostriedkov, potom zo ziskov podnikov, ktoré sa až do konca roku 1951 odvádzali Fondu znárodneného hospodárstva, a len na poslednom mieste pristupovali ako doplnkový zdroj úspory obyvateľstva. Aby sa zabezpečilo dostatočné množstvo prostriedkov v štátnom rozpočte, bolo treba od základu prebudovať daňovú sústavu. Od konca roku 1948 hlavným pilierom štátnych príjmov sa stala všeobecná daň, ktorá súčasne slúžila ako triedny nástroj na obmedzovanie finančnej sily buržoázie a ostatných príživníkov. Výnos všeobecnej dane (od 1. januára 1953 dane z obratu) vyvíjal sa v rokoch päťročnice takto: 1949 — 100, 1950 — 147, 1951 — 324, 1952 — 372 a 1953 — 433. Všeobecná daň prispela k tomu, že sa od roku 1949 štátny rozpočet stal prebytkovým a stal sa strediskom socialistickej peňažnej akumulácie. Sústreďovanie finančných príjmov prebiehalo priaznivo nielen v Ústrednej štátnej pokladnici, ale aj na Slovensku.

Dôležitým zdrojom peňažnej akumulácie v päťročnici boli aj úspory hospodárenia znárodneného priemyslu. Zavedenie finančných plánov priaznivo vplývalo na rentabilitu podnikov, hoci finančné plánovanie počas päťročnice bolo ešte nedokonalé. Umelú prekážku pre priame spojenie odvetví národného hospodárstva so štátnym rozpočtom predstavoval do konca roku 1951 Fond znárodneného hospodárstva. Až v štátnom rozpočte na rok 1952 sa financie znárodneného sektora zapájajú priamo na štátny rozpočet. Počas celej päťročnice ostali však zanedbané podniky miestneho priemyslu a komunálneho hospodárstva a spolu s nimi aj miestne rozpočty. Pravda, zisky podnikov sú menej dôležitým zdrojom peňažnej akumulácie ako daň. R. 1952 bol pomer všeobecnej dane a ziskov na Slovensku 82 : 18.

Doplňujúcim zdrojom socialistickej peňažnej akumulácie sú úspory obyvateľstva, ktoré cestou bankového úveru taktiež slúžili na financovanie socialistickej industrializácie Slovenska. Ich význam v porovnaní s daňou z obratu a so ziskami je však druhoradý.

Záverom s. Rosa zdôraznil, že rozumné a rozvážne vydávanie hmotných i finančných prostriedkov prispieva k ich akumulovaniu pre ciele socialistickej industrializácie. Preto prvoradou úlohou ekonómov je skúmať otázku hospodárnosti aj z vyššieho nadpodnikového hľadiska.

V súvislosti s ďalším rozvíjaním industrializácie Slovenska sa zapodieval s. Pavol Stahl (Fakulta ekonomického inžinierstva SVŠT) niektorými otázkami investičnej politiky. S ohľadom na nízku smennosť v priemysle a na celkové nedostatočné využitie výrobného zariadenia pri vysokom podiele odpisov na vlastných nákladoch vystupuje do popredia požiadavka, aby sa ďalšia investičná politika zamerala na čo najplnšie využitie existujúceho výrobného zariadenia, pričom pre zabezpečenie pracovných síl pre existujúce závody treba urýchliť výstavbu bytov a komunikácií, hlavne ciest pre dopravu robotníkov z prilahlých obcí do závodov. Tak sa zlepší využitie výrobných zariadení, zvýši sa hospodárnosť vo výrobe, lebo podstatne poklesnú amortizačné a režijné položky a súčasne sa prispeje k zvyšovaniu životnej úrovne ľudu intenzívnejšou bytovou výstavbou.

S. Stahl ďalej ukázal, ako sa investičná výstavba a jej zameranie odráža na stavebnej výrobe. V posledných rokoch prekonala stavebná výroba obrovské výkyvy v dôsledku neobyčajného kolísania smerov investičnej výstavby. V dvojročnici a v prvých rokoch päťročnice stavali sa predovšetkým továrne. Objem výstavby priemyselných objektov

neúmerne rýchle rástol, takže stavebná výroba nevedela držať krok s požiadavkami a mnohé úlohy ostali nesplnené. V rokoch 1952 a 1953 sa dostali do popredia dopravné stavby a r. 1954, najmä v súvislosti s úlohami, vyplývajúcimi z vládneho vyhlásenia z 15. septembra 1953, zvyšujú sa prudko nároky najmä na bytovú výstavbu. Aké veľké boli tieto výkyvy ilustruje skutočnosť, že od roku 1951 do roku 1953 vzrástol celkový objem stavebnej výroby v odbore pôsobnosti Povereníctva stavebníctva len o 5%, kým objem výroby na inžinierskych stavbách sa v tom istom čase zvýšil takmer o 80%, takže sa objem výroby na priemyselných a pozemných stavbách prudko znížil. R. 1954 objem prác na inžinierskych stavbách zase absolútne značne klesá, kým hlavne bytová výstavba sa má prudko rozvinúť. Tieto výkyvy sú veľmi nezdravé. Pri zmenách smeru investičnej výstavby treba pamätať aj na to, ako sa prejavia v stavebnej výrobe a dbať, aby nedochádzalo k takým prudkým prechodom, ktoré dávajú podnet k neplneniu plánu a k nevyužívaniu kapacity stavebnej výroby.

Naši ekonómovia by sa mali zapodievať otázkou pomeru výrobných investícií na jednej strane a bytových, príp. dopravných na strane druhej z hľadiska využitia jestvujúcich kapacít, ďalej otázkou hrubých kritérií pre voľbu medzi bytovými a dopravnými investíciami vtedy, ak ide o zvýšenie výroby v jestvujúcich závodoch zvýšením počtu zamestnancov. Práve tak by sa mala skúmať otázka plynulosti stavebnej výroby v súvislosti so zmenami v zameraní investičnej výstavby.

Ján Sapák (Povereníctvo dopravy) hovoril o úlohách cestnej dopravy pri socialistickej industrializácii Slovenska. Uvedol predovšetkým niektoré údaje, ktoré veľmi názorne svedčia o búrlivom rozmachu verejnej osobnej a nákladnej cestnej dopravy. Počet prepravených osôb sa zvýšil z 5,6 mil. r. 1946 na 88,6 mil. r. 1950 a na 178,8 mil. r. 1953. Oproti 32-násobnému vzrastu počtu prepravených osôb zvýšil sa autopak od roku 1946 do roku 1953 len 5,6-násobne. Aj vzrast v preprave nákladov je za uvedené obdobie prudký, a to najmä po roku 1950. Za posledné 4 roky sa váha prepraveného substrátu zvýšila 18-násobne pri 3,5-násobnom rozšírení vozového parku. Tieto úspechy dosiahla naša cestná doprava predovšetkým podstatne zlepšenou organizáciou práce, ktorej cieľom je maximálne využívať vozový park, a po druhé zlepšením technického stavu autoparku.

Osobitnú pozornosť venoval s. Sapák otázke zlepšovania technického stavu vozidlového parku. Hovoril o výsledkoch typizácie vozidiel v celoslovenskom meradle a o zavádzaní nových, najmä sovietskych metód v autodoprave. Plánovanou preventívnou údržbou vozového parku podarilo sa od roku 1946 do roku 1953 znížiť správkový stav vozidiel z 52,1% na 21,7% pri osobnej doprave a z 53% na 25,1% pri nákladnej doprave. Rozhodujúci význam pre podstatné zlepšenie stavu v cestnej doprave mala reorganizácia vládnych rezortov r. 1952, keď vznikol samostatný rezort, ktorý má za úlohu zabezpečovať v plnej šírke cestnú dopravu. V súvislosti s tým vzniklo na Slovensku aj samostatné priemyselné odvetvie — autoopravárenské. Výrobnosť reorganizovaných autoopravovní sa prudko zvýšila a r. 1953 bola už o 146% vyššia v sortimente generálnych opráv oproti roku 1952. Plán na rok 1954 stanoví oproti roku 1952 úlohy vyššie o 230%. Avšak aj pri tomto raste úloh ostáva pre veľkú zanedbanosť starostlivosti o vozidlá v minulých rokoch pre rok 1954 ešte nezabezpečených 2000 generálnych opráv na Slovensku.

Ďalší rozvoj cestnej dopravy si vyžaduje zapodievať sa sústavne otázkami jej hospodárnosti, najmä pokiaľ ide o závodnú dopravu, podávať návrhy na lepšie využívanie vozového parku, vypracovať podklady pre výhľadový plán, hlavne pokiaľ ide o vzťah verejnej dopravy k závodnej doprave, pre deľbu práce medzi nimi, pre zloženie vozového parku, pre investičnú výstavbu a najmä pre budovanie cestnej siete z hľadiska budovania ďalších veľkých priemyselných podnikov a sídlisk.

Martin Ďuraj (Katedra politickej ekonómie VŠE) sa v diskusii zaoberal vývinom v rozmiestení výrobných síl na Slovensku od roku 1945 do konca prvej päťročnice, pričom hlavnú pozornosť venoval rozmiesteniu priemyslu.

V dôsledku nerovnomerného vývinu kapitalizmu v Rakúsko-Uhorsku zaostalo Slovensko v porovnaní s Českými zemami v hospodárskom rozvoji o 50—70 rokov a do novovzniknutej ČSR vstúpilo ako hospodársky zaostalá oblasť. V priebehu rokov 1918—1938 sa situácia v rozmiestení výrobných síl v buržoáznej ČSR v podstate nezmenila. R. 1937 pripadalo na Slovensko 35% územia a asi 25% všetkého obyvateľstva, ale len 8% celoštátneho objemu priemyselnej výroby a 8,1% všetkých v priemysle činných osôb. Avšak nerovnomerné a neracionálne rozmiestenie výrobných síl sa ostro prejavovalo aj v rámci Českých zemí a samého Slovenska. Na Slovensku hospodársky najrozvinutejšia bola oblasť západného Slovenska, zahrnujúca Považie, Trnavu a Bratislavu s okolím (13% územia, 39% všetkých osôb činných v priemysle), ďalej oblasť stredného Slovenska, včítane so severným Gemerom (11,2% a 25%). Naproti tomu hospodársky zaostalá bola oblasť južného Slovenska a najmä východné Slovensko, zahrnujúce dnešný Prešovský kraj a východnú časť Košického kraja (21% a 5,7%). Z hľadiska dnešného delenia na kraje najvyšší stupeň hospodárskej vyspelosti vykazoval Banskobystrický kraj a najnižší stupeň Prešovský kraj. R. 1937 bolo na Slovensku z 1000 obyvateľov 31,1 osôb činných v priemysle. Avšak v Prešovskom kraji bol tento podiel len 9,4, kým v Banskobystrickom kraji 41,9, v Košickom kraji 41,8, v Žilinskom 40,7, v Bratislavskom 36,4 a v Nitrianskom kraji 17. Také bolo v hrubých črtách dedičstvo, ktoré v rozmiestení výrobných síl prevzala po kapitalizme ľudovodemokratická republika.

Hlavné leninsko-stalinské zásady rozmiestovania výrobných síl sa začali u nás postupne uplatňovať od roku 1945. Výsledky socialistického rozmiestovania výrobných síl, najmä priemyslu, prejavili sa veľmi výrazne už v priebehu prvej päťročnice, keď Slovensko veľmi rýchle doháňa vyspelejšie České zeme a stáva sa hospodársky vyspelou oblasťou. Podiel Slovenska na priemyselnej výrobe ČSR vzrástol z 8% r. 1937 na 16,2%, napriek tomu, že sa táto viac ako zdvojnásobila. Kým r. 1930 prislúchalo zo 100 zárobkovo činných osôb 18,8 k priemyslu a stavebníctvu, koncom roku 1953 sa tento podiel zvýšil na 28,2. A naopak, podiel obyvateľstva prislúchajúceho k poľnohospodárstvu poklesol z 56,7% na 40%.

K veľkým zmenám došlo aj v rozmiestení výrobných síl v rámci samého Slovenska. Výstavbou priemyslu v hospodársky najzaostalejších oblastiach dosiahli sme už koncom roku 1953 oveľa rovnomernejšie rozmiestenie výrobných síl. O tom svedčia tieto čísla: r. 1952 pripadalo na každých 1000 osôb v Žilinskom kraji 119,5, v Banskobystrickom 106, v Košickom 94,7, v Bratislavskom 87,4 a v Nitrianskom 64,2 v priemysle činných osôb. Osobitne treba vyzdvihnúť veľké úspechy dosiahnuté v hospodárskom rozvoji niektorých celkom zanedbaných oblastí. Tak napr. okres Kysucké Nové Mesto, kde r. 1930 pripadalo na 1000 osôb len 5 osôb činných v priemysle, patrilo začiatkom roku 1953 medzi okresy, v ktorých na 1000 obyvateľov pripadalo 55,1—60 v priemysle činných osôb. Podobný — veľmi prudký vzrast osôb pracujúcich v priemysle vidíme aj v okrese Dolný Kubín a v okrese Trstená. Naproti tomu Prešovský kraj, napriek tomu, že sa tu trnásobne zvýšil počet osôb zamestnaných v priemysle, ostáva ešte ďaleko za ostatnými krajinami a celoslovenským priemerom. V tomto kraji z 1000 obyvateľov r. 1952 len 29,6 pracovalo v priemysle. To znamená, že stupeň hospodárskej zaostalosti sa tu znížil nepatrne. Podobne ostali do konca päťročnice hospodársky zaostalými niektoré menšie oblasti Slovenska, napr. juhovýchodná časť Nitrianskeho kraja (okresy Hurbáňovo, Šala, Štúrovo, Zelizovce, Vrable) a juhovýchodná časť Bratislavského kraja (okresy Čalovo, Senec, Šamorín, Dunajská Streda). Ako vidieť, prvý päťročný plán, ktorého hlavnou úlohou bola prestavba nášho hospodárstva a predovšetkým výstavba ťažkého priemyslu, nemohol odstrániť rozdiely medzi hospodárskou úrovňou jednotlivých okresov alebo menších regionálnych častí Slovenska. Celkove však dosiahol veľké úspechy v rovnomernejšom a racionálnejšom rozmiestení výrobných síl.

Filip Hronský (Katedra obchodu VŠE) prehovoril v diskusii k niektorým otázkam socialistického obchodu a k jeho úlohám pri industrializácii Slovenska. Zdôraznil, že sa

funkcia obchodu v procese rozšírenej socialistickej reprodukcii u nás často недоceňovala. Pri budovaní nových sídlisk sa napr. zabúdalo na výstavbu predajní, nedostatčne sa rozvíjala maloobchodná sieť v mestách, najmä na ich perifériách. Boli nedostatky aj v organizácii obchodu a v jeho kádrom vybavení. Tieto a mnohé ďalšie nedostatky nemohli ostať bez škodlivého vplyvu na rast životnej úrovne pracujúcich, na podnecovanie ich záujmu na zvyšovaní produktivity práce a v konečnom dôsledku aj na postup industrializácie.

V styku s priemyselnou výrobou neprenášal obchod správne požiadavky spotrebiteľov, pokiaľ ide o druhy a kvalitu žiadaných tovarov a stávalo sa, že toto prenášanie obchod nevedel uskutočniť pre nepochopenie zo strany pracovníkov výroby. Nie div, že dôsledkom takéhoto stavu vznikli nadnormatívne stavy zásob tak v obchode, ako aj vo výrobe.

V ďalšom s. Hronský naznačil niektoré problémy, ktoré treba teoreticky preskúmať a riešiť pre zlepšenie práce obchodu v súvislosti s úlohami pri ďalšej industrializácii Slovenska.

Je to predovšetkým otázka dobudovania siete maloobchodných jednotiek na základe dôkladného výskumu typov, veľkosti, počtu prevádzkových jednotiek, ich hustoty v pomere k plošnej výmere, k počtu obyvateľstva a pod. Ďalej ide o poznanie potrieb spoločnosti ako predpokladu ich uspokojovania. Skúmanie metód, foriem a techniky výskumu spotrebiteľského dopytu ostáva naďalej dôležitou úlohou teórie ekonomiky obchodu. Rovnako dôležité je správne riešiť cesty a spôsob dopravy od výroby k spotrebiteľovi. Napokon veľkou úlohou ekonomiky socialistickeho obchodu je vyriešenie otázky chozrasčotu, ktorý nie je dosiaľ v obchode uplatnený. Riešenie tejto otázky prívádza k problémom zosporiadnenia obchodu, skrátenia celého procesu obehu tovarov, k nerodieným otázkam vnútornej organizácie obchodu a jeho vzťahu k priemyslu.

Bohuslav Partyk (Katedra účtovnej evidencie VŠE) zaoberal sa najprv procesom výchovy ekonomických kádrov počas industrializácie Slovenska. Uvedol niektoré fakty o tom, že nedostatky praktických skúseností u ekonomických kádrov možno prekonať. Úroveň riadenia výroby v podnikoch na Slovensku sa v posledných rokoch nielen vyrovnala úrovni riadenia podnikov v Čechách a na Morave, ale mnohé podniky na Slovensku sa dostávajú iniciatívne dopredu (Poľana, Opatová, Tatrasvit atď.). Výzva týchto podnikov za zrýchľovanie obratu obrátových prostriedkov a za zavádzanie vnútropodnikového chozrasčotu našla veľký ohlas predovšetkým v podnikoch na Slovensku. Až do rokov 1950—1951 bolo obvyklé, že slovenskí ekonomickí pracovníci v priemysle, obchode a poľnohospodárstve sa spoliehali väčšinou na pomoc pracovníkov z českých zemí. V posledných dvoch rokoch, najmä po uplatnení sovietskych skúseností v novej metodike plánovania, financovania, národohospodárskej evidencie atď. sa začína vyvíjať spolupráca aj opačným smerom. Dnes už nie je ojedinelým prípadom, že pri výmene praktických skúseností prevzímajú aj popredné podniky v Čechách a na Morave zlepšenia organizácie, hospodárstva, evidencie zo slovenských podnikov.

S. Partyk vyslovil ďalej niektoré kritické pripomienky k tej časti referátu s. Ferianca, ktorá sa zaoberá uplatňovaním a zameraním prémievej sústavy. Upozornil na zložitosť tejto otázky, najmä na chyby, ku ktorým dochádza, ak sa podniky pri prechode na vnútropodnikový chozrasčot snažia viazať prémieový systém priamo na znižovanie vlastných nákladov, t. j. na rozdiel medzi plánovanými a skutočnými vlastnými nákladmi, pretože tu pôsobí veľa činiteľov nezávislých od práce podnikov.

Zisťovanie skutočných vlastných nákladov, či už na dokončenú výrobu za celý podnik alebo na jednotlivé výrobky má význam národohospodársky, slúži nadpodnikovým potrebám. Z toho dôvodu sa v skutočných vlastných nákladoch premietajú úspory práce nielen v podniku, ktorý výrobok dokončuje, ale aj zníženie cien, dopravných sadzieb, energie, alebo inej zhmotnenej práce. Ukazovateľ zníženia vlastných nákladov je neúplný, lebo vyjadruje len úspory v hlavnej výrobe, nie výroby pomocnej, vedľajšej

a rozpracovanej. Preto je jeho použitie pri prémiovani omedzené len na hlavnú výrobu a pri viacfázovej výrobe je nepoužiteľný.

Znižovanie vlastných nákladov možno dosiahnuť nielen skutočnou úsporou živej a zhmotnenej práce, ale aj nežiadúcimi spôsobmi. Napr. v rade podnikov aj odvetví je akosť materiálu závislá od subjektívneho ohodnotenia, napr. v mliekárňach pri hodnotení tučnosti mlieka, v koželužniach pri výťažnosti surovej kože, v chemickom priemysle pri spracovaní polotovarov z iného závodu, napr. kyseliny sírovej alebo celulózy.

Viazanie prémiovej sústavy priamo na znižovanie vlastných nákladov je nesprávne aj preto, že v mnohých závodoch sa používajú nesprávne metódy výpočtu noriem spotreby, napr. zhmotnenej práce (základných, pomocných materiálov, palív a pod.), v dôsledku čoho sú aj plánované vlastné náklady určené nesprávne. A konečne do vlastných nákladov nezahrnujeme mimovýrobné náklady, spojené s realizáciou výrobkov, hoci majú dôležitý význam napr. v ťažbe dreva.

Z uvedeného vyplýva, že otázka uplatnenia prémiovej sústavy je zložitá otázka, ktorá si vyžaduje hlboké skúmanie konkrétnych podmienok.

Štefan Heretik (Katedra politickej ekonómie VŠE) poukázal v diskusii na to, že komplexný výskum problémov socialistickej industrializácie Slovenska veľmi šťastne spája pracovníkov politickej ekonómie a úsekových ekonómik na jednej strane a teoretických pracovníkov s pracovníkmi z hospodárskej praxe na druhej strane. Takto prakticky prispieva k riešeniu otázky vzťahu medzi politickou ekonomikou a úsekovými ekonómikami a medzi ekonomickou vedou a hospodárskou politikou. Tieto otázky vyvolali živú diskusiu v radoch našich ekonómov, medzi ktorými dnes prebieha triedenie zhruba na stúpcencov názorov sovietskeho ekonóma S. Kamyšina a na skupinu, ktorá má proti týmto náhľadom zásadné námietky. Avšak bez ohľadu na tieto názorové rozdiely možno konštatovať, že väčšina našich ekonómov sa zhoduje v tom, že aj úsekové ekonómiky majú teoreticky zovšeobecňovať prax našej socialistickej výstavby a nesmú ostávať na povrchu, ale musia prenikáť do samej podstaty prebiehajúcich ekonomických procesov. Zdá sa, že podobná zhoda sa vytvára aj v otázke, že úlohou úsekových ekonómik je študovať a odhaľovať najlepšie metódy a formy plánovania, riadenia a organizácie v jednotlivých odvetviach národného hospodárstva. Referáty a diskusné príspevky na konferencii o socialistickej industrializácii v kladnom i zápornom zmysle ukazujú, ako pristupuje naša ekonomická veda k plneniu týchto úloh. Kým časť diskusných príspevkov sa obmedzovala na zhrnutie faktického materiálu, mnohé z nich podávali teoretickú analýzu a konkrétne námety na opatrenia našej hospodárskej politiky.

Proti periodizácii industrializácie Slovenska, ako ju navrhuje vo svojom referáte S. Turčan, namietal S. Heretik, že neberie do úvahy rozvoj socialistických výrobných vzťahov, zmeny v ekonomickej základni, ako aj zmeny v charaktere našej ľudovo-demokratickej moci v jej dvoch vývinových etapách a príliš veľký dôraz kladie na pomer medzi tempom rozvoja výroby výrobných prostriedkov a rozvoja výroby spotrebných predmetov.

Otázkou výchovy vysokokvalifikovaných ekonomických a technických kádrov pre potreby industrializácie Slovenska venovali svoje diskusné prejavy rektor VŠE v Bratislave Anton Kotzig a dekan Fakulty ekonomického inžinierstva SVŠT Jozef Horný.

S. Kotzig poukázal najprv na nedostatky vo výchove ekonomických kádrov v prvých rokoch po oslobodení a načrtnol vývoj organizácie dnešnej sústavy vysokoškolského štúdia ekonomických vied. Osobitne vyzdvihol nedostatok plánovitosti vo výchove ekonomických kádrov, ktorý ešte aj teraz spôsobuje mnohé škody v rozvoji nášho hospodárstva. Rok čo rok sa menia kvóty poslucháčov prvého ročníka a zmeny relatívneho zastúpenia jednotlivých špecializácií ukazujú na dodnes trvajúcu nejasnosť potrieb. Nedostatok vhodnej evidencie ekonomických kádrov a stále zmeny v organizácii hospodárskeho aparátu nedovoľujú správne odhadnúť súčasnú potrebu absolventov, tým me-

nej vybilancovať potrebu pre budúcnosť. Nie menej škodila a škodí doterajšia improvizácia pri rozdeľovaní absolventov na jednotlivé pracoviská.

V ďalšej časti svojho diskusného príspevku zaoberal sa s. Kotzig potrebou užšej spolupráce školských pracovníkov a pracovníkov z praxe pri riešení závažných konkrétnych ekonomických problémov. Väčšina skúseností pri riešení konkrétnych problémov ekonomiky ostávala nevyužitá, neformulovali sa skúsenosti, nepropagovali sa a tak popri tajnosti materiálu (ktorá bola nesporne vážnou prekážkou vo výskumnej práci pracovníkov vedeckých inštitúcií) vytvorila sa aj „tajnosť“ skúseností, ktorá znemožnila ich zovšeobecnenie. Na druhej strane sa neraz stalo, že pracovníci v praxi zbytočne strácali čas, ba dopúšťali sa chýb preto, že nevyužili pomocnú ruku katedier vysokých škôl a vedeckých ústavov.

Pri jestvujúcom a pochopiteľnom nedostatku vyspelých ekonomických kádrov je živá súdružská spolupráca medzi pracovníkmi na vysokých školách, vo vedeckých ústavoch a pracovníkmi z praxe mimoriadne dôležitá aj preto, že ona priamo podmieňuje urýchlenie rastu aj u jedných aj u druhých. Nástup ekonomických katedier do sľubných začiatkov vo výskumno-vedeckej práci v poslednom roku päťročnice jasne ukázal na význam kolektívu pri riešení vedeckých problémov. Najmä v spoločenských vedách vypuklo vystupuje bezvýchľadnosť individualistického postupu vo výskume a cíti sa potreba pracovať spoločne so zdravým, dobre organizovaným kolektívom.

V uplynulom budovateľskom období neprikróčili sme vážnejšie k organizovaniu takýchto kolektívov; práve v tomto smere na pôde SAV dá sa veľa vykonať. Predovšetkým treba vytvoriť samé predpoklady pre organizovanie kolektívov na riešenie tejktovej úlohy. Jedným z predpokladov je prehľad o ekonomických kádroch, špecialistoch a o problémoch, na ktorých pracujú. Je preto potrebné organizovať častejšie a podľa možnosti pravidelný osobný a písomný styk, pracovné konferencie, diskusie, vedecké zasadnutia katedier, kritiku v posudkovej činnosti, vzájomné informovanie o vlastnej výskumnej práci a pod. Omnoho väčšiu prácu v tomto smere bude musieť prevziať na seba Ekonomický časopis.

Doterajšie skromné skúsenosti ukazujú, že práca na spoločnej úlohe v takomto kolektíve býva zdrojom veľmi cenných podnetov pre vedecké spracovanie aktuálnych otázok a súčasne zabezpečuje živšie reagovanie na nástojčivé úlohy súčasného života. Ak uvážime aj nevyhnutnosť priblížiť prax k teórii, javí sa nám práca v týchto kolektívoch ako jedna z významných foriem zvyšovania úrovne ekonomických kádrov.

S. Horný poukázal na skutočnosť, že sa o otázke kádrov hovorí dosiaľ u nás len všeobecne, bez toho, žeby sa starostlivo vedecky skúmala potreba ich počtu, kvalifikácie podľa jednotlivých kategórií a úrovne vzdelania, podľa odvetví a špecializácie výroby. Naša ekonomická veda sa s otázkami potreby kádrov v priemysle, ich správnym plánovaním na ďalšie obdobie dosiaľ nezaoberala, najmä neskúmala vzťahy medzi potrebou kádrov podľa jednotlivých špecializácií výroby, objemom výroby, stupňom mechanizácie, automatizácie, elektrifikácie a chemizácie priemyselnej výroby.

Najhoršia situácia je u kádrov vysokokvalifikovaných, u inžinierov. Dnešný stav je taký, že potreba týchto kádrov na SÚP a iných plánovacích miestach sa určuje odhadom. Prvý plánovitejší krok je vypracovanie nomenklatúry všetkých špecializácií odborných vysokokvalifikovaných kádrov. To však nemôže stačiť. Nesporne jestvujú vzťahy medzi potrebou počtu inžinierov a štruktúrou nášho priemyslu podľa odvetví, odborov a špecializácií, medzi počtom vysokokvalifikovaných odborných kádrov a objemom výroby, rastom objemu výroby, stupňom mechanizácie, automatizácie, elektrifikácie a chemizácie našej priemyselnej výroby. A tieto vzťahy nájsť, odhaliť a stanoviť, to je jedna z vážnych úloh našej ekonomickej vedy.

Vážny nedostatok vo výchove našich vysokokvalifikovaných odborníkov — inžinierov vidí s. Horný aj v zameraní ich výchovy na ekonomické vzdelanie. Naši mladí inžinieri, ktorí výjdu z vysokej školy, majú veľmi slabé znalosti o otázke výrobných nákladov, chozrasčotnej metódy, zvyšovania produktivity práce, režimu hospodárnosti, správ-

nej, socialistickej organizácie práce, riadenia výroby a pod., hoci od toho, ako tieto otázky budú naši noví inžinieri vo výrobe riešiť, veľmi závisí aj dobré plnenie úloh v druhej etape industrializácie Slovenska. Typický príklad, ako dôležitosť spojenia techniky a ekonomiky vo výrobe a teda i výchova inžinierov ovládajúcich tak techniku, ako aj ekonomiku výroby nie je ešte pochopená, dávajú smerné čísla poslucháčov pre ekonomicko-inžiniersku fakultu SVŠT. Hoci táto nová fakulta, zriadená podľa sovietskeho vzoru, vychováva nový typ inžiniera, inžiniera ekonóma, ktorý v sebe spája dobré znalosti techniky s hlbokými vedomosťami ekonomickými, teda typ inžiniera veľmi žiadúceho pre druhú etapu industrializácie Slovenska, smerné číslo nových poslucháčov je také nízke, že títo inžinieri nijako podstatne nemôžu ovplyvniť našu výrobu. Z celkového počtu 1225 poslucháčov, ktorí majú byť prijatí pre školský rok 1954/55 na Slovenskú vysokú školu technickú v Bratislave, je pamätané len 65 poslucháčmi pre ekonomicko-inžiniersku fakultu, a to dovedna pre všetky smery: strojársky, stavebný a chemický. Keď uvážime, že zvyšných 1160 poslucháčov SVŠT nedostane temer žiadne hlbšie ekonomické vzdelanie, potom nemôžeme počítať s tým, že sa nám využitie rezerv nášho priemyslu podstatne zlepši. Do nášho priemyslu musí prichádzať každý rok oveľa väčší počet vysokokvalifikovaných technikov — inžinierov ovládajúcich tak techniku, ako aj ekonomiku výroby. Zdá sa, že naše plánovacie miesta nepochopili význam potreby týchto kádrov v našom priemysle a každý rok plánujú celkom neodvodnene nízke smerné čísla poslucháčov ekonomicko-inžinierskych fakúlt.

Po dvojdnovej diskusii predseda vedeckej rady Ekonomického kabinetu SAV, profesor predsa SPÚ Július Bránik kriticky zhodnotil priebeh konferencie a zhrnul jej závery.

S. Bránik v záverečnom prejave označil prvú konferenciu slovenských ekonómov o socialistickej industrializácii Slovenska za dôležitý medzník v ďalšom rozvoji našej ekonomickej vedy. Konferencia bola prvým väčším vedeckým zhromaždením, na ktorom si pracovníci vysokých škôl a výskumných ústavov spolu s pracovníkmi z hospodárskej praxe vymenili názory o mnohých významných a vysoko aktuálnych otázkach, ktoré vyplývajú z industrializácie Slovenska. Ukázala, že sa ekonomická veda na Slovensku začína sľubne rozvíjať, čo úzko súvisí s hospodárskym rozmachom Slovenska a s tým, že naše ľudovodemokratické zriadenie dáva všetky predpoklady pre rozvoj ekonomickej teórie.

Význam konferencie spočíva aj v tom, že vypuklo odhalila klady i nedostatky našej ekonomickej vedy v dnešnom období jej vývinu. Na konferencii sa ukázalo, že práca našich vedeckých ekonomických pracovníkov nemá často žiaducu teoretickú úroveň. Niektoré prejavy mali prevažne opisný charakter, obsahovali značný faktický materiál, ktorý však teoreticky nezovšeobecňovali. Naproti tomu úlohou vedy je teoreticky spracovať nazhromaždené údaje, preniknúť z povrchu ekonomických procesov do ich podstaty a odhaliť vnútorné skryté súvislosti medzi ekonomickými javmi a procesmi. Len poznatky a závery, ktoré sa dosiahli na podklade takejto hlbkej teoretickej analýzy môžu znamenať tú pomoc, ktorú orgány našej hospodárskej politiky očakávajú od vedeckých pracovníkov.

Medzi ekonómami často počul sťažnosti na nedostatok a nespoľahlivosť štatistických údajov. V tejto súvislosti s. Bránik zdôraznil, že aj ekonomickí vedeckí pracovníci majú pomáhať dvíhať štatistiku na vyššiu úroveň. Na druhej strane priebeh konferencie ukázal, že naši ekonómovia sa často spokojujú s celkom povrchným a mechanickým výkladom štatistických údajov. Jasne to dokazuje pomerne rozšírené vulgárne chápanie otázky hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho vyrovnávania Slovenska s Českými zemami a rovnomerného rozmiesťovania výrobných síl. Čiste mechanické porovnanie štatistických dát zvädza tu k nesprávnym záverom. V skutočnosti rovnomerné rozmiesťovanie výrobných síl vyžaduje plne využiť všetky možnosti a predpoklady danej oblasti a podriaďiť jej rozvoj potrebám rozvoja celého národného hospodárstva. Bolo správne, že s. Turčan vo svojom referáte venoval osobitnú pozornosť otázke hospo-

dárskeho vyrovnávania, lebo v tejto otázke v spojitosti s úlohami industrializácie Slovenska panujú u nás ešte nesprávne, mechanické predstavy.

Nebolo možné od konferencie očakávať, že vyrieši všetky nadhodené problémy. Mnohé otázky vyžadujú si ďalšie starostlivé štúdiá a rozpracovanie. Konferencia mala predovšetkým usmerniť vedecký výskum otázok socialistickej industrializácie Slovenska. Z tohto hľadiska treba označiť za nedostatok konferencie, že sa jej účastníci v diskusii nesústredili väčšmi na tie hlavné, doteraz nevyriešené teoretické i metodologické otázky, ktoré boli nadhodené v hlavných referátoch. Namiesto toho sa diskutujúci dotkli veľkého počtu otázok, ktoré z hľadiska ďalšieho teoretického rozpracovania problematiky industrializácie a často aj z hľadiska potrieb hospodárskej praxe nie sú rovnako naliehavé. Tento nedostatok svedčí o tom, že konferencii nepredchádzala dosť intenzívna koordinačná práca, ktorá by bola usmernila pracovníkov, zaoberajúcich sa rozličnými stránkami a otázkami socialistickej industrializácie Slovenska.

Záverom s. Bránik načrtol zodpovedné úlohy, ktoré v súčasnom období výstavby socializmu stoja pred ekonomickou vedou.¹ Prvým predpokladom pre úspešné splnenie týchto úloh je zvýšenie teoretickej úrovne nášho ekonomického vedeckého frontu, hlboké a tvorivé osvojenie si marxisticko-leninskej politickej ekonómie, dôkladné štúdium najnovších výsledkov ekonomickej vedy v Sovietskom sväze a v ľudovodemokratických krajinách. Veľmi dôležité je zvýšiť teoretickú a ideologickú úroveň pedagogickej činnosti vysokoškolských pracovníkov; ekonomické katedry pri rozvíjaní vedeckej práce musia sa oveľa tesnejšie ako doteraz spojiť s praxou. Súčasne neslobodno zabúdať na veľký význam propagovania ekonomických znalostí medzi širokými masami pracujúcich. Je ďalej potrebné, aby Ekonomický kabinet SAV lepšie koordinoval a organizoval vedecko-výskumnú prácu a aby pritom nezabúdal na vedeckých pracovníkov na ústredných úradoch. Do tejto koordinačnej a organizačnej práce treba účinnejšie zapojiť aj teoretický orgán slovenských ekonómov, Ekonomický časopis.

Prvá slovenská ekonomická konferencia o socialistickej industrializácii Slovenska ukázala, že naši ekonómovia správne chápu svoje poslanie a že zameriavajú svoje úsilie na to, aby čo najúčinnejšie pomáhali našej strane a vláde pri veľkom diele socialistickej výstavby, ktorej neoddeliteľnou súčasťou je socialisticá industrializácia Slovenska.

¹ Úlohy ekonómov po konferencii konkrétne rozvádza úvodný článok s. Bránika v tomto čísle Ekonomického časopisu.

RECENZIE

PŮVODNÉ DIELO KU ŠTÚDIU EKONOMICKÝCH PROBLÉMOV SOCIALIZMU

Otto Šik — Jozef Kazda, *O některých ekonomických zákonech*. Ke štúdiu diela J. V. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, vydalo Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953. Počet strán 161.

Na našom knižnom trhu sa zatiaľ zriedka objavujú pôvodné diela československých ekonómov. Väčšinou sa stretávame s prekladmi hlavne sovietskych autorov. Príčinou tejto skutočnosti je v neposlednom rade tá okolnosť, že sme nedosiahli takú teoretickú úroveň, na podklade ktorej by sme vedeli riešiť aj veľmi náročné problémy budovania socializmu v našej vlasti a robiť rozsiahle teoretické závery a zovšeobecnenia, ktoré by účinne pomáhali pri usmerňovaní a riadení praktickej hospodárskej činnosti.

Preto pôvodné diela našich ekonómov, ktoré sa dostávajú do rúk našim čitateľom, sú vo veľkej miere zamerané na popularizačné vysvetľovanie súvislostí a zákonitostí ekonomického diania, na pokusy o aplikácie niektorých teoretických záverov, vyplývajúcich zo sovietskych skúseností, na naše pomery a pod.

Geniálne dielo J. V. Stalina *Ekonomické problémy socializmu SSSR* nielen u nás a v iných ľudovodemokratických krajinách, ale aj v SSSR široko podnietilo vedeckú činnosť ekonómov. Čo je zvlášť potešiteľné, dielo J. V. Stalina podnietilo našich ekonómov k samostatným prácam.

Nie je preto div, že uvedení autori sa v recenzovanom diele zaoberajú práve popularizačno-politicky vysvetľovaním niektorých poučiek, odhalených J. V. Stalinom. Cieľ svojej práce vyjadrili v úvode týmito slovami: „... ukázať, aký veľký význam má (dielo J. V. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* — H. K.) pre našu budovateľskú prax.“

S takýmto spracovaním súviseli dva problémy: a) do akej miery bolo potrebné zaoberať sa nesprávnymi názormi, ktoré sa

pred výjdením *Ekonomických problémov* bežne traktovali tak v našej, ako aj v sovietskej literatúre, b) ako analyzovať hospodársku prax výstavby socializmu v našej vlasti.

Je prirodzené, že v práci s malým rozsahom (161 strán) nemožno žiadať od autorov, aby podali systematický rozbor tak prvého, ako aj ucelený obraz druhého problému. To koniec-koncov hovoria aj autori v úvodných statiach diela. Jednako sa nám zdá, že otázku, ako sa u nás vedecky pracovalo, rozpracovali nedostatočne. Tri-štyri korekcie publikovaných článkov nemôžu prirodzene dať nijakú ucelenú predstavu o stave vedeckej ekonomickej práce u nás pred vydaním poslednej práce J. V. Stalina. Tým stráca dielo na účinnosti pri zdôrazňovaní významu *Ekonomických problémov* pre našich vedeckých, ako aj praktických hospodárskych pracovníkov. Propagandisti a študujúci politickú ekonomiu by získali oveľa viac, keby bol prvý problém rozpracovaný presnejšie, konkrétnejšie a úplnejšie. Uvedené tri, či štyri príklady osihotené v deklaratívnom opise prínosu *Ekonomických problémov* pre ekonomickú vedu, neumožňujú čitateľovi vytvoriť si takú predstavu, ktorá by verne a plne charakterizovala „stav ekonomického frontu“ u nás.

Práca *O některých ekonomických zákonech* sa skladá z piatich kapitol, rozčlenených na trinásť statí. Prvá kapitola má názov Klasické dielo súdruha Stalina, druhá O charaktere ekonomických zákonov socializmu, tretia O tovarovej výrobe a zákone hodnoty za socializmu, štvrtá Stalinovo učenie o základnom ekonomickom zákone socializmu, piata J. V. Stalin o predbežných podmienkach postupného prechodu od socializmu ku komunizmu.

Je diskutabilné, či je takéto členenie správne. Nevyplýva logicky ani z ciela práce, ani z nadpisu diela. Autori pravdepodobne chceli dodržať štruktúru *Ekonomických problémov socializmu v SSSR*, pritom si však v dostatočnej miere neuve-

domili, že toto dielo zhrňa výsledky sovietskej diskusie a je písané polemicky proti rôznym nesprávnym názorom, preto v popularizačnej práci je mimoriadne dôležité nájsť správny spôsob, ako čo najvhodnejšie tlmočiť a vysvetliť stručne nadhodene podstatné otázky *Ekonomických problémov*. Predovšetkým treba zdôrazniť požiadavku logickej skĺbenosti, vnútorného súvisu myšlienok jednotlivých kapitol, pretože aj „niektoré ekonomické zákony“ sú vo vzájomných vzťahoch. Práve z hľadiska popularizačného bolo treba postaviť prácu tak, aby čitateľ od kapitoly ku kapitole dostával jasnejší, súvislejší a ucelenejší obraz o ekonomických zákonoch. Niekoľkokrát opakované všeobecné tvrdenie, že medzi ekonomickými zákonmi sú vzťahy vzájomnej podriadenosti a nadriadenosti (napr. v súvislosti so základným ekonomickým zákonom) ešte nestačí a zvädza k nepresnosti a nedôslednosti. Napr. autori na jednej strane vysvetľujú pôsobenie zákona rozdeľovania podľa práce (str. 27 c. d.), na druhej strane tvrdia, že pri rozdeľovaní podľa práce sa využíva zákon hodnoty v socializme (str. 81), aj keď otázka vzájomného vzťahu zákona hodnoty a zákona rozdeľovania podľa práce ostáva nejasná.

Ani vo vnútri jednotlivých kapitol nemožno hovoriť o dôslednom, logickom, vnútorné spätom systéme. To má prakticky za následok, že napr. v kapitole O charaktere ekonomických zákonov socializmu autori opakujú v rôznych obmenách, ale v tých istých súvislostiach tú istú skutočnosť, ktorú už predtým vysvetlili. Tak s tvrdením, že ekonomické zákony sú objektívne, t. j. platia nezávisle od ľudskej vôle a vedomia, stretávame sa sedemkrát. Často sa opakujú problémy súvisiace s otázkou, prečo zákon hodnoty v socializme nereguluje výrobu (tretia kapitola), aké sú hlavné cesty vývoja kapitalistického hospodárstva (štvrtá kapitola) a pod. Tretia kapitola má v statiach roztriedenu materiú takto: a) čo je tovar, b) ako vznikla a rozvíjala sa tovarová výroba, c) prečo existuje tovarová výroba za socializmu a aké sú zvláštnosti tovarovej výroby za socializmu, d) pôsobenie zákona hodnoty za kapitalizmu, e) pôsobenie zákona hodnoty za socializmu. Je však možné a logicky prístupné odtráhať tretiu subkapitolu od subkapitoly piatej? Možno odtráhať *ekonomické podmienky* pôsobenia zákona hodnoty v socializme od samého pôsobenia zákona hodnoty v socializme? A keď aj takto rozdelíme skúmanú proble-

matiku, je možné, aby sa všeobecné uzávery v nich neopakovali?

V práci sa často vyskytuje neočakávané preskočenie od jedného problému k inému. Napr. na str. 86 sa vysvetľuje najprv rozdiel medzi socialistickou a kapitalistickou rentabilitou; autori uvádzajú známe slová J. V. Stalina o socialistickej rentabilite, ktorú musíme analyzovať z hľadiska dlhého časového obdobia, v zápätí však hovoria o tom, že zákon hodnoty v socializme nevedie teda (?) k ochudobňovaniu jedných a k bohatnutiu druhých ľudí.

Podľa nášho názoru, úlohou autorov v prípadnom druhom vydaní recenzovanej práce je logickejšie rozčleniť skúmanú problematiku do kapitol a kapitoly do statí a zdôrazniť nevyhnutné vnútorné súvislosti, aby čitateľ mal pred očami pevne skĺbenú stavbu problémov z politickej ekonomie.

V prvej kapitole autori správne zdôrazňujú svetodejinný význam práce J. V. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, jej prínos vidia v Stalinovej tvorivej schopnosti majstrovsky rozvíjať a obohacovať revolučno-vedecký odkaz Marxa, Engelsa, Lenina, vo vykonaní ostrej teoretickej zbrane pracujúcich máš v boji proti panstvu kapitálu, za slobodu a život bez útlaku a vykorisťovania. Ukazujú, ako J. V. Stalin bojuje proti všetkým pokusom okliešťovať poznatky marxistickej vedy, ako rozhodne skoncováva s nesprávnymi subjektívno-idealistickými náhľadmi v politickej ekonomii, ako vedecky hlboko analyzuje posledné predsmrtné krče kapitalizmu.

V druhej kapitole sa autori zaoberajú objektívnym charakterom ekonomických zákonov, vysvetľujú podstatu pojmu zákona, vedeckého zákona a populárne na výstižných príkladoch ilustrujú poučky marxistického ponímania zákonov vývoja spoločnosti. Ukazujú, že neslobodno proti sebe absolútne stavať zákony vývinu prírody a zákony vývinu spoločnosti, pretože sám človek je časťou „prírodného celku“ (T. Pavlov).

Karol Marx v diele *Národné hospodárstvo a filozofia* ukazuje, že „človek je nielen prírodnou bytosťou, ale aj ľudskou prírodnou bytosťou“.¹ Na druhej strane by však bolo chybné, keby sme stotožňovali zákony vývinu prírody a spoločnosti. V prvom prípade by sme stáli na stanovisku subjektívneho ponímania vývoja spo-

¹ K. Marx, *Národní hospodárství a filozofie*, Praha 1947, 54.

ločnosti, v druhom prípade by sme mechanicky aplikovali biologické, naturalistické teórie na vývoj spoločnosti, ako to robia sociálni darvinisti, ktorí mechanicky prenášajú Darwinovu formuláciu „struggle for life“ na spoločenský vývin. J. V. Stalin poukazuje na dve podstatné zvláštnosti zákonov spoločenského vývinu na rozdiel od zákonov prírodných. Tieto zvláštnosti mali autori širšie rozpracovať, zdôvodniť a ilustrovať použitím bohatého faktického materiálu z našich ekonomických dejín. Tým by boli dosiahli aj logickejší prístup k objasňovaniu ďalšieho problému — vzťahu ekonomických zákonov a hospodárskej politiky. Ako vieme, tento vzťah je predmetom mnohých diskusií tak v SSSR, ako aj u nás. Bolo treba jasnejšie rozviesť, že hospodárska politika ako *aktívny* subjektívny odraz poznania ekonomických zákonov a ich využitia v praktickej činnosti umožňuje značne urýchliť ekonomický vývin spoločnosti. Netreba sa báť poukázať na aktívnu stránku subjektívneho momentu v objektívnom vývoji spoločnosti a nepodceňovať ju (aj keď na druhej strane treba nekompromisne bojovať proti subjektivistickým teóriám spoločenského vývinu), práve preto, že zospoločštením výrobných prostriedkov sa ľudia stávajú pánni svojho spoločenského života a s plnou znalosťou vecí pripravujú a uskutočňujú podmienky priaznivého pôsobenia ekonomických zákonov.

V druhej kapitole sa stretávame s terminologickou nedôslednosťou a nepresnosťou, ktorá sčasti vyplýva z toho, že ešte nemáme vypracovanú jednotnú ekonomickú terminológiu. Teda keď autori hovoria o tom, že plánovanie (ktoré je podstatnou časťou hospodárskej politiky) sa prv považovalo za ekonomický zákon, nepresne formulujú plánovanie ako „praktickú hospodársku činnosť mnohých ľudí“ (str. 16). Takéto označenie plánovania je kvantitatívne-mechanistické. Praktická hospodárska činnosť mnohých ľudí existovala už v prapôvodnej spoločnosti, v spoločnosti feudálnej a kapitalistickej. Takéto označenie plánovania je čiste len technickým vymedzením a nijako neukazuje, že plánovanie je *vychádzaním kvalitatívne odlišných, socialistických výrobných vzťahov*, že o plánovaní nemôžeme hovoriť v predsocialistických formáciách. J. V. Stalin označil plánovanie za „organizovanie uvedomelej súčinnosti miliónov pracujúcich“. Takéto ponímanie plánovania je jedine správne, lebo ukazuje: a) že ide o organizovanie *uvedomelej* súčinnosti, nie činnosti *vynútenej*

útlakom či už otrokára, lenného pána alebo samého kapitalistu, že plánovanie predpokladá vzťahy vzájomnej spolupráce a pomoci ľudí, zbavených vykorisťovania, b) že ide o *súčinnosť* a nie *činnosť* mnohých ľudí, čo znamená, že tu ľudia pracujú družne spojení jednotou vôle a jednotou cieľa.

V tretej kapitole sa autori zaoberajú otázkou tovarovej výroby. Ukazujú, že jej podstatou je výroba pre trh. Správne vysvetľujú vzťah užitočnej hodnoty a hodnoty, ktorá sa prejavuje vo forme výmennej hodnoty. Ukazujú na podmienky vzniku tovarovej výroby, ktorej základné predpoklady vidia vo vzniku delby práce v spojení so súkromným vlastníctvom.

Avšak tvrdenie, že „takú tovarovú výrobu, ktorá bola typickou tovarovou výrobou za otrokárstva, najmä však za feudalizmu, s ktorou sa stretávame aj za kapitalizmu, takú výrobu nazývame jednoduchou tovarovou výrobou“ (str. 53), nie je dostatočne jasné. „Typická“ tovarová výroba za otrokárstva nemôže byť „typickou“ tovarovou výrobou za feudalizmu, resp. za kapitalizmu už preto, že je „typická“ len pre otrokárske, resp. feudálne výrobné vzťahy. Nemožno zabúdať na ekonomické podmienky existencie tovarovej výroby. Tovarovú výrobu v otrokárskej spoločnosti, za feudalizmu, jednoduchú tovarovú výrobu za kapitalizmu nemožno redukovať na jednoduchú tovarovú výrobu práve preto, že ide o diametrálne odlišný spôsob výroby v daných spoločenských formáciách. Práve J. V. Stalin v *Ekonomických problémoch socializmu v SSSR* dôrazne podčiarkuje, že tovarovú výrobu nemožno odtrhnáť od ekonomických podmienok jej existencie.

Treba ďalej autorom vďaka, že na niektorých miestach sa uchýľujú k všeobecnému formálnemu poňatiu a vyjadrovaniu. Keď čítame vetu: „Jednoduchá tovarová výroba bola prechodnou formou tovarovej výroby, spojená s určitým stupňom vývoja výrobných síl. Svoje historické poslanie splnila za feudalizmu tým, že pripravila niektoré podmienky pre vznik *kapitalistickej tovarovej výroby*...“ (str. 53), vidíme, že „určitý stupeň“ a „niektoré“ podmienky čitateľovi nepovedia nič konkrétneho. Práve tak veta „...rozvoj výrobných síl si skrátka a dobre (!) vynucuje odstránenie výrobných vzťahov...“, alebo „...tak, ako bola v socializme obmedzená tovarová výroba a sféra pôsobnosti zákona hodnoty, tak bola obmedzená aj sféra pôsobnosti peňazí...“ (str. 76,

77), lebo sa vraj formálne peniazmi meria aj „hodnota“ výrobných prostriedkov a peniaze sú v podstate obmedzené na sféru spotrebného tovaru... a pod.

Podľa nášho názoru nemožno tak apriorne tvrdiť, že sféra pôsobenia peňazí bola obmedzená práve tak, ako sféra tovarovej výroby. Takéto tvrdenie treba dokázať, pretože tak tovary v ekonomickom slova zmysle, ako aj „formálne“ tovary v podmienkach socialistickej ekonomiky sa vyjadrujú v peňažných jednotkách. Tovarová „slupka“ výrobných prostriedkov práve núti fakticky používať peňažné vyjadrovanie. Práve preto bolo treba celú vyššie načrtnutú otázku vysvetliť, aby jej bolo možno jednoznačne porozumieť.

Práve tak bolo treba bližšie rozviesť a objasniť tvrdenie: „Zradcovia a nepriatelia socializmu u nás využívali neznalosť zákona hodnoty. Úmyselne zavádzali miesto chozrasčotu systém SPH do výroby. SPH systém nevedel ku znižovaniu vlastných nákladov, ale naopak ku zvyšovaniu nákladov (str. 83). A hneď za tým sa uvádza disproporcionálna medzi tempom rastu produktivity práce a tempom rastu miezd, čo znižuje rentabilitu. Z toho vzniká dojem, akoby SPH systém bol príčinou disproporcie medzi tempom rastu miezd a produktivity práce. Keby SPH systém bol viedol len ku zvyšovaniu nákladov, ako si vysvetlíme množstvo prosperujúcich a vysokorentabilných podnikov, v ktorých bol tento systém zavedený. V skutočnosti SPH systém bol odzrkadlením snahy kapitalistických ekonómov našťi kapitalistický spôsob „dômyselnej evidencie vykorisťovania práce“ na socialistické pomery.

V štvrtej časti autori objasňujú niektoré problémy základného zákona súčasného kapitalizmu a základného ekonomického zákona socializmu. Základný zákon vyjadruje všetky hlavné stránky a procesy vývinu ekonomiky, spôsoby a cesty na dosiahnutie cieľa danej spoločensko-ekonomickej formácie. Konkrétne a živým materiálom dokladajú vysvetľované poučky J. V. Stalina o maximálnom zisku. Ukazujú, že kapitalisti vždy usilovali o maximálny zisk. Avšak kým v období predmonopolistického kapitalizmu ostávalo len pri tejto snahe, v dôsledku pôsobenia zákona priemerného zisku a výrobných cien v monopolistickom kapitalizme musia nevyhnutne dosahovať maximálny zisk. Ako je to však s priemerným ziskom v období monopolistického kapitalizmu? Autori hovoria, že „skoro úplne zmizli podmienky pôsobenia tohto zákona“ (str. 98).

J. V. Stalin pri riešení problému maximálneho zisku v súčasnom kapitalizme ukazuje, že priemerný zisk je najnižšou hranicou rentability, pod ktorú sa kapitalistická výroba stáva nemožnou; preto kapitalistických pohľadov nezaujíma len priemerný zisk alebo nejaký mimoriadny zisk, nadzisk, ale vyzmýkanie maximálnych ziskov, spojených s pokusmi vydobýť si hospodársku nadvládu nad svetom. Nemožno požadovať, aby v popularizačnej brožúre riešili autori problém vzťahu zákona priemerného zisku k základnému zákonu súčasného kapitalizmu, na druhej strane je však žiadúce, aby poukázali na rozdiel medzi maximálnym ziskom a priemerným ziskom. Či medzi maximálnym ziskom a priemerným ziskom je rozdiel len kvantitatívny alebo rozdiel kvalitatívny? Otázka, kto dosahuje v kapitalizme maximálny a kto priemerný zisk, je teoreticky veľmi náročná a nemožno sa s ňou vypoariadať v populárnom diele.

V ďalšom autori hovoria o cestách a spôsoboch dosahovania maximálneho zisku v súčasných podmienkach. Predovšetkým je to vykorisťovanie a ožobračovanie väčšiny obyvateľstva danej zeme, ďalej zoťročovanie a sústavné olupovanie národov iných krajín, militarizácia národného hospodárstva za cieľom prípravy novej vojny, alebo jej skutočné rozpútanie na Kórei. Všetky tieto skutočnosti, predovšetkým však militarizácia národného hospodárstva, znamenajú inflačný tlak na meny kapitalistických štátov. Tieto všeobecné uzávery autori ilustrujú výstižným a veľmi vhodným materiálom o ekonomickom dianí v krajinách kapitalistického tábora.

Správne zdôrazňujú, že maximálne zisky kapitalistov čerajú politicko-hospodársku hladinu kapitalistických krajín. Rozpory medzi samými kapitalistickými krajinami, vo vnútri samých kapitalistických krajín, medzi imperialistickými „materskými“ krajinami a kolóniami, ako aj závislými krajinami, toto všetko zosilňuje „klbový reumatizmus“ monopolistického štádia kapitalizmu. Sám kapitalizmus vytvára objektívne a subjektívne podmienky vzniku takej spoločenskej sily, ktorá je schopná v revolučnom triednom boji zlomiť panstvo kapitálu.

V úplnom protiklade k základnému zákonu súčasného kapitalizmu stojí základný ekonomický zákon socializmu. Priamy protiklad týchto dvoch zákonov vyplýva predovšetkým z kvalitatívne odlišných spôsobov výroby, zo zásadne odlišných spoločensko-ekonomických podmienok. Socializmus

vytvára podmienky skutočnej realizácie existencie človeka, uskutočňuje „úplný, vedomý a vo vnútri celého terajšieho vývoja nastaví návrat človeka k sebe samému ako spoločenskému, t. j. ľudskému človekovi“.²

Výroba sa začína rozvíjať nie pre zisk, ale pre materiálne a kultúrne potreby človeka. Súhrn rôznorodého materiálu zo Sovietskeho sväzu, z ľudových demokracií názorne potvrdzuje všeobecné závery autorov. Zvláštnu pozornosť venujú najmä pôsobeniu základného ekonomického zákona socializmu v ľudovodemokratickej ČSR a ukazujú na konkrétne výsledky nášho ekonomického vývinu po druhej svetovej vojne, najmä na to, ako sa u nás realizuje základný zákon socializmu socialistickou industrializáciou.

Piata kapitola objasňuje problémy súvisiace s postupným prechodom Sovietskeho sväzu od socializmu ku komunizmu. Zdôrazňujú sa tu spoločné črty socialistickej a komunistickej spoločnosti — spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov, nejestvovanie vykorisťovania triedy triedou, národa národom.

Vyššia fáza komunizmu sa od socializmu odlišuje predovšetkým stupňom rozvoja výrobných síl, ktorý umožní rozdeľovanie výrobkov podľa potrieb, ďalej jedinou formou spoločenského vlastníctva, z čoho vyplýva aj existencia beztriednej spoločnosti. V tejto časti poukazuje sa na spôsob prechodu družstevnej veľkovýroby k výrobe vyššieho typu „stovarovaním“, ako to teoreticky zdôvodnil J. V. Stalin. V súčasných

² K. Marx, *Národné hospodárstvo a filozofia, otázky ľudského odcudzenia sa sebe samému a sebedomia*.

podmienkach tento problém nie je ešte aktuálny; predovšetkým treba organizačne, ekonomicky, politicky upevňovať a rozvíjať kolchozy, kolchoznú vlasťnosť. Tomu mali autori venovať viac miesta a vysvetliť, že aj „produktoobmen“ je viac načrtnutím vývojovej perspektívy kolchoznej výroby. Za daných podmienok je aktuálne organizovať nie „produktoobmen“, ale upevniť, skvalitniť prácu v socialistickom sovietskom obchode, ktorý cez celú epochu socializmu ostáva základnou formou výmeny medzi pracujúcimi miest a vidieka, ako aj hlavnou formou rozdeľovania spotrebných predmetov medzi členov socialistickej spoločnosti.

Ak máme celkove zhodnotiť dielo *O některých ekonomických zákonech*, treba zdôrazniť, že ani v populárnom výklade nemožno sa vyhýbať riešeniu problémov a že je potrebné aspoň v krátkosti riešenie naznačiť. V popularizačno-ekonomickom diele nemožno zanedbať otázku presnej formulácie, logickej stavby tak celku, ako aj jeho jednotlivých častí. Aj populárny výklad má vysvetľovať prístupným dokazovaním a nie všeobecnými deklaráciami alebo častým opakovaním tých istých argumentov. Hodnota recenzovanej práce spočíva v tom, že nepriamo poukazuje na celý rad problémov, ktoré stoja pred československými ekonómami v súvislosti s analýzou výsledkov prvej československej päťročnice, že oboznamuje čitateľov s niektorými základnými poučkami ekonomickej vedy, ktoré rozpracoval J. V. Stalin. Treba tiež vyzdvihnúť snahu aplikovať tieto poučky na konkrétne problémy našej socialistickej výstavby, táto aplikácia však nie je dostatočná a systematická.

Hvezdoň Kočtúch

AKO ZNIŽOVAŤ VLASTNÉ NÁKLADY

Inž. Sedlák a inž. Piškánin, *Ako znižovať vlastné náklady*. Vydala Práca, Bratislava 1953.

Poslanie knihy, ako je naznačené v jej anotácii, je populárnym spôsobom oboznámiť všetkých našich pracovníkov vo výrobe, našich odborárskych a hospodárskych pracovníkov s problematikou vlastných nákladov a poukázať na možnosti a na nevyhnutnosť ich systematického znižovania. Je správne, že kniha s tematikou znižovania vlastných nákladov sa obracia na široké masy našich pracujúcich, od

ktorých predovšetkým závisí, ako sa skončí boj za zhospodárňovanie výroby, akým hospodárom bude každý pracovník na svojom pracovisku.

Stavba knihy tvorí logický sled problémov, v rámci ktorého rozoberajú autori otázky vlastných nákladov. Najprv rozoberajú základné teoretické otázky súvisiace s pojmovým vymedzením kategórie výrobných nákladov a vlastných nákladov. Po tomto základnom vymedzení prechádzajú k rozboru jednotlivých parciálnych činiteľov, ktoré vplyvajú na objem vlastných nákladov a na ich skladbu. Vysvetľujú,

čím je spôsobovaná zákonitá tendencia znižovania vlastných nákladov v podmienkach socialistickej hospodárskej sústavy. Vysvetľujú najmä vplyv rastu produktivity práce a vplyv úspor zhmotnenej práce na znižovanie vlastných nákladov. V záverečných kapitolách sa autori zaoberajú otázkami plánovania vlastných nákladov a podávajú hrubý informatívny obraz o zásadách podnikového a vnútropodnikového chozrasčotu.

Vlastné náklady ako syntetický ukazovateľ práce podniku spočívajú na platnosti hodnotového zákona v socializme a charakterizujú v peniazoch mieru využitia zdrojov pri plnení plánu. V socializme je znižovanie vlastných nákladov vecou každého uvedomelého pracujúceho, je základnou podmienkou systematického znižovania cien spotrebných tovarov a tak predpokladom zvyšovania hmotného blahobytu pracujúcich.

Treba pozitívne hodnotiť prácu autorov tejto publikácie, pretože napriek snahe o populárny výklad venovali pozornosť aj teoretickým problémom, ktorých sa dotýkajú zrozumiteľným spôsobom a primerane k poslaniu knihy. Napriek tomu sa v knihe vyskytujú niektoré nedostatky, ktoré ďalej uvedieme.

Ak vychádzame z úvahy, že na pracovisku sa stretávame so znižovaním vlastných nákladov bezprostredne prvý raz pri norme, druhý raz pri plnení normy a tretí raz pri odmeňovaní a chozrasčotnom prémieovaní, musíme autorom vytknúť, že nevychádzali z tohto stanoviska a nevenujú dostatočnú pozornosť normám a vnútropodnikovému chozrasčotu, čo je pre každého pracovníka pri znižovaní vlastných nákladov otázkou prvoradého významu. Otázka noriem, najmä spotrebných a výkonových, mala byť rozvinutá vo zvláštnej kapitole, kde bolo treba zdôrazniť úzku súvislosť medzi znižovaním vlastných nákladov a stanovením, prekračovaním a spevňovaním noriem. Zvlášť bolo treba zhodnotiť význam previerky noriem pre znižovanie vlastných nákladov.

Ďalšou otázkou, ktorú autori nerozvinuli úmerne jej významu pri znižovaní vlastných nákladov, je otázka vnútropodnikového chozrasčotu. Hoci vieme, že dôkladnejšie spracovanie problematiky vnútropodnikového chozrasčotu by si vyžiadalo samostatnú knihu, treba podotknúť, že v knihe o znižovaní vlastných nákladov sme nenašli okrem informatívnej zmienky ani len širší úvod do vnútropodnikového chozrasčotu

z aspektu jeho významu pre znižovanie vlastných nákladov. Chýba to najmä dnes, keď chozrasčotné zásady začínajú prenikať až na pracoviská našich priemyselných podnikov. Bolo by bývalo užitočné, keby sa autori boli zaoberali aspoň osobnými účtami úspor a poukázali na ich význam pri znižovaní vlastných nákladov.

Inou otázkou, pri ktorej sa treba zastaviť, je jednostranný pohľad autorov na produktivitu práce vo vzťahu k vlastným nákladom. Autori sa zoširoka zaoberajú vysvetlením vzťahu rastu produktivity práce k vlastným nákladom, nezaoberajú sa však vzťahom vlastných nákladov k produktivite práce, inakšie povedané hmotným vyjadrením znižovania vlastných nákladov. Vlastné náklady, ktoré spočívajú na pôsobení hodnotového zákona, vyjadrujú v peňažnej forme spotrebu práce živej i zhmotnenej. Analogicky, úspora, vyplývajúca zo zníženia vlastných nákladov, je peňažným vyjadrením úspory práce, ktorú možno použiť na zvýšenie produkcie, čiže je peňažným vyjadrením vzrastu produktivity. Prirodzene, na produktivitu sa v tomto prípade nemožno dívať len z hľadiska podniku, ale národohospodársky. Autori však pozerajú na produktivitu práce výlučne z podnikového hľadiska. Takýto názor je jednostranný, pretože neprihliada k nadpodnikovej koncepcii produktivity práce, pri ktorej už nemožno vidieť produktivitu práce len ako zdroj znižovania vlastných nákladov, ale naopak, znižovanie vlastných nákladov ako zdroj zvyšovania produktivity práce v meradle národného hospodárstva.

Nadpodniková koncepcia produktivity práce a z nej vyplývajúci názor na znižovanie vlastných nákladov mal byť základnou tézou pre uvedenie problematiky znižovania vlastných nákladov, pretože bezprostredným cieľom ich znižovania je rast produktivity práce a úspory zhmotnenej práce, ktoré sa len hodnotovo prejavujú v znižovaní vlastných nákladov.

Nedostatkom knihy je aj tá skutočnosť, že faktický číselný materiál, na základe ktorého ilustrujú teoretické poučky, prevzali autori buď zo sovietskej literatúry, alebo už z publikovaných údajov u nás. (Např. štruktúra vlastných nákladov a pod.) Bolo potrebné zozbierať novší faktický materiál a zovšeobecniť bohaté skúsenosti v tomto smere z rokov 1952 a 1953, najmä z tých priemyselných odvetví a podnikov, ktoré dosiahli pozoruhodné výsledky.

František Valášek

PRÍSPEVOK K DEJINÁM NÁŠHO BANÍCTVA V XVIII. STOROČÍ

Faller Jenő, *A magyar bányagépesítés úttörői a XVIII. században. Hell Máté Kornel és Hell József Károly főgépmesterek élete és munkássága.* Akadémiai kiadó, Budapest 1953.

(Jenő Faller, *Priekopníci mechanizácie uhorských baní v XVIII. storočí. Život a dielo hlavných strojných majstrov Mateja Kornela Hella a Jozefa Karola Hella.* Vydavateľstvo akadémie, Budapešť 1953.)

Pred nedávnom vydala Maďarská akadémia vied prácu, ktorá sa podstatne dotýka dejín nášho hospodárstva. Ide o stostranovú knihu J. Fallera, zaoberajúcu sa jednou z najslávnejších etáp vývoja slovenského baníctva — prvou polovicou XVIII. stor.

Začiatkom XVIII. stor. baníctvo na území Slovenska, ako aj uhorské baníctvo vôbec preživalo obdobie, keď jeden z najdôležitejších následkov veľkých objavných ciest — konkurencia amerických baní — pôsobil celou silou. Európske baníctvo drahých kovov mohlo vydržať zámorskú konkurenciu len veľmi ťažko. Podiel ťažby našich baní na svetovej produkcii zlata a striebra sa stále zmenšoval. K následkom zámorskej konkurencie pristupujú ďalšie negatívne vplyvy, hlavne vojnové udalosti spojené s tureckou okupáciou a s povstaniami v XVIII. stor. Tieto udalosti postihli predovšetkým najdôležitejšiu banskú oblasť Uhorska, banské mestá stredného Slovenska, v histórii známe pod menom siedmich dolnouhorských banských miest. Nová Baňa bola r. 1644 úplne zničená Turkami. Bane v Hodruši, patriace k Banskej Štiavnici, boli zničené počas Thökölyho povstania r. 1678. Prevádzka Ľubietovej, Pukanca a Banskej Belej bola natoľko pasívna, že ťažba bola čiastočne zastavená. Plynule pracovali len Banská Štiavnica, Kremnica a Banská Bystrica, hoci aj tieto bane boli trvale pasívne. Obdobná bola aj situácia východoslovenských (hornouhorských) banských miest a ostatných banských podnikov na území Slovenska a celého Uhorska.

Ďalšou príčinou zlého stavu uhorského baníctva bola hospodárska politika Habsburgovcov, ktorí sa sice snažili o to, aby ťažba uhorských baní nahradila zdroje zlata a striebra, ktoré definitívne stratili španielskou vojnou o následníctvo (1700 až 1714), dlhý čas však zanedbávali potrebné investície a údržba banského zariadenia. Viedenskej vláde išlo len o vykorisťovanie prírodných zdrojov Uhorska,

čo si zaistovala aj tým, že organizačne pretvorila bratislavskú a košickú banskú komoru na púhy výkonný orgán viedenskej dvornej komory.

Pôsobenie všetkých uvedených faktorov viedlo k tomu, že ťažba zlata a striebra poklesla začiatkom XVIII. stor. asi na tretinu výroby zo začiatku XVI. stor.

Najdôležitejším banským strediskom aj v tejto dobe ostávala Banská Štiavnica — „Schemnitzium gloriosum“ — s okolitými osadami Banská Belá, Štefultov, Sklenné, Vyhne a Hodruša.

J. Faller v kapitole recenzovanej knihy zhodnocuje celkovú situáciu štiavnického baníctva v XVII. stor., aby v ďalších kapitolách do tohto rámca zasadil pôsobenie Hellowcov.

Koncom XVII. stor. hrozí štiavnickým baniam akútne nebezpečenstvo zaplavenia. Už r. 1693 zaplavila voda jednu z najdôležitejších baní, baňu Horná Bieberštlňa, ktorá dávala najväčšie príjmy a kde r. 1627 prvýkrát na svete použili strelný prach v baníctve. Dvorná komora nariadila 6 župám, medzi nimi aj Liptovskej a Oravskej župe, aby poslali 500 ľudí na obsluhu čerpadiel, ktoré mali zachrániť baňu. Tieto veľmi nákladné opatrenia nemohli však splniť svoje poslanie. Preto sa r. 1699 predstavenstvo štiavnických baní rozhodlo vystavať údolné priehrady, umelé jazerá a iné vodné stavby. Situáciu mala vyriešiť vodná energia, ktorú naše baníctvo využívalo už v XIV. stor.

Technické vypracovanie tohto projektu, ako aj iných zlepšení banskej techniky v našom baníctve je spojené s menom Mateja Kornela Hella; jeho životu a dielu venoval autor druhú kapitolu knihy.

M. K. Hell (1650—1737) pochádzal pravdepodobne z Čiech. Na svoju dobu mal mimoriadne dobré matematické a technické vzdelanie. Prvý dôležitý projekt — čerpadlo pracujúce na princípe večného pásu — uskutočnil za pomoci Rákóczyho r. 1708, avšak neúspešne. Keď po znovudobytí Banskej Štiavnice dvorná komora r. 1710 nariadila úplné zastavenie baní, Matej Hell osobne vymohol od Jozefa I. odvolanie výnosu o zastavení prevádzky a dokonca získal 30 000 forintov na stavbu nového jazera a na strojové zariadenie. R. 1711 zostrojil nové čerpadlo poháňané vodným kolesom o priemere 12 m, ktoré sa výborne osvedčilo. Skoro súčasne začalo prevádzku zdokonalené čerpadlo s večným pásom, ktorý poháňali kone. Oba mecha-

nizmy začali v pomerne krátkom čase používať vo väčšom množstve na rôznych miestach štiavnických baní.

M. K. Hell zdokonalil banskú techniku aj v iných oblastiach. Jeho najlepším spolupracovníkom bol syn Jozef Karol Hell. S činnosťou mladšieho Hella sa zaoberá tretia kapitola recenzovanej práce.

J. K. Hell narodil sa v Banskej Štiavnici r. 1713. Technické vzdelanie nadobudol ako samouk; jeho učiteľom boli otec M. Hell a neskorší najlepší spolupracovník Samuel Mikovíny. Ako dvadsaťpäťročný zostrojil čerpadlo novej konštrukcie, ktoré po zlepšení prekonalo svoju produktívnosť všetky doterajšie stroje tohto typu. Podobne ako jeho otec aj J. K. Hell sa venoval hlavne vodným strojom. Kým konštrukcie staršieho Hella niesli na sebe ešte pečať techniky remeselného charakteru, mechanizmy skonštruované mladším Hellom znamenajú už prechod k strojo-
vému štádiu rozvoja banskej techniky. Aj najmodernejšie banské stroje tejto kategórie v podstate spočívajú na princípoch, ktoré použil Hell.

R. 1753 zaviedol Hell prvé čerpadlo, poháňané zhušteným vzduchom. Neskôr na čerpanie vody využil dokonca parný stroj, ktorý v tom čase nazývali „ohňovým strojom“. Na európskom kontinente prvýkrát použili parný stroj v baniectve v Novej Bani. R. 1771 v okolí Banskej Štiavnice pracovalo už šesť parných strojov. Všetky Hellove vynálezy sú v recenzovanej knihe po stránke technickej podrobne opísané. Táto časť práce, samozrejme, dotýka sa viac dejín techniky.

Celkový význam pôsobenia oboch Hellovcov oceňuje autor v osobitnej kapitole.

Ich zásluha spočíva nielen v tom, že zachránili štiavnické baniectvo od istej záhuby, ale aj v tom, že zdokonalením banskej techniky priviedli Banskú Štiavnicu na nový vrchol slávy. Ak predtým odvodňovanie baní vyžadovalo veľký počet pracovných síl, ktoré pracovali za mimoriadne ťažkých podmienok, stroje Hellovcov v podstatnej miere ušetrili a uľahčili túto prácu a znížili výrobné náklady. Ťažba znovu vzrástla. Táto zvýšená ťažba drahých kovov pomohla odstrániť finančnú krízu, ktorá vypukla na Slovensku, keď pre pokles produkcie zlata a striebra bolo treba nahradiť drahé kovy medenými mincami.

Nové obdobie prosperity hornouhorskeho baniectva je predovšetkým zásluhou usilovnej práce banských a strojníckych technikov štiavnických baní. Technický význam vynálezov Hellovcov úzko súvisí s hospodárskym významom. Tieto vynálezy znamenajú podstatný krok v mechanizácii baniectva, o čom svedčí aj okolnosť, že už začiatkom XVIII. stor. používajú stroje skonštruované Hellovcami vo Švédsku a v Bavorsku.

Práca J. Fallera *Priekopníci mechanizácie uhorských baní v XVIII. storočí* predstavuje významný prínos nielen k dejinám techniky, ale aj dejinám národného hospodárstva Slovenska. Napriek tomu, že ide o pomerne úzku tematiku, pre celkovú dôležitosť predmetu pomáha pochopiť ekonomickú situáciu Slovenska v XVIII. stor. Ako nedostatok práce treba uviesť okolnosť, že autor izoloval Hellovcov od širšieho pracovného prostredia, ktoré vo veľkej miere podmienilo ich úspechy.

Ladislav Unčovský

KNIŽNÉ NOVINKY SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

A. V. Isačenko,

GRAMATICKÁ STAVBA RUŠTINY V POROVNANÍ SO SLOVENČINOU (Gramatičeskij stroj ruskogo jazyka v sopostavlenii s slovackim). Morfológia, časť I.

Prof. Isačenko, ktorý vedie práce na rusko-slovenskom a slovensko-ruskom slovníku, zamýšľa vypracovať pre našich ruštinárov kompendium o celej gramatickej i fonetickej stavbe ruského jazyka. Prvým dielom tohto široko osnovaného kompendia je statný zväzok veľkých kapitol: I. teoretické výklady o moste morfológie medzi jazykovednými disciplínami, II. morfológia podstatných mien, III. morfológia prídavných mien, IV. morfológia prísloviek, V. morfológia predikatívov (vetných prísloviek).

Dielo prof. Isačenka je cenným prínosom vo vývine slovenskej jazykovedy predovšetkým z metodologickej stránky. Autor tu prvý raz v dejinách slavistiky používa metódu sústavného konfrontovania gramatickej stavby ruského jazyka a jej kategórií s iným slovanským jazykom, so slovenčinou, opierajúc sa pritom o doterajšie výsledky ruskej i slovenskej jazykovedy. Touto novou metódou, ako i úsilím o marxistické chápanie jazykových javov, autor v mnohých otázkach dospieva k hlbšiemu poznaniu a osvetleniu špecifičnosti oboch jazykov, ruštiny i slovenčiny. Kniha prof. Isačenka, ktorá je písaná jasným a prístupným štýlom (po rusky), znamená nielen teoretické obohatenie jazykovedy, ale bude cennou pomôckou v rukách všetkých, ktorí si chcú dokonale osvojiť alebo chcú iných naučiť ruský jazyk. (P).

Strán 386, cena (v celoplátenej väzbe) Kčs 65.—

Rudo Brtáň

HISTORICKÉ PIESNE

Dejinný prelom v XVI. stor. znamenal pre národy a národnosti v Uhorsku nielen vytvorenie nových náhľadov na silu a význam štátu, ale znamenal aj zásah do literárnej tvorby. Vzniká predovšetkým nová lyrika, zväčša náboženskej náplne, ale súčasne si všímajúca aj zložitých politických udalostí doby. Do tejto éry spadá aj vznik historickej piesne na Slovensku.

Historická pieseň, ktorá je typickým produktom čias svojho vzniku, vzniká predovšetkým ako mocná bojová a politická výzva za silný zjednotený štát, schopný zaraziť svojvôľu feudálnej oligarchie a doviest obranyschopnosť krajiny na taký stupeň, aby bola zaistená bezpečnosť každého občana krajiny. Historická pieseň súčasne odhaľuje všetky základné príčiny katastrofy, do ktorej sa národnosti Uhorska dostali po bitke u Moháča.

Slovenská historická pieseň je odrazom hrdinstva národnosti Uhorska v boji proti vonkajšiemu nepriateľovi a súčasne pomáha chápať, ako sa v minulosti v boji s vonkajším i vnútorným nepriateľom kulo demokratické, bojové spojenectvo národností strednej

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Slovenskej akadémie vied

Ročník II, 1954, číslo 4

Vydalo v Bratislave roku 1954

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavný redaktor dr. Štefan Heretik

Tajomník redakcie inž. Vlastislav Bauch

Vytlačili Tlač. Pravda, vydavateľstvo ÚV KSS, Bratislava

Výmer PIO čís. 7293/50-III/2

Cena kart. Kčs 9.—

Európy vo svojich túžbach za mier a pokrok. Historická pieseň na Slovensku sa rodila a rozvíjala za zložitých podmienok triedneho boja, čo sa odráža aj v piesňach samých. Konečne treba povedať, že historické piesne zohrali v živote nášho národa v XVI. a XVII. storočí dôležitú kultúrno-politickú úlohu. Živilí v širokých masách hrdinstvo boja za pokrok, lámali ľživé legendy reakcie a šírili pravdu o historických dejoch týchto storočí.

Texty a komentáre k 13 piesňam napísal dr. Rudo Brtáň. Prácu uviedol obsérne predhovorom dr. Andrej Melicherčík. Piesne sú doplnené obsiahlou kapitolou vysvetliviek a poznámok a kniha obsahuje obrázkovú prílohu so 14 reprodukciami rukopisov niektorých piesní, alebo rôznych historických obrazov, väčšinou fotokópií alebo reprodukcii rytín starých majstrov.

Strán 256 a príl., cena viaz. Kčs 42.—

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE. (Sborník fotografií)

Publikácia obsahuje 192 fotografií a fotokópií dokumentov z obdobia boja slovenského ľudu proti fašistickému režimu a nacistickým okupantom. Tematicky je rozdelená do troch častí podľa jednotlivých etáp boja proti fašizmu.

Prvá časť obsahuje dokumenty z čias mníchovskej kapitulácie a končí dobou, keď nacisti napadli Sovietsky sváz. Dokumenty tejto etapy poukazujú na organizačnú činnosť Komunistickej strany, ktorej vedenie pripravilo ľud pre aktívny odboj.

Druhá časť zahŕňa roky 1941—1944. Sú to materiály, ktoré dokumentujú vzrast aktívnej činnosti protifašistického boja doma i medzi jednotkami armády na východnom fronte, kde slovenskí vojaci na výzvu strany obracajú svoje zbrane proti fašistickým agresorom.

Tretia časť začína Slovenským národným povstaním a končí oslobodením ČSR Sovietskou armádou. Sú to fotografie a dokumentačný materiál z aktívneho boja nášho ľudu a sovietskych partizánov proti okupantom a z bojov Sovietskej armády pri oslobodzovaní našej vlasti.

Publikácia je prvým súborným dielom svojho druhu a obsahuje materiál zväčša neznámy a doteraz neuvverejnený. Spôsobom svojho spracovania je prístupná všetkým vrstvám pracujúcich. Fotografický materiál je veľmi pekne upravený, tlačený hlbkotočou.

Celkove má publikácia rozsah asi 140 strán. Knihu pripravil Slovenský výbor Sväzu protifašistických bojovníkov v Bratislave a vydá ju Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry k 10. výročiu Slovenského národného povstania.

ČASOPISY SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

EKONOMICKÝ ČASOPIS venuje temer celé budúce číslo otázkam nášho poľnohospodárstva. V úvode sa J. Ferienc zaoberá problematikou nášho hospodárstva z hľadísk uskutočňovania uznesení X. sjazdu KSC. N. Fendek píše o skúsenostiach so zavádzaním vnútropodnikového chozrasčotu v závodoch ľahkého priemyslu. M. Šebesta uverejňuje článok na tému Cesty ekonomického upevňovania JRD. J. Kašpar, K otázkam štatistického skúmania vlastných nákladov v priemysle. L. Kunčovský, Ekonomické a sociálne názory G. Berzeviczyho. Recenzie: M. Ostrovský, plánovanie v JRD. — J. Sedláček — J. Sojka, Hodnotná práca z účtovnej evidencie v JRD. — J. Tomčáni, Cesta slovenského roľníctva k socializmu.

NAŠA VEDA č. 8 prináša tieto články:

F. Vašečka, Kus cesty (venované 10. výročiu Slov. národného povstania). — L. Landau, Rozbor situácie v živočíšnej výrobe vo svetle smerníc X. sjazdu KSC. — J. Spišiak, Právne problémy osobného hospodárenia družstevníkov. — Akademik D. Andrusov, Mikropaleontológia a jej praktický význam. — K. Rebro, Knižnica Akadémie vied SSSR. — Akademik A. N. Nesmejanov, Úspechy a úlohy prírodných a technických vied (II. časť). — Recenzia: Ormis, Poprevratové dielo Martina Kukučina. — Z činnosti Slovenskej akadémie vied.